

Hrvatska enogastronomija

Puna okusa

Ne ispunjavajte život danima, ispunite dane životom.

Puna života

OTKRIJTE SVOJU PRIČU NA hrvatska.hr

Hrvatska

enogastronomija

Uvodni dio

Hrvatska, gastroenološka princeza Sredozemlja i Europe	4
Zemља gastronomskih različitosti	10
Zašto uživate u hrvatskoj gastronomiji?	12

Regije (Gastronomija, Za zdravlje, O vinu)

Popis regija	14
1_Istra	16
2_Kvarner	24
3_Lika_Karlovac	32
4_Dalmacija_Zadar	38
5_Dalmacija_Šibenik	44
6_Dalmacija_Split	50
7_Dalmacija_Dubrovnik	56
8_Slavonija	64
9_Središnja Hrvatska	72
10_Zagreb	78

O vinu i posebnim temama

O vinu_Hrvatska – mala zemљa za velika vina	86
Maslinova ulja_Blagodati maslinova ulja	88
Voda_Voda je život	90
Ekološki proizvodi	92

Informativni dio

Osnovne informacije o Hrvatskoj	94
Predstavništva Hrvatske turističke zajednice u inozemstvu	95
Impresum	96

Sadržaj

hrvatska, gastroenološka princeza Sredozemlja i Europe

Veljko Barbieri ■

Sredinom devedesetih godina prošlog stoljeća, prilikom zaštitnih iskapanja u starograjskom polju na otoku Hvaru, u jednoj od pogrebnih žara pronađene su sjemenke vinove loze i masline. Istraživači su pretpostavljali da je riječ o uobičajenim ostacima poljodjelskih kultura iz 4. ili 3. stoljeća prije Krista, jer su se obje kulture dotad vezivale uz dolazak Grka i osnivanje njihovih kolonija na istočnojadranskoj obali. No kada su sjemenke poslane na karbonsko testiranje u Institut za istraživanje starih kultura u Phoenix u Arizoni, rezultati su bili iznenađenje za sve. Sjemenke su naime, i loze i masline, dolazile iz 9. i 8. stoljeća prije Krista, dakle iz vremena prije grčke kolonizacije. Još iz doba ilirskoga gospodstva nad otokom i dalmatinskom obalom. Dakle Iliri, ti ratoborni, ali razjedinjeni gospodari naše obale, zaleda i otoka, uzgajali su vinovu lozu i maslinu još u ta davna vremena i podjednako uživali u vinu, kao i u hrani, koju su začinjali maslinovim uljem. Kasnije kronike govore o velikim gozbama i pijankama na dvorovima ilirskih kraljeva, koje su se naravno nastavile i u grčkom, helenističkom razdoblju na nekom već zaboravljenu *symposionu*, banketu u Issi, Fafrosu, Tragurionu, Saloni, Epetionu, Epidaurusu, ili u Korkyri na tada grčkom otoku Korčuli, ili pak nekoliko stoljeća kasnije, kada je Rim konačno zagospodario svim našim prostorima i proširoio svoju kozmopolitsku kulturu, pa tako i uzgoj i proizvodnju vina i svoju golemu kuhinju utemeljenu na maslinovu ulju. Tako je eto zahvaljujući nalazu iz jedne male keramičke žare iz starograjskoga polja naše znanje o povijesti uzgoja tih za Sredozemlje tako presudnih kultura pomaknuto u rani antički svijet. Stoga je i pitanje postoji li izvorna hrvatska enologija i hrvatska gastronomija, vezana uz nju poput blizanca, promašeno, jer se one obje jasno prepoznaju kao malen, ali zaseban dio, čak ponekad jasnije od gastronomski i enološki poznatijih cjeolina. Teško je naime u Europi na tako malom prostoru pronaći tako izraženo prepletanje srednje i južnoeurope, posebno sredozemne, civilizacije i kulinarske i enološke tradicije, kao u današnjoj Hrvatskoj. Sasvim sigurno bilo bi više nego preuzetno hrvatsku kuhinju i hrvatsku vinarsku kulturu usporedivati s kuhinjama i vinskom tradicijom velikih nacionalnih zajednica,

no sama raznolikost i tradicionalnost čini od Hrvatske zasebnu gastroenološku cjelinu.

Ako bismo pokušali slijediti njezine zemljovidne i kulturne tragove u putovanju kroz vrijeme i okuse, i krenuli od hrvatskih istočnih granica, prvo bismo se susreli s hrvatskim sjeveroistokom i sjeverozapadom, njihovim izvornim gastronomskim i enološkim akcentima vezanim sa snažnim utjecajem i isijavanjem kulturnih cjelina zapadne i srednje Europe, od Frančkog Carstva do Austrogarske Monarhije. Nastalo u takvu gastroenološkom kotlu, u Istočnoj Slavoniji najzanimljivije je jelo svakako čobanac, derivat mađarskih i panonskih utjecaja, koji je kondenzirao jušasto iskustvo gulaša i paprikaša, s osobnim kaleidoskopom povrća i začina, i naravno vina, bez kojega se jelo ne može pripremiti niti se bez vina može uživati u tom jedinstvenom jelu. Pa bilo da smo ga začinili, a poslije oplemenili, već posjednuti za stolom, slavonskim tramincem ili autohtonim crvenim klikunom i plemenitom bijelom graševinom iz starih slavonskih podruma od Iloka do Vukovara do Osijeka, Đakova i Vinkovaca. No ako su čobanac i slavonska vina objedinjeni zaštitni znak, najkvalitetniji slavonski gastronomski proizvod svakako je slavonski kulen. Po europskim prosudbama toj ljutoj sušenoj kobasici od najboljih dijelova svinjskog mesa u ovim dijelovima kontinenta nema premca. Nju oduvijek prati i vrsno vino.

Osijek, glavni grad Slavonije, i bliski Vukovar, posebno Đakovo i Vinkovci, također su prijestolnice čobanaca, gulaša, peradi, posebno gusaka, i svinjetine, no određeni i dvjema velikim rrijekama, Dravom i Dunavom, nude jelovnike od riječne ribe koji im daju poseban kulinarski štih. Fiš-paprikaši i perkelti od soma, nalik mađarskim, ali gušći i aromatičniji, slijede u nizu s ribljim čorbama, sušenom ribom, čak i ribljim kobasicama, dok se prženi šarani, vjerojatno pod otomanskim utjecajem, služe uz đuveč, istočnačku rižu s povrćem. A kad na stol stigne prvo vinkovačka juha od hrena, pa baranjski perkelt od pijevca i kao glavno jelo đakovački otkošteni odojak punjen suhim mesom, jezicima i povrćem, sve zamiriše snažno i strasno. Pa na kraju niza tridesetak vrsta slavonskih svadbenih kolača

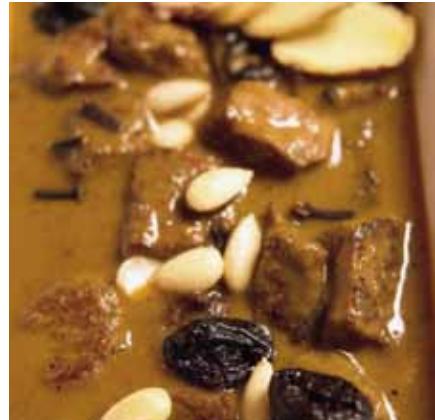
kojima završava svaka veća gastronombska i vinarska svečanost. Cijeli taj mali jelovnik prate naravno i istočnoslavonska i baranjska vina, mnoga od njih pod izravnim mađarskim utjecajem koji žari iz velikih vinograda i podruma u Vilanju pokraj Pečuha ili onih odmah uz granicu u mađarskom dijelu Baranje.

U zapadnom dijelu Slavonije na taj se niz nadovezuje promiskuitetno gastronombsko iskustvo starosjedilaca i doseljenika, tako da je pečenoj punjenoj peradi s kompotom od dunja, praćenoj crnom frankovkom ili portugiscem, teško zanijekati njemačko, austrijsko i česko, grahu i sarmi bosanko i tursko, a jedinstvenim konjskim kobasicama i jelima od konjetine, kojima se u Italiji izgubio izvorni trag, apeninsko podrijetlo. Uz mnoštvo divljači iz ovih brdovitih predjela, ili ribe iz rijeka i ribnjaka, od kojih se po gastronomskoj jednostavnosti i eleganciji izdvaja smud u vrhnju, najprofijenije jelo zapadnoslavonske kuhinje. Njega slijede u nizu šarani na rašljama i pijani šarani pečeni u maslacu, masti i vinu, zaliveni zlatom iz vinograda. Jer to je istinski vinarski kraj, obilježen još od Rima poznatom Vallis Aurea ili Zlatnom požeškom dolinom, koja se proteže sve od glasovitih kutjevačkih vinograda i podruma pa obronaka koji okružuju samu Požegu, sve do Kamenskog i obronaka Papuka. Ovdje se čini da se sve odvija oko vina i zbog vina, pa i kulinarske perjanice zapadnoslavonske kuhinje nisu zamislive bez svojih vrhunskih sorti, već spomenutoga traminca, rizlinga, graševine, *chardonnaya*, *caberneta* i šipelja. Jer svako jelo prati jedno pomno izabrano vino, stvarajući tako čvrst gastroenološki krug.

Slavoniji susjedne Moslavina, Posavina i Baranija, u čijim podrumima dozrijeva izvorni škrlet, moslavac, kraljevina i frankovka, ali i cijela lepeza već navedenih evropskih bijelih i crnih vina, ističu se starim kotlovinama, pečenjarskim tanjurima u kojima se još od antike nad otvorenim ognjištem peklo meso i kobasice u rastopljenoj masti, paprici i, naravno, vinu, u novije vrijeme zajedno s raznim povrćem i zapečenim grahom. Paprikaši od kunića i peradi, kao i oni od divljači,

ključaju u kotlovima nad vatrom. I ovdje se guske i patke vrte na ražnju, posebno u vrijeme kada im u goste dolazi Sveti Martin i krsti mlado vino.

Na svojim svečanim stolovima Podravina se ponosi mariniranim mesom čuvanim u svinjskoj masti i usitnjenoj panceti, koje tu pokrajinu vezuje uz Međimurje, hrvatsku zemlju bajki. U maglicama nad rijekama, nad šumama, gajevima, poljima i vinogradima može se osluhnuti pjev začaranih bića iz međimurske mitologije, koja se šuljaju kroz okus pataka i gusaka pečenih u vlastitoj masnoći, mesa iz tiblice i svinjetine u vrhnju, vinu i gljivama, ribe iz Drave i Mure, posebno slavne pastrve u crnom vinu, koje se zajedno s desetak vrsta međimurskih štrukli nadimaju na stolovima kao prejedeni patuljci. Svi posjednuti ili polegnuti po trpezama, a odmah uz njih, podjednako iz Čakovca, grada Zrinskih, kao i Varaždina, baroknoga središta sjeverne Hrvatske, iz urbanog žarišta i nekadašnje hrvatske prijestolnice guraju se gurmani i vinopije staroga kova. Ponosni pripadnici jednog od najpoznatijih baroknih mesarskih cehova Europe, oblaporne družine koja je dva stoljeća vladala svojim gradom. Za njih su pripremljeni stari varaždinski rajžleci, paštete od peradi i jetre, pa teleće koljenice u vinu i vrhnju, kao i omjene punjene guske i pačja prsa u tjestu od medenjaka. Za cijelodnevna trajanja samo jedne gozbe, kako je zapisano u uredno vođenim knjigama Varaždinskoga mesarskog ceha, još davne 1693, ti su gurmansi meštari, njih tridesetak, potamanili ni manje ni više nego jedno cijelo tele, četiri praščića, desetak kila kuhane govedine, nekoliko pilića, golubova, purana, gusaka i pataka, uz par zečeva, divlje peradi, mnoštvo kobasica, točno 22 kokoši, nekoliko nabodenih volovskih jezika i hrpu puževa. Ako izostavimo slatko, treba samo napomenuti da je toga davnog dana ispijeno za ručkom nekoliko stotina litara vina, ako je vjerovati računima, točno 360 litara, ali to je, istini za volju, ipak nevjerojatna količina. Ipak, to su nadasve ukusni i kićeni jelovnici nalik na palače i zvonike povijesne hrvatske prijestolnice, ali i međimurskoga glavnog grada. Vino iz nedaleke međimurske Štric-

gove toči se u čase, a njegov klokot i zvon vinskih pehara punih autohtonoga međimurskog pušipela ili žutog muškata pretapa se s mirisom i okusom vrnsnih i izvornih jela popisanih i u poznatoj kuharici s dvora čakovečkih Zrinskih iz 17. stoljeća, u kojoj je od recepta do recepta popisano izvorno barokno kulinarsko iskustvo, prokuhanato u kuhinjama te moćne obitelji, oslonjeno stoga podjednako i na europske utjecaje, posebno one iz Italije, Ugarske i Austrije, ali i Njemačke, čak Portugala i Španjolske.

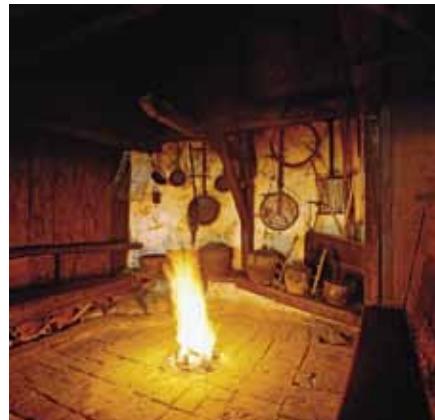
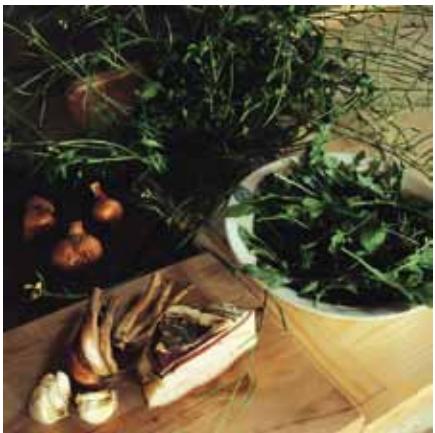
Zagorje, predvorje Zagreba, veliko, po brežuljcima razbacano selo, domovina je pečenih i pohanih kokica, purica s mlincima, krepkih juha od peradi i gljiva, divljači u vinskim umacima, kuhanoga suhog mesa služena uz variva od graha i buče, kiselog kupusa i juha od koprive, koja prate i glasovite češnjovke i krvavice, kobasicice začinjene češnjakom i krylu. To je također drevan enološki prostor čije probrane sorte poput rizlinga, graševine, traminca i šipona nadahnjuju svježim kiselkastim okusom. Zagorske svinjske pisanice sa suhim šljivama, podlive uvezenim *chardonnayom* po zabilježenoj recepturi iz 16. stoljeća gastronomski su most prema jelovnicima hrvatskoga glavnog grada Zagreba.

Onoga starog Agrama, oglednoga kulturnog i urbanog uzorka Srednje Europe iz čijih kuhinja i vinskih podruma ta miteleuropska tradicija također izranja na svakom koraku. Nepce i okus Zagreba odišu prerađenim austrougarskim štihom, ali i stoljećima gradenim kulinarskim i enološkim uzdanicama iz Zagorja i još bližeg Turopolja kojima se provincija obično brani od središta, gradovi poput Zagreba od svojih nekadašnjih metropola poput Beća. Nikoga naravno ne čudi što je zagrebački stol pun faširanih ili pohanih šnicla i panirane piletine, kojima pretodi slavni zagrebački ajngemahtes, ujušak od peradi ili teletine s korjenastim povrćem i graškom, a na kraju provincialni zagrebački odrezak, od teletine, pretenciozno nadjeven šunkom i sirom. On kao da želi istaknuti nadmoć svoje provincialnosti, jer je doista gastronomski zanimljiviji od svoga bečkog uzora. Posebno mjesto zauzima i agramer-

ski ričet, od graha i ječma sa suhim mesom i telećom juhom, profinjena jela i paštete od peradi i divljači, a uz njih stara pisana pečenka u moštu i na završetku gozbe izvorni zagrebački štrudl od trešanja ili višanja koji je prisvojila i bečka kuhinja.

Pečeni mladi vepar iz pećnice, također okupan vinom, i kuhanji govedi repovi s domaćom samoborskog muštardom, kao i slavni učinci od domaćih kokica, vode nas do još jedne barokne hrvatske prijestolnice, viteškog i starog grada Samobora. Poznatog i po izvrsnim mesnim jelovnicima u kojima uz već navedena jela ponosno mirišu pečeni svinjski odresci i lungiči, potom stara samoborska juha od soma u vrhnju i bijelom vinu, punjena teleća prsa i koljenice iz pećnice, štrudli i savijače, a posebno kremšnite, služene s desertnim vinskim digestivom, samoborskim bermetom te vinima s obližnjega Žumberka i njegova vinogorja.

Odavde, iz bliske Like i Gorskog kotara, već miriše čitav jedan gastroenološki svijet koji kao davna legenda živi skriven u stoljetnim šumama, koritima najbistrijih hrvatskih rijeka i starim utvrđama i gradovima. Cijelim tim krajem dominira grad Karlovac, vojno središte čitave Krajine od Ozla do Rijeke i Hrvatskog primorja, čija kuhinja odiše podjednako izvornošću, koliko austrougarskim i utjecajima koje su za sobom, baš kao i Samoboru, ostavili Napoleonovi vojnici sa svojim građanskim, ali i seoskim jelovnicima od jednostavnih prežganih juha, gustih juha od vrganja i mesnih juha, dugoreške žuljice, pečenog i kuhanog mesa, koljenica, butova i prsa, tradicijskoga kunića u saftu s kliničićima. Slijede ih jela iz bogata biblijeg fonda, jer to je prostor omeđen najbistrijim hrvatskim rijekama, Kupom, Mrežnicom, Dobrom i Koronom, ponajprije štuke pa smuđa, soma i šarana, kaše od žitarica i variva od povrća ili grahorica, posebno gljiva, ponajprije visokocijenjenih vrganja i lisički, domaćih rezanaca u maštotitim umacima, savijača, bazlamača, kuglofa i torti. Preko rubnoga goranskog i ličkog ogulinskog dijela s Ogulinom kao središtem i njegovim nizovima od smjesnih, mješanih, kruhova, smisovnica, kruhova s lukom i suhomes-

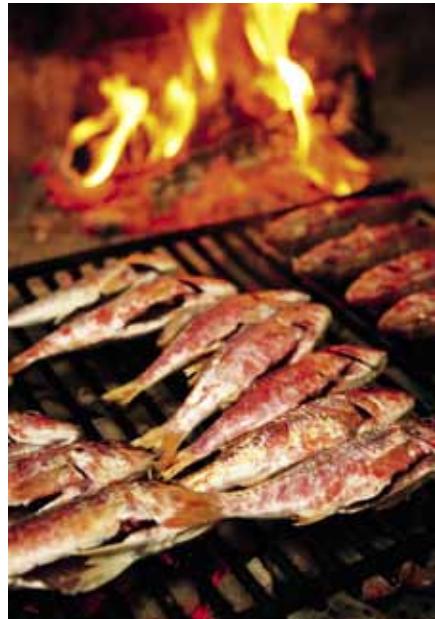
natih proizvoda od jelena i medvjeda, raznih vrsta mesa s glasovitim ogulinskim kupusom i povrćem te jelovnicima od divljači iz obližnjega Josipdola: jelenovine, srnetine, veprovine, zečetine, fazana, prepelica i šljuka, ličke janjetine ispod peke s glasovitim ličkim krumpirom, kao i vrsnih autohtonih sireva poput tounjskog, pa sira škrupavca i jedinstvenoga mlijecnog gorkastog namaza base, služena s projom, kruhom ispečenim od brašna sedam žitarica...

Pa ipak, sve je to samo nabrajanje jer raznoliku lepezu prati i postrojena vojska kolača, koji slade nepce, dok uz cijelu tu gastronomsku silu stupa počasna garda od vodinskih, ozaljskih, ogulinskih, dugoreških i draganičkih vina, s rajnskim rizlingom, graševinom, muškatom, tramincem, *char donnayom*, frankovkom i osobito cijenjenim vinima iz ledenih berba, kao enološkom popudbinom.

Unatoč navedenim prastarim gorštačkim jelima i vinima, nigdje u Hrvatskoj nemate osjećaj da se vrijeme doista zaustavilo kao u Istri i Dalmaciji. Te dvije regije nameću se kao posebnost, izvorni životni i gastronomski ambijenti koji su svoja nadahnuća doduše crpli od svojih uzora, nadasve Venecije, ali su ih znali nadograditi snagom vlastitoga kulinarског znanja i iskustva. Možemo početi s istarskim mineštrama i jotama, gustim juhama od suhogesa mesa i grahorica, istarskim žgvacetima od srnetine ili janjetine, brojnim umacima od glasovitih istarskih tartufa i šparoga koji se prelijevaju na istarske fuže i pljkance, vrlo slične starim srednjovjekovnim makaronima, ili se njima začinjavaju profinjeni rižoti. U pećnicama se peku glasovite pazinske purice s kiselim jabukama, divljač s kruškama i voćem, kobasicice i sušeni omboli cvrče na gradelama, zajedno s ribom, školjkama i velikim rakovima u rižotima s dodatkom tartufa, u profinjenim lešadama i brujetima u kojima se prožima okus vina i maslinova ulja, kao darova istarske zemlje, s miješanom ribom i rakovima iz istarskog podmorja. Te darove mora i kopna, uz obale svojih uzmorskih gradova ili u podnožju svojih uzvisina i bregova nad kojima straž-

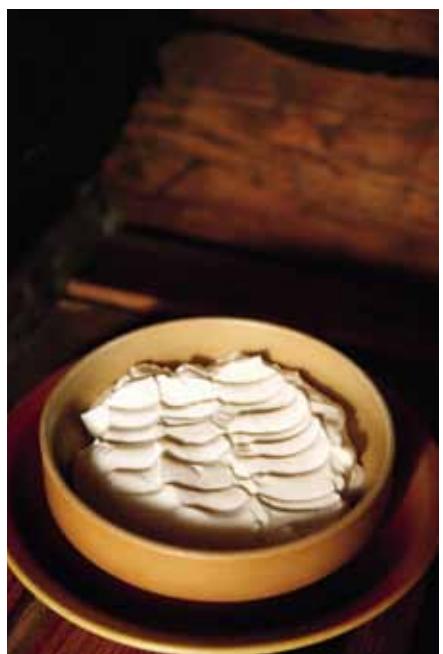
re poznati istarski burgovi, Istrijani također serviraju u raznim šugovima u kojima dominira i slavna od Mlečana uvezena grčka malvazija, koja je u Istri nadmašila svoje strane uzore, a uz uvezeni merlot i crveni autohton teran, opora i snažna okusnog i mirisnog kolorita, od kojeg se ovdje priprema i glasovita istarska supa od terana začinjena klinčićem i služena s prepečenim kruhom. Sve to uz neizbjježne šparoge u proljeće, ujesen marune i posebno tartufe, nadasve bijele, snažna mirisa i rafinirana peckava okusa, kao uostalom i istarska kuhinja, koja je sve te uvezene tehnike i znanja uspjela pretvoriti u vlastiti gastronomski izraz. A on se podjednako osjeća u Liburniji pod obroncima Učke, u jelima začinjenim proljetnim i ljetnim šparogama i trešnjama, jesenjim glasovitim lovranskim marunima, otocima Cresu, Lošinju i Rabu u čijoj se zemlji također kriju sjemenke prastarih sorti, ponajprije izvorne žlahtine, koje su tako od zore pisane povijesti obilježile podjednako civilizacijsku koliko enološku i gastronomsku baštinu temeljenu na janjetini i kozletini, dok podmorje šapće priče o velikim rakovima, školjkama i ribama.

No ako u putovanju kroz vrijeme i okuse pokušamo osmisiliti jelovnik sastavljen od složenih nizova vremena, tada ga je najbolje potražiti u Dalmaciji. U Dalmaciji se još može osjetiti civilizacijska i gastronomска zora iz koje je prokuhala kuhinja Sredoziemlja. Njezina je kuhinja stoga nježna i arhicično tvrda, profinjena, ali ponekad i zastarjela u suvremenom kulinarskom smislu, kao ogledalo starog Mediterana. Riba, školjke i raki svih vrsta, na raznovrsne načine, pečena, kuhanja u marinadama, u buzarama koje su sve podrijetlom iz Dalmacije ili u glasovitim dalmatinskim brujetima, samo naizgled sličnima venecijanskim *broéima* i provansalskim *bouillabaisseima*. Potom jela od povrća, često miješanih grahorica nalik na francuske *cassoulete*, pa pripravci od kupaša, janjetine i kozletine, iznutrica ili prastarih pirjanaca poput slavne pašticide, po sastavu antičkog i bizantskog podrijetla, ali snažna dalmatinskog naglaska. Kulinarska je uljudenost uključila tu pokrajinu u sredo-

zemni gastronomski kaleidoskop sastavljen od antičkih morskih ježeva i sirove ribe, pečenja ispod metalnih ili keramičkih zvona, jedinstvenih pogača punjenih slanom ribom s otoka Visa, u kojima je lako prepoznati starogrčko podrijetlo. Tu sposobnost naslijedivanja podjednako otkrivamo i u neolitičkim janjećim tripicama, pa klasičnim tripicama, i bračkim vitalacima, ražnjevima od kozlećeg ili janjećeg mesa i iznutrica, u starim tingulima od divljači i peradi, također apeninskih korijena, raznim ribljim složencima poput hvarske gregade, koja ni u imenu ne krije veze s Grčkom, nastavljajući tako dugu tradiciju helenske i bizantske nazočnosti. U Dalmaciji se od davnina riba peče na ražnjevima, kao srdele na otocima, krakovi hobotnice, sipe i lignje pune se vlastitim mesom, ponekad komadićima škampa ili pršuta te najbolje dimljene šunke Mediterana. Sušena riba, zalučena i usoljena riba, koja se stoljećima izvozila, ali i pripremala u svečanim prilikama u jelima sličnim danas nezamjenjivom bakalaru. No Venecija je uživala i u dalmatinskoj kaštradini, suhoj ovčetini ili kozletini s dalmatinskim kupusom. *Castrati dalmati i cavoli dalmati* bili su podjednako na cijeni kao kuhani jezici s klinčićem i korijanderom, a nadasve lonci od grahorica ili već spomenuta kupusa, koji su uz mnoga druga jela prerasli zavičajni kulinarски obzor. Po pisanju biografa, sam car Dioklecijan u okolici je palače u Splitu uoči smrti uzbajao kupus, renesansni gastronomi poput Platine i Scappija hvale dalmatinsku divljač u vinu, maslinovu ulju, limunu i ružmarinu. U delatama dalmatinskih rijeka ključaju brujeti od jegulja i žaba, slijede ih riječni rakovi u šalši od mente i rajčice. U proljeće po dalmatinskim stolovima klize puževi u ljutici, šparoge i artičoke pripremljene na desetke načina mirisu u tavama i loncima. Dalmacija je zemlja planinske i otočne janjetine i kozletine, teletine, svijetline i sušenog mesa, od kojih se pripremaju tradicionalna pečenja i lešade sa šalšama, kaparima i krupnom soli. U doba berbe čuvenih izvornih sorti, za Dalmaciju presudna i dominantna plavca malog, podjednako kao autohtonoga kaštete-

lanskog crljenka i primoštenskoga babića, šibenskog debita, otočkog posipa, parča, bogdanuše, vugave ili maraštine, peku se polpete od bravetine, u zaledu se sinjski arambašići, domaća inačica turško-bosanske sarme, natičeću sa svojim osmanskim uzorom. Tamo se tada na stol iznose izvorne sorte dalmatinskoga zaleđa poput bijele zlatarice i medne ili crvenog trnka. Na otocima slavne sireve, poput paškog i silbanskog, te mlade ovčje i kozje sireve, prate torte od bajama i rogača, ravijoli, fritule i sirnice, pokladni kolači koji su s nekim karnevalom dolitali iz Venecije i uklopili su se u snažnu lokalnu tradiciju. U kuhinji Dubrovačke Republike najveći su dojam na putnike i namjernike ostavljaće zelene menestre od raštike, kupusa i kaštridine, *menestre verdi dei Ragusei*, kako su ih nazivali apeninski gastronomi, potom školjke i kamenice iz malostonskoga zaljeva, koje su također proslavile tu mudru istočnojadranšku državicu i njezinu kuhinju. Tek mali ulomci velikoga slijeda koji ilustriraju rožate i renesansni paprenjaci s medom i amonijakom ili u gastronomskom svijetu glasovita torta makarana, od bajama, jaja i slavnoga likera Maraschina, koji je znao nadahnuti i Giacoma Casanovu u njegovim pustolovinama kreveta, pera i stola. Kao završni fragment jednoga nikad dokraja sastavljena jelovnika nastala u prijelomima epoha, koje su od jela do jela, od vina do vina, prokuhavale hrvatsku gastronomiju i hrvatsku enologiju. Ponekad je osnovna predodžba o hrvatskim kulturnim, enološkim i gastronomskim regijama bila možda pogrešno protumačena, posebno nakon prodora balkanskih gastronomskih navika. Ipak, gastronomска lepeza jela i jelovnika, izvornih i uvezenih vinskih sorti, sličnosti i različitosti, utjecaja i izvornosti, polako se slagala onako kako se začini i sastojeći slažu u dobroj hrani, hrana s vином, a podneblje i njegova povijest utapaju u izvorne okuse i mirise. Na tako ponuđenu jelovniku i vinskoj karti u kojima se ogleda naše zajedničko nasljeđe i hrvatska kuhinja i hrvatska enologija nude malen, ali samosvojan i dragocjen slijed u stalnu prožimanju i otkrivanju Sredozemlja i Europe.

Zemlja gastronomskih različitosti

Željko Žutelija ■

U Europi je teško pronaći zemlju u kojoj se na tako maloj površini izmjenjuju tolike različitosti kao u Hrvatskoj. Već njezin zakrivljeni zemljopisni oblik, nalik na potkovu, upućuje na mnoge neobičnosti i posebnosti kojima je definiran prostor što sjeverozapadnim dijelovima pripada Srednjoj Europi, a južnima Sredozemlju, povezan suvremenim autocestama kojima se ta udaljenost prevaljuje za samo nekoliko sati.

Povijesna previranja, zemljopisne i klimatske osobitosti, posebnosti kulturnoškog nasljeđa, specifičnosti korijenski različitih tradicija, običaja i navika, raznovrsna obilježja ruralnih i urbanih sredina i mnogi drugi elementi održavaju se i u bogatstvu gastronomskih različitosti na tlu Hrvatske. No kako je riječ o relativno malom prostoru, te su različitosti vrlo često u snažnu prožimanju, isprepletene do izvorne neprepoznatljivosti i podložne utjecajima i prijenosu gastronomске baštine iz jedne regije u drugu, iz ruralnih krajeva u urbane sredine, iz tradicionalnoga konteksta u redizajniranu suvremenost.

Hrvatska gastrokultura nedvojbeno je jedna od najzanimljivijih i najbogatijih u Europi, ponajprije zato što sjedinjuje bogatstvo srednjoeuropske, mediteranske i orijentalne kuhinje, ali i zbog toga što se temelji na iznimno zdravim namirnicama. Rafinirani poznavatelji europske gastronomije prepoznat će u hrvatskom tanjuru kulinarske domete bivših vladara ovih prostora, od Beča i Venecije do Istanbula, ali i dragocjeno nasljeđe pučkih kuhinja, razvijanih u čvrstoj sprezi sa skromnim mogućnostima pojedinih regija.

Esencijalnost i izvornost

Neovisno o tome je li riječ o srdeli, koja se smatrala hrani teljicom Dalmacije, stočarstvu na dalmatinskim otocima i u zaleđu, divljači u gorskom i nizinskom dijelu Hrvatske ili pak šumskim plodovima u šumovitim predjelima zemlje, hrvatska se gastrokultura uvijek razvijala u čvrstoj povezanosti s podnebljem i, dakako, materijalnim mogućnostima stanovništva. Esencijalnost i izvornost mnogih regionalnih pučkih kuhinja danas je, u suvremenim uvjetima, jedan od najjačih aduta nacionalne gastronomije. Hrvatska je svoju ekološku očuvanost pretvorila u neslućenu gastronomsku prednost.

Zemlja smo zdrave hrane, podrijetlom iz ekoloških zona naših najvećim dijelom prirodno očuvanih krajolika pošteđenih štetnih posljedica pretjerane industrijalizacije. Hrvatska upravo zbog toga raspolaže mnogim gastronomskim delicijama, jedinstvenima u europskim i svjetskim razmjerima.

Gastronomski rariteti

Malostonska kamenica *Ostrea edulis*, otočka janjetina, pravo bogatstvo slatkovodnog i morskoga ribljeg fonda, školjaka i rakova, jedno od najboljih maslinovih ulja na svijetu, paški ovčji sir, slavonski kulin, istarski boškarin, tartufi i šparoge, dalmatinska blitva, rukola, artičoka, bob, mišancija i druge vrste povrća, vrhunski pršuti i panceta dalmatinskoga zaleđa, prirodno uzgojen zagorski puran, bogatstvo divljači i šumske plodove, lički krumpir i međimurski kupus, rariteti poput butarge, sušene riblje ikre, ili pak sušene tabinje koju mnogi smatraju ukusnjom od sušenoga bakalara – sve su to namirnice na kojima se temelji vrhunsko hrvatsko gastronomije, zahvaljujući turizmu sve poznatija u Europi i svijetu.

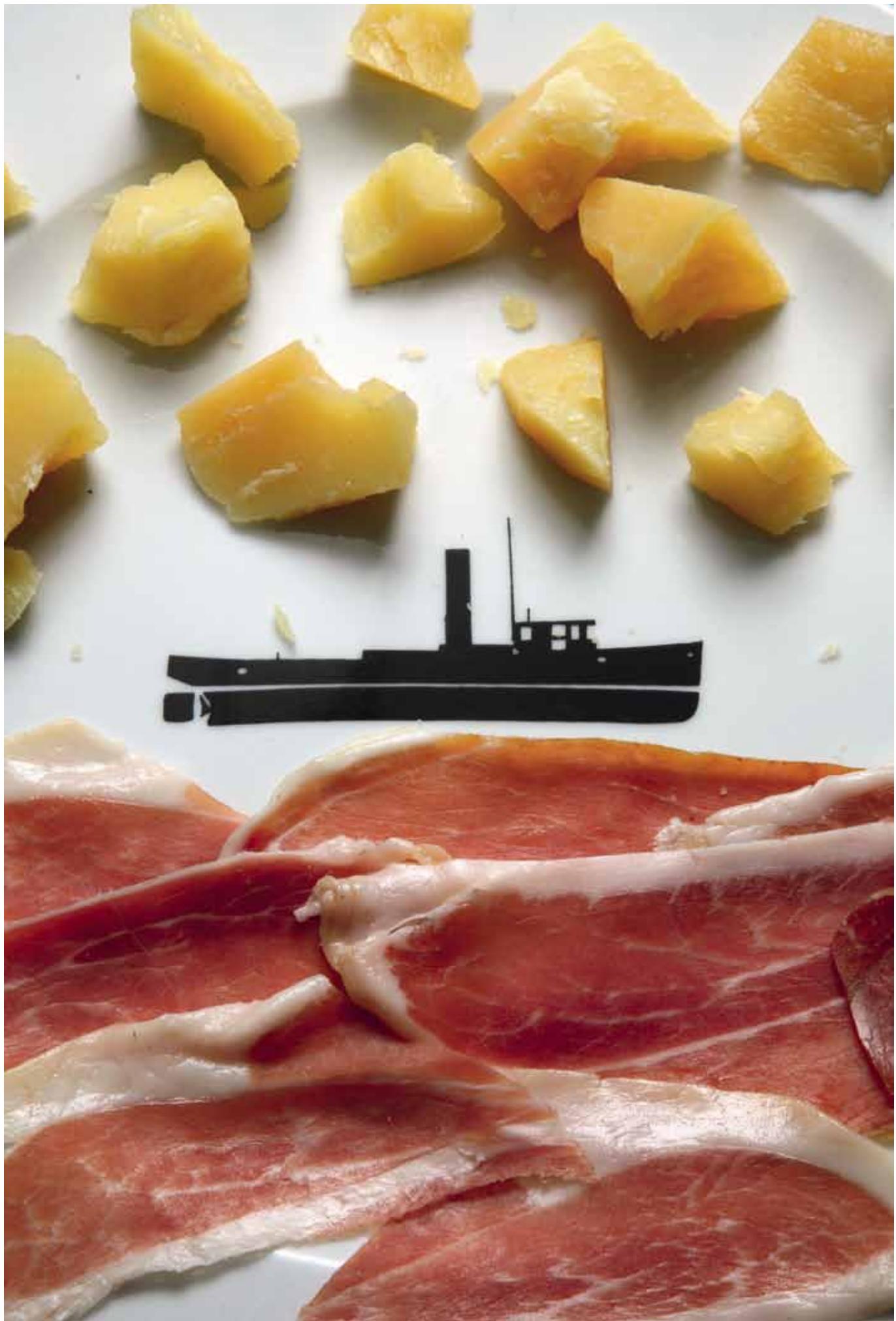
Razvoju gastronomije snažno pogoduje razvoj turizma, a komplementarnost tih dviju disciplina utjecala je i na revalorizaciju gastro- i enokulture i njezinu prilagodbu suvremenim uvjetima i potrebama. U nas dugo vremena zapostavljeno kuharstvo postalo je cijenjeno i napokon ispravno valorizirano zanimanje, a ugostiteljstvu, hotelijerstvu, poljoprivredi, maslinarstvu, ribarstvu, voćarstvu i vinogradarstvu posvećuje se sve više mladih i obrazovanih ljudi, svjesnih kako je riječ o potencijalno lukrativnom dijelu hrvatskoga gospodarstva, za kojim je potražnja u neprestanu usponu.

Dragocjeno nasljeđe

I kao u nekom teatru apsurga, mnoge su se povijesne nedaće na tlu Hrvatske u suvremenim uvjetima pretvorile u nacionalne gastronomске prednosti. Kad su se osvajači ovih prostora u promjenjenim povijesnim i društvenim okolnostima povukli, iz njih je ostala vrijedna gastrokultura koju su nam ostavili u nasljeđe. Kad se zbog političkih i društvenih okolnosti nismo razvijali jednak brzo kao i današnje visokorazvijene europske zemlje, naši su prostori stjecajem okolnosti bili pošteđeni narušavanja ekološke ravnoteže i zagađivanja, neizbjegljivih pratitelja ubrzanih razvoja, što je pak pogodovalo proizvodnji zdrave hrane.

Zemlja koja je na istom jelovniku kadra ponuditi jela s roštilja s orijentalnom tradicijom priprave, morske fantazije koje sažimaju najbolja mediteranska iskustva pripreme morskih plodova i maštovitih tjestenina, ali i bečki odrezak i štrudel, uz mnoga neodoljiva pučka jela autohtonoga podrijetla, ne mora se brinuti za svoju gastronomsku budućnost.

Očekivani razvoj turizma je dodatni akcelerator za sve šire prepoznavanje hrvatske gastronomije i jedne od najatraktivnijih europskih kuhinja, popraćene sve boljom ponudom vrhunskih vina, koja u stopu prati razvoj hrvatske gastrokulture.

Zašto uživate u hrvatskoj gastronomiji?

Olja Martinić ■

Položaj Hrvatske odredio je i tradicionalnu kuhinju. Mediteranska prehrana s dominacijom visokovrijedna maslinova ulja oblik je prehrane koji preferira domicilna populacija, ali i brojni gosti. Dugogodišnja turistička orientacija Hrvatske spontano je dovela do postizanja visokih standarda kada je u pitanju ispravnost i kvaliteta jela te je upravo gastronomski kultura najveći saveznik za sve one koji su iz bilo kojega razloga odabrali Hrvatsku za svoje putno odredište.

Gastronomski kultura Hrvatske svojevrstan je kolaž koji uz vodeću mediteransku prehranu ima elemente istočnočake kuhinje te vrlo prepoznatljive elemente kuhinje središnje tzv. kontinentalne Europe.

Bogata paleta domaćih proizvoda i široki spektar tradicionalnih jela tvrdoglavu su se odupirali modernizaciji i stereotipnim obrascima prehrane, što je dovelo do očuvanja načina pripreme koji nutritivno ne osiromašuje namirnice u jelima. No to nije sve.

Obala koja se proteže više od 6000 kilometara prirodna je *slana soba* pa svatko tko odmor provodi na Jadranu zapravo uživa u svojevrsnoj haloterapiji. Posolica (naslaga morske soli) koju stvaraju vjetrovi sudarajući se s morskom površinom nošena tim istim vjetrom raspršuje se i po priobalnom pojusu te urječe na sastav tla i na kemijske komponente flore i faune. Pridodamo li tomu prehranu zasnovanu na lokalnim proizvodima i plodovima mora, imat ćete savršen odmor uz uravnotežene obroke visokih prehrabnenih svojstava.

S druge strane, kontinentalna Hrvatska obiluje vodom i savršena je destinacija za sve koji žele biti okruženi prirodom. U njoj uspijeva velik broj biljnih kultura koje su bogatstvo prehrane u gastronomskom i nutritivnom smislu. Bogatstvo tla, obilje vode i optimalna klima razlog su što se uzgoj temelji na tradiciji uz vrlo male tehnološke intervencije.

1 istra

djevičansko maslinovo ulje, tartufi, istarski pršut, meso od boškarina, divlje šparoge, ovčji i kozji sir, domaća tjesterina (fuži, pljukanci), maneštra, raznovrsna jela od divljači, ombole i kobasice s kiselim kupusom, žgavac s njokima, morski specijaliteti – riba (list!), rakovi (rakovica!) i školjke iz Limskoga kanala, labinski krafti, vina malvazija i teran...

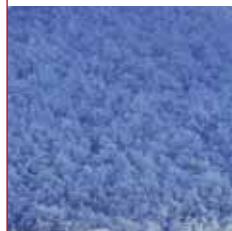
kvarner 2

glasoviti kvarnerski škamp – sirov, kratko pečen, na gradelama, na buzaru, u rižotu ili s tjesteninom, otočka janjetina, kozji i ovčji sirevi, šurlice, mineštra, divljač, žabe, puževi, puhovi, šumsko voće i obilje jestivih gljiva, savijača ili štrudel, fritule i kroštule, rapska torta, lovranski maruni, vrbnička ţahtina...

dalmacija

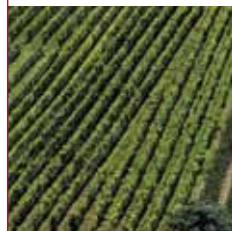
riblje obilje iz mora, gregada, janjetina, paštacada s njokima, sinjski arambašići, žablji krakovi, pršut i panceta, soparnik, maslinova ulja, vitalac, janjeće tripice, kozletina, agrumi, artičoke s bobom, viška pogacha, fritule i kroštule, trešnje, žižule, smokve, rogač, imotska torta, viški hib, varenik, vina plavac mali, dobričić, pošip, vugava i bogdanuša...

split

9 središnja hrvatska

purica s mlincima, domaća kokoš, pijetao ili pilići, domaća kuhanja šunka, buncet, kotleti, vratina i lungić, grah s repom, kiselo zelje sa suhim mesom, krvavice s restanim krumpirom i kiselim zeljem, sarma, krpice sa zeljem, grah sa zeljem, buča kao kremasta juha, sir i vrhnje, kruh kuružnjak, međimurska gibanica, vina graševina, pinot crni, moslavac, škrlet...

lika 3 karlovac

riječna (pastrva) i morska riba, poznati lički krumpir, basa i sir škripavac, dimljeni kravljii sir, kiseli kupus s mesom (sušenim ili svježim) i kobasicama, janjetina, divljač, gljive, šumsko voće (borovnice, divlje maline, kupine), jabuke, kruške, šljive i orasi, domaći med, uštipci, lička šljivovica, vino gegić...

dalmacija 4 zadar

paški sir i janjetina, bob i artičoke, blitva, rukola, tikvice, cvjetića, brokula, rajčice i ostalo iz zadarskoga zaleda, otočko maslinovo ulje, plava i bijela riba, ribe na gradelama, lešo ili brudet, marinirana i usoljena plava riba, srđela i tunjevinia, posedarski pršut, ninski šokol, Maraschino i višnja maraska, vina debit i maraština...

dalmacija 7 dubrovnik

stonska kamenica, butarga, tikvice, povrće s konavoskih polja i ušća Neretve, maslinovo ulje, zelena manestra, športki makaruli, riba, jastozi, kozice ili gambori, žrnovski makaruni, jegulje i žabe, mandarine, ptice poput liske, arancini, rozata, kotonjata, mantala, prošek, vina plavac mali, pošip, malvazija dubrovačka, grk i maraština ...

dalmacija 5 šibenik

bijela i plava riba (od inčuna i skuše do tunja), rakovi (jastog), školjke (jakovske kapice), miljevački pršut, panceta i razne vrste kobasicica, izvrsni sir iz mišine, kruh ispod peke, janjetina i kaštradina s kupusom, paštacada s domaćim njokima, soparnik, pašta-fažol, teletina, tuka i pivac u krušnoj peći, maslinova ulja, loza i travarica, vina babić, maraština i debit...

8 slavonija

slatkodna riba (šaran, grgeč, soma, smuđ), kulin (kulen), kulinova seka, domaće kobasicice, slanina, čvarci, guske i patke, divljač, različite vrste gljiva, voće i povrće, crvena paprika, salenjaci, orahnjča, makovnjča, razne vrste torta, medenjaci, paprenjaci, medvjedje šape, vanili-kiflice i breskvice, šljivovica, vina graševina, traminac i frankovka...

zagreb 10

na zagrebačkom su stolu Mediteran, Slavonija, Zagorje, Prigorje, ali i susjedne zemlje: goveda ili teleća juha s domaćim rezancima, ajngemahtes, variva od kelja i poriluka, ričet, kotlovinica, pohana piletina, punjena paprika, sarma, špek-fileki, grah s kobasicama, matovilac, cikla, kremšnите iz Samobora, makovnjča, savijača, vina kraljevina i portugizac...

*Istra je zemlja
vina, maslina,
tartufa
i gostoljubivih
domaćina*

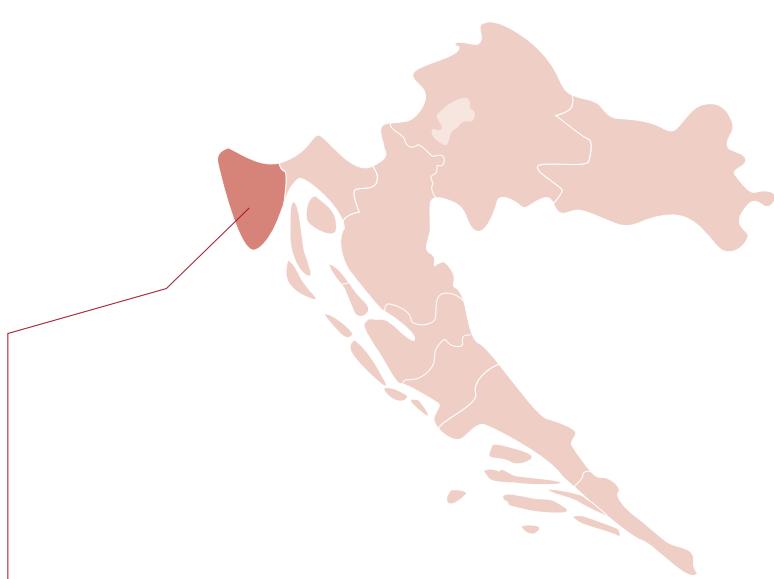
1

istra

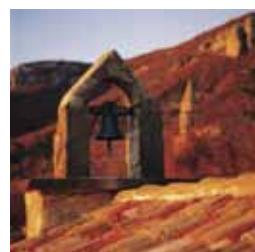

jeste li znali ?

Bijeli tartuf (*Tuber magnatum Pico*) težine 1,31 kg koji je Giancarlo Zigante pronašao u dolini rijeke Mirne 2. studenoga 1999., upisan je u Guinnessovu knjigu svjetskih rekorda. Bio je dugačak 19,5 cm, širok 12,4 cm i visok 13,5cm. Pojeden je u konobi Marino u Kremenu na gala večeri 12. studenoga 1999.

1 **ISTRA** se od *terra incognita* u relativno kratku razdoblju preobrazila u *Promised Land*, predvodnicu regionalnog razvoja i ogledni primjer gastronomskih i enoloških dostignuća koja su uzor mnogim drugim područjima u Hrvatskoj. Kako se do jučer nepoznata pretvorila u obećanu zemlju?

Istra je u mediteranskim, ali i širim evropskim razmjerima brendirana kao područje vina, maslina i tartufa, vrhunske gastronomije, razvijene enokulture, autentičnog modela agroturizma i tradicionalno uspješna obalnog turizma u gradovima kao što su Pula, Rovinj, Poreč, Umag i Novigrad, ali i u mnogim manjim turističkim mjestima. Kako se Istra preobrazila u regiju iznimno privlačna modela življena i prosperitetnog gospodarstva, koju u novije vrijeme naseljavaju ne samo ljudi iz drugih dijelova Hrvatske nego i sve više stranaca?

Tako što je svoj najslabije naseljen i poma-lo zaboravljen – unutrašnji, zeleni dio Istre – pretvorila u svoj najsnažniji i najpropulzivniji prirodnji resurs, na kojem se temelji razvojna filozofija regije i njezina budućnost. U Istri su pokretači strateškoga razvoja prvi shvatili kako je unutrašnjost poluotoka skriveno blago koje tek treba otkriti i kako će uspješan razvoj obalnoga turizma u znatnoj mjeri ovisiti o oživljavanju zapuštenih dijelova središnje Istre.

Obnovljeni su mnogi stari maslinici i vingradi, goleme površine puste zemlje zasade-ne su mladim maslinama i lozom, voćem i povrćem, stanovništvo je prepoznalo vrijednost i potencijale iznimno plodne crvene istarske zemlje i ubrzo je stvorena kvalitetna podloga za razvoj suvremene poljoprivrede, osobito maslinarstva i vinarišta, a slijedom toga oživjela je i gastronomска i enološka scena.

Male obiteljske konobe i oštarije revitalizirale su tradicionalne recepture, a Motovunsku šumu, kojom protječe rije-ka Mirna, bogata crnim i bijelim tartufima, postala je jedna od najposjećenijih i najglasovitijih šuma u Europi. U elitnu

gastronomiju uvršteno je meso od boškarina, autohtonog istarskog goveda katkad teškog i jednu tonu, a divlje šparoge nezaobilazan su sezonski specijalitet. Na seoskim gospodarstvima i u restoranima nudi se istarski pršut izvanserijske kvalitete, domaći ovčji i kožji sir, domaća jaja, domaća tjestenina, domaća zimnica ukiseljena na tradicionalan način, domaći med, povrće uzgojeno u vlastitom vrtu, raznovrsna jela od divljači, ombolo i kobasicе s kiselim kupusom, janjeći žgvacet s njokima, teletina ispod čripnje, istarska supa od crnog vina, maslinova ulja, soli, papra i prepečenog kruha, rakovica iz pulskog akvatorija na salatu, labinski slatki krafti, cukerančići...

Obnovljene istarske stancije, koje su očuvale izvorna arhitektonska obilježja drevne graditeljske tradicije, omogućuju posjetiteljima vrhunski komfor i nude im autentičnu hranu

koja vjerno odražava identitet regije i njezino bogato gastronomsko nasljeđe.

Gastronomija se razvija na temeljima vjekovne tradicije, osvremenjene novim recepturama i maštovitim kombinacijama u kojima su zastupljene i mediteranska i srednjoeuropska kuhinja.

Istarska maslinova ulja osvajaju najviše nagrade na najvažnijim svjetskim festivalima i natjecanjima, a istarska vina dobivaju visoke ocjene najpoznatijih svjetskih enologa i vinskih kritičara u uglednim vinskim časopisima.

Vinske i maslinarske staze pružaju dojmljiv uvid u regionalno bogatstvo, a manifestacije kao što su Vinistra u Poreču, Dani otvorenih podruma diljem Istre i Dani maslinovih ulja u Vodnjanu snažan su poticaj još bržem i kvalitetnijem razvoju vinogradarstva, vinarstva i maslinarstva. Malvazija je postala

U istarskim stanicama posjetiteljima se nude specijaliteti koji odražavaju identitet regije

vinarski zaštitni znak Istre, prepoznat i u široj regiji, a novi naraštaji vinogradara i vina sustavno unapređuju kvalitetu ponude te važne istarske sorte.

Istarska gastronomija nudi široku paletu najraznovrsnijih delicija, od fuža s tartufima, divljači i boškarina s pljukancima, fritaje od šparoga, maneštare, pršuta dimljena i sušena na izvoran istarski način, pancete i drugih mesnih prerađevina do morskih specijaliteta, ribe, rakova i školjaka iz Limskog kanala. Na relativno malom istarskom teritoriju izmjenjuju se nevjerljivne bioraznolikosti, od planinskih posebnosti Učke do doline rijeke Mirne i obalnog pojasa, što je neiscrpan

izvor za kreiranje maštovite gastronomije upotpunjene ponudom vrhunskih vina. Nekadašnji bijeg stanovništva sa zemlje, pretvoren u iseljenički egzodus, danas je pretvoren u masovni i perspektivni povratak, a vrhunski maslinari, vinarji, vinogradari, enolozi i ugostitelji postaju cijenjeni poduzetnici.

Mali obiteljski hoteli redovito osvajaju najviša priznanja u toj kategoriji hotelske djelatnosti, obnovljene stancije sposobljene su za najvišu kategoriju turizma, bijeli tartuf (*Tuber magnatum*) pronađen u Motovunskoj šumi ušao je u *Guinnessovu knjigu rekorda* kao raritetni primjerak najvećega skupocjenog gomolja ikad pronađena u svijetu (1,5 kg), kozji sirevi sa stancije Kumparička kvalitetom se mogu mjeriti s najpoznatijim svjetskim sirnim proizvodima, kamenice i dagnje iz Limskog kanala oduševit će i najveće sladokusce...

Pridoda li se svim tim istarskim gastronomskim i enološkim posebnostima i ljepota gotovo netaknute prirode unutrašnjosti poluotoka, obale i otoka, osobito svjetski poznata Nacionalnog parka Brijuni i Parka prirode Učka, posve je očito da je Istra jedna od najprivlačnijih europskih regija, sve udaljenija od pojma *terra incognita* i sve poznatija kao zemlja tartufa, vina i masline, ali nadalje uslužnih i gostoljubivih domaćina koji će gostima ponosno nuditi sva blaga istarske zemlje i tradicijskog nasljeđa. Istarski pak restaurani, od kojih su mnogi zadržali romantičan ugodaj starih oštaria, nadmeću se u kvaliteti i raznovrsnosti ponude, a neki od njih mogu stati uz bok visokim dometima europskog ugostiteljstva. Najpoznatiji su Giannino, San Rocco, Monte, Milan, Blu, Pepenero, Morgan, Batelina, Vodnjanka.

Istra će po mnogim svojim zemljopisnim obilježjima podsjetiti na Provans ili Toskanu, a kulturna ponuda u oživljenim istarskim gradićima kao što su Motovun, Grožnjan, Buzet, Grimalda, Svetvinčenat, pridonijela je popularizaciji Istre kao nezaobilazne kulturne destinacije. Predstave Teatra Ulysses na Brijunima, Filmski festival u Puli i Motovunu, ljetni koncerti u Grožnjanu i pulskoj Areni međunarodno su afirmirane kulturne priredbe koje Istru čvrsto pozicioniraju na kulturnoj mapi Europe.

Ipak, ono po čemu će Istra oduševiti većinu posjetitelja sadržano je u onome što ju je brendiralo kao zemlju vina, masline i tartufa. U hrabrim kombinacijama tradicionalnog i avangardnog, istarska gastronomija nudi mnoge specijalitete po kojima će je pamtići svaki njezin gost, a uz fina jela znalački sljubljuje vina istarskoga podneblja, afirmirana i na međunarodnoj vinskoj sceni. Sve su to razlozi da se u krstarenje Istrom krene s mnogo gastronomskih i enoloških znatiželja, ali i dovoljno strpljenja da se u skrivenim zakucima lijepe i obećane zemlje otkriju novi i dosad nepoznati užici koji zadovoljavaju najviše hedonističke kriterije.

Za zdravlje

■ Istra je hrvatska regija duboko uronjena u more pa se prehrana uglavnom zasniva na namirnicama iz mora. Smjene godišnjih doba te mediteranska klima, kao i uvjeti na moru, kalendar su po kojem se odabire trenutačno idealna morska namirnica. Obilje svježe ribe te daleko poznati škampi dostupni su većim dijelom godine i savršen su izbor za snažno srce. Naime, masne kiseline omega 3 koje dobivamo iz plodova mora čuvaju srce i krvožilni sustav.

Mineral cink (Zn), koji se u dostatnim količinama nalazi u plodovima mora, iznimno je važan za imuni sustav. Izravno se dovodi u vezu količina cinka u organizmu s vitalnosti, odnosno povratkom izgubljene energije, revitalizacijom.

Školjke, prljepci i riba zasigurno su prvi izbor u Istri jer su rudnik minerala.

Tartufi egzotičnim okusom i ekstravagancijom mame sve spremne na gastronomsku pustolovinu.

Snažnu notu istarskoj gastronomiji daje maslinovo ulje, savršen izvor energije i zdravlja.

namirnice

Kozji sir

Rombo (iverak)

Tartufi

Istarski pršut

jela

Fritaja

Pljukanci sa šparogama i tartufima

Kolač s gorkom narančom

Brudet od sušene hobotnice

Pohani morski pas

O vinu

■ Istra je najveći hrvatski poluotok i istovremeno najzapadnija vinogradarska podregija. Izvrsna je zemljopisnog položaja, gotovo posve okružena morem, blage mediteranske klime, ali i sa zamjetnim utjecajem kontinentalne. I geopolitički gledajući, to je područje vrlo zanimljivo i raznoliko, smješteno unutar tri države, između istoka i zapada, u doticaju s mnogim narodima i na raskriju različitih kultura. Vrlo je bogate i burne povijesti, a svim se tim činjenicama Istra danas koristi kao svojim prednostima – multikulturalna je sredina, otvorena i napredna u mnogim segmentima ljudskoga života i rada.

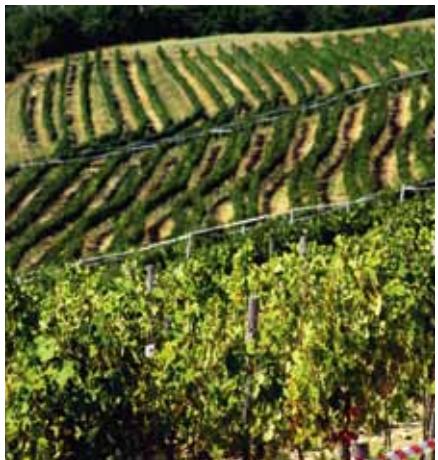
To je sve utjecalo i na razvoj vinogradarstva i vinarstva, čija povijest seže u antička vremena, pretpostavlja se da su prve loze donijeli grčki kolonisti nekoliko stoljeća prije Krista. Razvijalo se istarsko vinogradarstvo tijekom stoljeća, a vrhunac bilježi, kao i ostali hrvatski krajevi, potkraj 19. stoljeća, prije pojave filoksere. Danas je Istra jedno od najvažnijih hrvatskih vinskih područja, gdje vino nije samo važan poljoprivredni proizvod, nego i bitan dio ukupne turističke ponude. A da je tako, uvjeri se svatko tko u Istru dolazi automobilom pa nakon 5-kilometarskog tunela kroz planinu Učku među prvim stvarima koje ugleda bude natpis *Istra – zemlja dobra vina*.

Vinogorja i uvjeti proizvodnje

Istarski vinogradi smješteni su u tri vinogorja – zapadna, središnja i istočna Istra. Cijeli poluotok karakteriziraju velike razlike u reljefu – od vinograda na visinama i preko 400 m, pa do sama mora, različita nagiba i ekspozicije. Raznolika je i klima, pa je tako u Poreču i Puli prosječna godišnja temperatura viša ($13\text{--}14^{\circ}\text{C}$), a količina oborina umjerena (oko 850 mm/godišnje). U središnjoj Istri mnogo je jači utjecaj kontinentalne klime, pa tako u Pazinu bilježimo tek nešto više od 11°C , ali i znatno više oborina ($>1000 \text{ mm/godišnje}$). No pored te, nedvojbeno velike raznolikosti okolinskih uvjeta, možda je najveća i najpoznatija razlika u sastavu tala. S obzirom da je najčešća razlika u njihovoj boji, nerijetko se Istra dijeli na *crvenu* (crvenica, *terra rossa*) i *bijelu* (flišna tla, *terre bianche*). Upravo tako velika raznolikost okolinskih uvjeta dovodi do velikoga broja sorata koje se tu uspješno uzgajaju – Istra je specifična hrvatska podregija, gdje nalazimo podjednako kontinentalne i mediteranske sorte. Mnoge od njih ovdje daju vrhunske rezultate, pa znatno pridonose bogatstvu mirisa i okusa istarskih vina.

Istarske sorte i njihova vina

Sve do sredine prošloga stoljeća u Istri su prevladavale crne sorte, dok je danas u sortimentu vodeća *malvazija istarska*, dominantna bijela sorta u svim vinogorjima. Pripada velikoj skupini malvazija, koja broji petnaestak sorata različitih karakteristika. Nalazimo ih posvuda po Mediteranu, a prema jedinom zajedničkom svojstvu, imenu, često se dovode u vezu s Grčkom, odnosno povijesnom lukom Monemvasia na Peloponezu. No ova je malvazija prema svim istraživanjima unikatna i najvjerojatnije autohtona istarska sorta. Uzgaja se u Istri stoljećima, a nagli uspon doživljava nakon Drugoga svjetskog rata, kada dolazi do pojačana interesa za bijela vina. Vrlo je polivalentna sorta – rabe je za proizvodnju svih tipova vina, od pjenušaca do slatkih dessertnih vina. Kvaliteta vina jako ovisi o karakteristikama položaja, ponajprije tla, pa tako najbolje malvazije dolaze s povиšenih terena i laganih, flišnih tala. Nalazimo je u svim kvalitetnim kategorijama – od stolnih do vrhunskih vina. Ipak, velika većina malvazija kvalitetna su suha vina iz redovite berbe, diskretne, ugodne sortne arome koja podsjeća na cvijet bagrema, dobra tijela i puna, uravnotežena okusa. Temelj je proizvodnje i osnovno vino gotovo svih istarskih vinara. *Chardonnay*, *pinot* bijeli i *pinot* sivi svjetske su, dobro poznate sorte koje u Istri daju odlične rezultate. Specifična klima Istre vrlo povoljno utječe na svojstva vina, pa su obično puna, srednje jaka, ali aromatična i uravnotežena. Jednaka svojstva pokazuje *sauvignon* bijeli, čija se aroma u ovim uvjetima očituje u punoj veličini. Za razliku od hladnijega kontinenta, gdje su *sauvignoni* lakši, intenzivnih cvjetnih aroma, ovdje su njegova vina punija, a miris kompleksniji. Posebno mjesto u sortimentu ima sorta *muškat* bijeli, koja se ovdje najčešće nalazi pod imenom muškat momjanski. Naime, u Momjanu, slikovitim mjestu u zapadnoj Istri, ta se sorta tradicionalno uzgaja, a daje ponajbolja hrvatska dessertna vina. To su obično vrlo aromatična poluslatka ili slatka vina, dobivena od grožđa u redovitoj berbi, ili putem nekih tradicionalnih postupaka ubičajenih u proizvodnji dessertnih vina. Tako se obično grožđe dovodi u stanje prezrelosti, ostavljanjem na trsu do kraja listopada ili studenog, ili se dodatno prosušuje nakon berbe. *Teran* je vodeća crna sorta u Istri, vrlo specifičnih karakteristika – daje obično dobro obojena, aromatična vina, ugodna i svježa, kiselkasta okusa. Najbolji terani proizvode se u središnjoj Istri, u okolici Motovuna, a

u dobrim godinama i uz primjerenu vinifikaciju ta su vina među najboljima što sorta može dati. Bliska mu je sorta refošk, dugo vremena smatrana sinonimom terana, no ipak različita – slabije zastupljena, ali daje vina sličnih karakteristika i također se smatra zaštitnim znakom crnih istarskih vina i autohtonom sortom. *Cabernet sauvignon*, *cabernet franc* i *merlot* svjetski su poznate sorte, ali raširene u Istri, gdje daju izvanredne rezultate, a vinificiraju se samostalno ili dolaze kao izvrsni *cuvèei*. Uzgajaju se na cijelom poluotoku, ali su ponajbolji vinoigradi na zapadnom, toplijem dijelu, pokraj mora – najveći su nasadi u blizini Poreča. Vina su im puna, srednje jaka, dobro obojena, te s diskretnom sortnom aromom. *Pinot* crni slabije je zastupljen, ali daje dobra vina, punija i bolje obojena nego na kontinentu. Upotrebljava se i najbolje rezultate daje u proizvodnji istarskih pjenušaca, zajedno sa *chardonnayom* i malvazijom istarskom. Hrvatica je manje zastupljena sorta, smatra se autohtonom, dobre je rodnosti, a vina su joj osrednje kvalitete. Borgonja je također smatrana autohtonom, premda se neko vrijeme smatrala identičnom sortom francuskom *gamayu*. No genetička istraživanja su tu hipotezu odbacila, ali je zato ustanovljeno da je sorta identična frankovki, odnosno sorte *Blaufrankisch* ili *Limberger*. Daje dobra crna vina, umjerene punoće i obojenosti, vrlo prikladna za svakodnevnu potrošnju uz mnoga istarska tradicionalna jela. Porečki *muškat ruža* lokalni je sinonim za mnogo poznatiji austrijski *Rosenmuskateller* ili talijanski *moscato rosa*, staru sortu vrlo poseb-

nih karakteristika – daje izvrsna, najčešće desertna vina, čiji miris podsjeća na miris ruže. Vina su polusuha do slatka, vrlo intenzivna sortnog mirisa, osrednje obojena te na okusu puna, uravnotežena i vrlo duga završetka. Osim navedenih koje čine veliku većinu u istarskim vinogradima, možemo spomenuti još i draganelu, brajdenicu, opačevinu, dolcin, duraniju, surinu i još neke, danas gotovo zaboravljene sorte, koje se ne vinificiraju zasebno, već se najčešće nalaze u mješovitim, ponajprije starim nasadima. Smatramo ih autohtonima, a posljednjih se godina poduzimaju mjere za njihovu revitalizaciju.

Najvažniji proizvođači

Istra je danas po mnogim pokazateljima jedna od vodećih hrvatskih vinskih podregija. Broj proizvođača konstantno raste, kao i površine pod vinovom lozom. Glavnina je smještena u zapadnoj Istri, gdje je i najviše manjih podruma, malih poduzeća ili obiteljskih gospodarstava. Odavde je devedesetih godina prošlog stoljeća krenuo *novi istarski val*, nekoliko mladih proizvođača koji su započeli proizvodnju na nov, suvremen način, te se vrlo brzo probili u sam hrvatski vrh. Danas se uspješno pojavljuju i na svjetskom tržištu, pa nerijetko dobivaju visoke ocjene na ocjenjivanjima i nagrade na natjecanjima. Među proizvođačima ističu se Matošević (poznate i cijenjene malvazije Alba i Alba *barrique*, zatim Grimalda, izvrstan *cuvèe chardonnaya*, *sauvignona* i malvazije istarske), Kozlović (njegova Santa

Lucia, s istoimenog položaja, jedna je od najtraženijih malvazija, a poluslatki muškat momjanski u kategoriji desertnih vina), Coronica i Trapan zadnjih godina sa svojim malvazijama izazivaju i svjetsku pozornost, tu su još i Pilato, Degrassi, Arman te još desetak manje poznatih, ali perspektivnih vinara. Agrolaguna i Istravino najveći su proizvođači, nude mnogo vrsta vina umjerenih cijena, a dobre i izvrsne kvalitete (posebice Merlot i Cabernet sauvignon Agrolagune te Teran Dajla Istravina). Među teranima valja još izdvojiti i vinariju Roxanich te Franca Armana, čija su se vina odnedavno svrstala među najbolje terane Istre.

U Istri se proizvode i ponajbolji hrvatski pjenušci, pod brendom Misal nači čemo nekoliko pjenušavih vina proizvedenih tradicionalnim postupkom vrenja u boci. Osim uobičajenih sorata prema tradicionalnoj šampanjskoj metodi, *chardonnaya* i *pinota* crnog, vinificiraju se i autohtone istarske sorte, što ta vina čini specifičima i vrlo zanimljivima.

Kao vrlo zasluznu za razvoj vinogradarstva i vinarstva u Istri treba spomenuti udrugu proizvođača grožđa i vina Vinistra, koja redovito organizira istoimenu vrlo posjećenu izložbu vina (početkom svibnja) te međunarodno natjecanje Svet malvazija, svojevrsno svjetsko prvenstvo vina proizvedenih od različitih malvazija. Osim toga, pokrenuli su program Malvazija IQ, sustav dodjele posebne oznake IQ (*Istrian Quality*) najboljim malvazijama, kako bi se i na taj način promovirala i podigla kvaliteta najvažnijeg istarskog vina.

*Kvarnersko područje
domovina je škampa,
jedne od najvećih
morskih delicija u
svijetu*

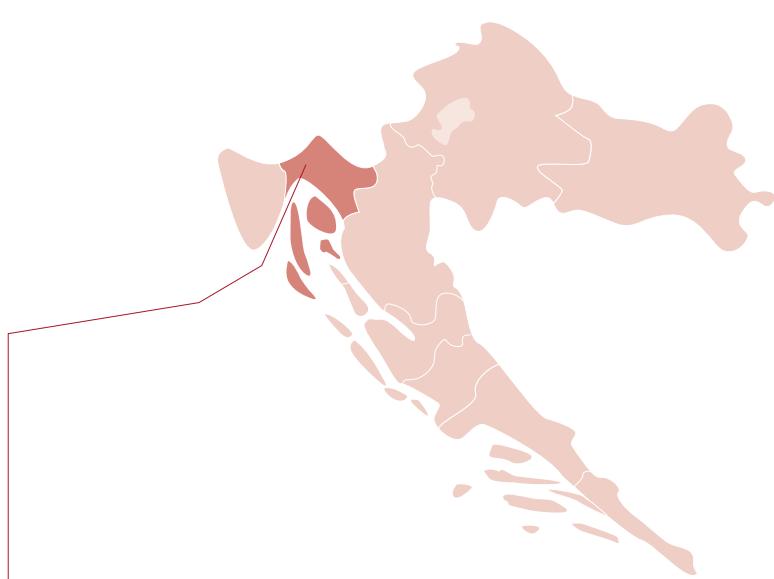
2

k v a r n e r

jeste li znali ?

S padina Učke u kvarnersku gastronomiju na velika vrata stiže glasoviti lovranski marun, vrlo cijenjena sorta kestena na kojima se temelji sezonska ponuda slastica pripravljena od tog ploda. Svake se godine u jesen u Lovranu organizira Marunada, manifestacija kojom se slavi sezona kestena i nudi širok repertoar delicija na osnovi kestena.

- 2 Na **KVARNERSKOM** području nekoliko je restorana koji se izdvajaju, postojanom kvalitetom i neprestanim inovacijama sa sezonskim obilježjima.

Da je mediteranskoj gastrokulturi podario samo glasoviti kvarnerski škamp, Kvarner bi već samo time zavrijedio mjesto na gastronomskoj mapi svijeta. Mnogi gastronomski stručnjaci i gurmani ni trenutka ne dvoje: kvarnerski ili škamp podvelebitskog kanala, izvorno norveškog podrijetla i fantastično udomačen na kvarnerskom području, izvanserijskom kvalitetom i iznimno delikatnom, nježnom teksturom nadmašuje sve rakove, po mišljenju mnogih čak i proslavljenoga jastoga i hlapa i prilično raritetnu rakovicu iz pulskog akvatorija. Boravi na muljevitom tlu, a pretjerano izlovljavanje opasno je zaprijetilo toj raritetnoj vrsti.

Kralj rakova pripravlja se na nekoliko načina, a neki vrhunski kuhari smatraju da se najelementarnijom pripremom, dvominutnim kuhanjem u blago posoljenoj vodi s malo maslinova ulja i posluženim tako da se škamp naknadno poškropi s nekoliko kapi maslinova ulja i nekoliko kapi limuna, najbolje očuva njegov fascinantni okus. Izvornost okusa jednak je tako čuva kratkim pečenjem škampa na gradelama, a mnogi će se odlučiti i za buzaru, rižoto od škampa ili pak škampe s tjesteninom. Bilo koji način priprave velikog svježeg škampa u završnici na stol donosi jednu od najvećih morskih delicija na globalnoj razini, kojoj je mjesto u samom vrhu svjetske gastronomije. Zaljubljenici u elementarnu izvornost okusa jedu škampe sirove, poškropljene s nekoliko kapi limunova soka.

Na kvarnerskom području, a osobito na opatijskoj rivijeri, mnoštvo je izvrsnih restorana koji se izdvajaju postojanom kvalitetom i neprestanim inovacijama sa sezonskim obilježjima. Na stolovima tih restorana, uz maštovito pripremljenu svježu ribu, školjke,

Zaljubljenici u elementarnu izvornost okusa jedu škampe sirove, poškropljene limunovim sokom

mkušce i rakove, naći će se i najkvalitetnije sezonsko povrće i voće te sofisticirane slastice. Tu su uz more Plavi podrum, Le Mandrać i Tramerka (Volosko), restorani Bevanda, Laurus (Opatija), Johnson (Mošćenička Draga). Na padinama iznad Kvarnera najpoznatije gastronomске destinacije su restorani/hoteli Kukuriku (Kastav) i Draga di Lovrana u istoimenom mjestu. Ugostiteljska konkurenčija na Kvarneru rezultirala je visokim kulinarskim dometima i snažnom težnjom za autentičnim profiliranjem ponude pa se cijelo kvarnersko područje može smatrati vrhuncem hrvatskog ugostiteljstva.

U kvarnersku gastronomiju snažno su implementirane delicije kvarnerskih otoka, Krka, Lošinja, Cresa i Raba, osobito kad je riječ o otočkoj janjetini vrhunske kvalitete, ponajprije zbog raznovrsne ispaše obogaćene posolicom, potenciranom mikroklimatskim obilježjima Velebitskog kanala. Manji otočki proizvođači kozjih i ovčjih sireva, najčešće obiteljska gospodarstva, svojim proizvodima neprestano unapređuju i obogaćuju gastronomsku ponudu Kvarnera. Na otoku Krku pripravlja se posebna vrsta tjestenine, lokalnog naziva šurlice, a na Lošinju mineštra, odnosno krem-juha od koromača. Krk je i domovina vrbničke žlahtine, najpoznatijeg bijelog vina kvarnerskog područja, koje potječe iz vinogradne zone oko gradića Vrbnika. S Raba nam, uz ostale delicije, stiže i rapska torta, fini i rado viđen desert na mnogim stolovima i lokalna poslastica koja se poslužuje u prestižnim restoranima.

S padina Učke u kvarnersku gastronomiju na velika vrata stiže glasoviti lovranski marun, vrlo cijenjena sorta kestena na kojima se temelji sezonska ponuda slasticica pripravljena od tog ploda. Svake se godine ujesen u Lovranu organizira Marunada, manifestacija kojom se slavi sezona kestena i nudi širok repertoar delicia na osnovi kestena, po zavavno-gastronomskim obilježjima prerasla u pravu turističku atrakciju.

Primorski dio čvrsto je povezan sa svojim zaledem, a iz Gorskog kotara mediteranskoj se kuhinji pridružuju kontinentalni specijaliteti područja poznatog po divljači, žabama, puževima, pušovima, šumskom voću i obilju jestivih gljiva. Za ljetnih vrućina posjetiteljima Kvarnera pruža se prilika jednostavnog odlaska u zonu osvježenja: treba im samo pola sata vožnje autocestom da stignu do atraktivnih turističkih destinacija u Gorskem kotaru, posjete Nacionalni park Risnjak ili uživaju na gorskokotarskim jezerima, kušajući pritom specijalitete koji se

nude u restoranima u Fužinama, Lokvama i drugim mjestima.

Duga turistička tradicija kvarnerske rivije-re, s Opatijom kao središtem, ali i mnogim drugim mjestima prepoznatljiva primorskog identiteta, profilirala je uzbudljivu i sofisticiранu gastronomsku ponudu u kojoj prevladava mediteranska kuhinja, ali se osjećaju i snažni utjecaji tradicionalne kulinarike s područja koja gravitiraju Primorju.

Elementi srednjoeuropske kuhinje, osobito kad je riječ o slasticama, harmonizirani su s tipičnim mediteranskim jelovnicima u kojima dominira ponuda najrazličitije ribe i svježih plodova mora. Savijača ili štrudel jednako je omiljen desert kao i fritule i krostule. Blizina Italije i stoljetna povezanost s tom zemljom snažno se ogleda i u gastronomiji. Maštovito pripravljene pašte s morskim plodovima, povrćem ili gljivama, a jednako tako i rižoti, skladnim prožimanjem i upotpunjavanjem tradicionalnih receptura brišu gastronomске granice između zapadne

i istočne obale Jadrana. S ubrzanim razvojem turizma sve više jačaju tendencije gastronomskе internacionalizacije, koja širom otvara vrata novim kulinarskim iskustvima. Kvarnersko područje pravi je raj za nautičare, a upravo se njima pruža mogućnost otkrivanja ne samo skrovitih uvala s djevičanskim plažama nego i malih obiteljskih konoba i restorančića, u kojima se nude lokalni sezonski specijaliteti i neka pučka, već pomalo zaboravljena jela. To su mesta na kojima se može doživjeti Jadran kakav je nekad bio i kakav bi mnogi voljeli vidjeti i danas. Osobito kad je riječ o gastronomiji, u kojoj je pučka priprema tradicionalnih jela sve traženija i na sve višoj cijeni.

Kvarnerski škamp, koji simbolizira vrhunce kvarnerske gastronomije, bit će sve raritetniji i s vremenom će se udružiti s dostupnijim i morskim susjedima kao što su inčuni, srdele i drugo blago Jadranskog mora, katkad neopravdano zapostavljeno na obiteljskim i restoranskim jelovnicima.

Za zdravlje

■ Bilo što da naručite na putovanju Kvarnerom, uslijedit će ugoda kušanja, ali i zajamčeno brz oporavak te povrat energije koju nesmiljeno trošimo u užurbanom stilu života.

Svakodnevno svjedočimo posljedicama negativnog utjecaja stresa na naše tjelesno i duševno zdravlje. Upravo su stres i slobodni radikali kolijevka ubrzana starenja, ali i brojnih degenerativnih promjena. Ukoliko povremeno uzmemo predah i kvalitetno provedemo vrijeme dok smo na odmoru, u znatnoj mjeri možemo smanjiti neželjene tragove koje zapisuje svakodnevni buran stil života. Šparoge (vitamin C, karotin, željezo, fosfor, kalij, aspargin, arginin), agrumi (terpen, flavanol, glukarat), šumsko voće i orašasti plodovi (masne kiseline omega 3, minerali cink, kalcij) samo su neke od namirnica koje sadrže navedene nutritivne komponente, a mogu odgoditi starenje utječući na usporavanje degenerativnih procesa u stanicama.

Na Kvarneru ste u prilici uživati u prirodnoj anti-aging hrani, koja nudi i savršenu gastronomsku ugodu.

namirnice

Šparoge

Maruni

Medvjedji luk

Kupine

Limun, naranča

jela

Lignje i broskva (kelj)

Brudet od suhe hobotnice

Rižot od limuna

Marmelada od gorke naranče

Škampi na gradele

O vinu

■ Hrvatsko primorje obuhvaća za vinovu lozu vrlo zanimljivo područje – uski obalni pojas između *velikih*, Istre i Dalmacije, između gorske Hrvatske s hladnom kontinentalnom klimom i kvarnerskih otoka, tipičnoga mediteranskog ugođaja. Svakom putniku namjerniku koji posjeti to područje u oči odmah upadnu velike razlike u reljefu, klimi, vegetaciji i načinu života unutar relativno malena prostora, pa je tako moguće jutro na Platku provesti na skijama, a nekoliko sati poslije uživati uz more na toploj suncu. I proizvodnja i ponuda vina raznolike su, pa možemo pronaći *chardonnay*, *pinote* i frankovku gotovo kontinentalne svježine na vinodolskom području, dok se na otocima sade i tipični *južnjaci*, kao *cabernet sauvignon*, *merlot*, *syrah* i odnedavno – plavac mali.

Povijest uzgoja vinove loze je, kao i u susjednim područjima, vrlo duga, seže u antička vremena. Započeli su proizvoditi vina vjerojatno Grci, a najzaslužniji su za razvoj vinogradarstva Rimljani. Brojni nam dokumenti govore o tome, pa tako i zapis pjesnika Lukana, koji spominje borbu između Cezara i Pompeja na otoku Krku te drvene bačve od johe koje su poslužile Cezarovim vojnicima da pobegnu s opkoljenog otoka. Iz toga se može zaključiti da su se ovdašnji žitelji koristili drvenim bačvama prije Grka i Rimljana, kojima se pripisuju najveće zasluge za razvoj vinogradarstva na Mediteranu, a koji su vino čuvali i prevozili u glinenim amforama.

Vinogorja i uvjeti proizvodnje

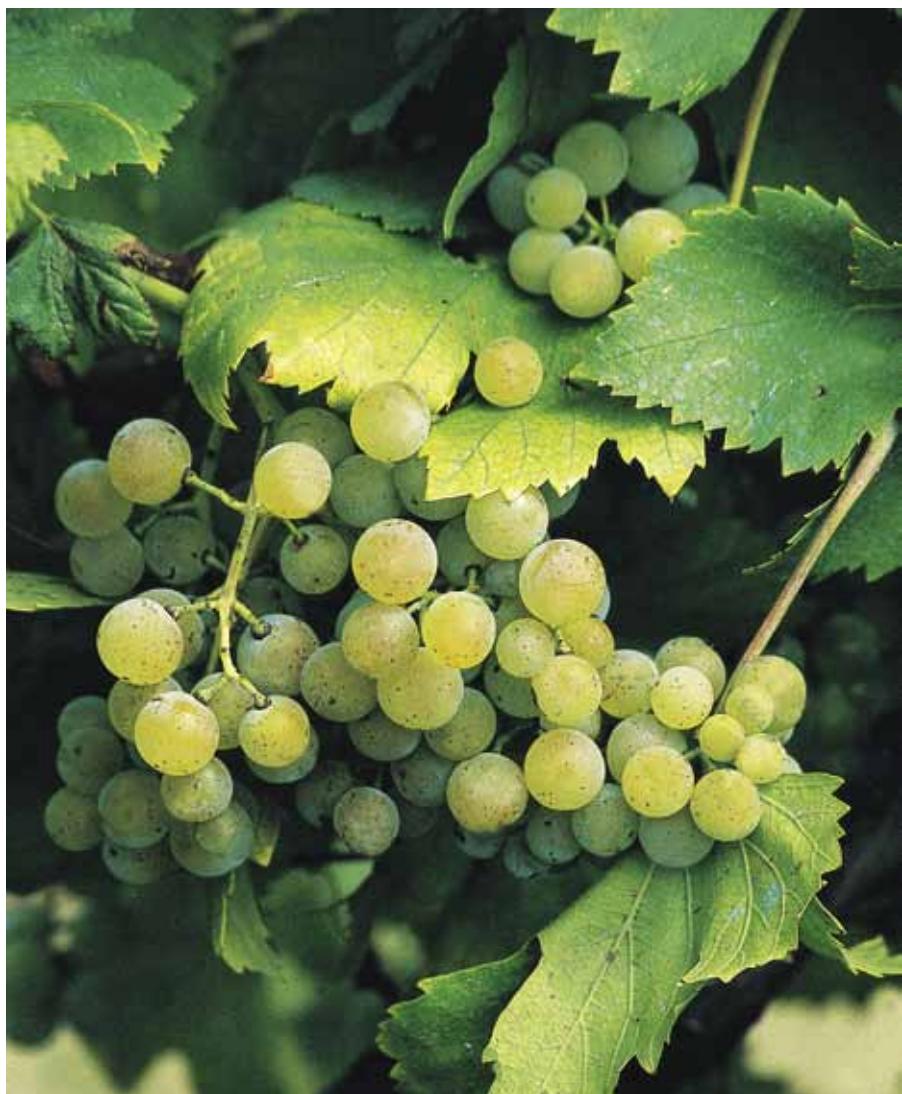
Područje Kvarnera pripada prema hrvatskoj vinskoj legislativi vinogradarskoj podregiji Hrvatsko primorje, a najvažnije površine podignute su u priobalju (vinogorje obuhvaća cijeli priobalni pojas od Lovrana do Vinodola) te na otocima, ponajprije na Krku i Rabu. Na drugim otocima nalaze se uglavnom male, obiteljske površine, a kao raritet valja spomenuti otok Susak, nastao od nanosa pijeska, gdje je vinova loza početkom 20. stoljeća (na otoku nije bilo filoksere) zauzimala čak 96% površine otoka – sve osim sela. To dovoljno govori o značenju te kulture za gospodarstvo kvarnerskih otoka. Vinogradi su smješteni uglavnom na krškim poljima te manjim dijelom na terasama. Najpoznatije su u okolini Bakra, gdje je započela proizvodnja i prvih pjenušavih vina u ovom području, poznate Bakarske vodice. Tla su vrlo raznolika, od teških crvenica do laganog fliša i pijeska, a klimatske prilike jako se razlikuju između priobalja i otoka. Tako se u Rijeci bilježi >1500 mm godišnje, dok na Susku padne gotovo upola manje – oko 800 mm. Temperature također variraju, a kreću se oko 14-15 °C u godišnjem prosjeku. Sve te razlike omogućavaju uzgoj velikog broja sorata i proizvodnju različitih tipova vina. Najveće su površine danas na otoku Krku, u Vrbničkom polju, gdje je i najviše proizvođača, a posljednjih godina uspješno se revitaliziraju kvalitetni vinogradarski položaji, na otocima i u priobalju. Područje karakteriziraju manje površine vinograda i obiteljske proizvodnje, od kojih se tek nekolicina na tržištu javlja s većim količinama.

Sorte i njihova vina te najvažniji proizvođači

Najvažnija sorta u Kvarneru je žlahtina, osnovno vino gotovo svih proizvođača. Smatra se hrvatskom autohtonom sortom, koja se odavna u ovom području uzgaja, a prije dvadesetak godina postala je vrlo traženo vino na domaćem tržištu. Njegina popularnost traje do danas, pa je vrlo raširena i gospodarski najvažnija sorta. Rezultat je to izvanredne korelacije sortnih karakteristika i okolinskih uvjeta, pa su njezina vina osvojila tržište s dobrim organoleptičnim osobinama i postala temelj vinogradarske proizvodnje. Za razliku od nerijetko teških i jakih južnih vina s jedne, te sjevernih, laganih, ali i zbog viška kiselina često neskladnih vina, žlahtina je tržištu ponudila dobitnu kombinaciju – daje voćna, svježa, elegantna i vrlo pitka vina, kao izvrstan kompromis sjevera i juga. Najveće su površine na otoku Krku, u Vrbničkom polju, gdje su smješteni i gotovo svi proizvođači. Najpoznatiji su te po količinama najveći Katunar vinarija d. o. o., Frajona d. o. o., PZ Gospoja i PZ Vrbnik, te Nada i Šipun iz Vrbnika. Treba spomenuti i Vupik d. d. iz Novog Vinodolskog, koji osim žlahtine proizvodi još i *chardonnay*, *cabernet sauvignon* te frankovku, pod imenom Morčić. Inače, *chardonnay* proizvodi još nekoliko proizvođača, a prije nekoliko godina posadene su i druge poznate svjetske sorte kao što su *merlot*, *syrah*, *pinot* i *sauvignon* bijeli. Od autohtonih sorta valja spomenuti još malvaziju istarsku, ali zastupljenu u mnogo manjoj mjeri nego u Istri, te plavinu, koja se ovdje još naziva brajdica crna. Popularnost i visoku kakvoću u ovom području želi opravdati i plavac mali, sorta srednje i južne Dalmacije, podignuti su prvi nasadi na Krku i Rabu, pa se s nestrpljenjem očekuju i prva vina.

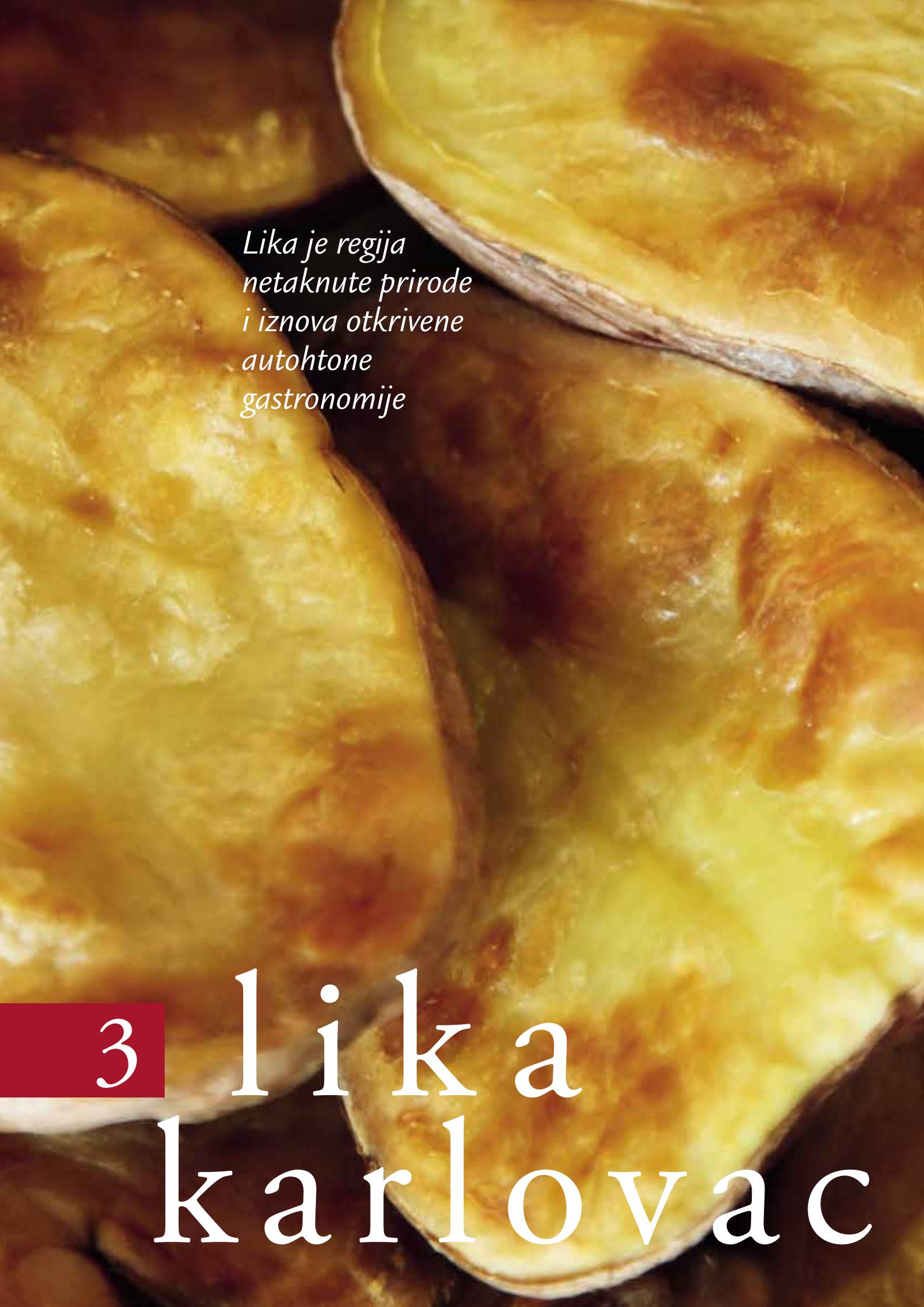
Ovdje se tradicionalno proizvodilo i pjenušavo vino, najstarije je Bakarska vodica, prirodni pjenušac (*méthode rurale*), a rabilo se grožđe od autohtonih sorta belina, žumić, vrbić i žlahtina, uzgojenih na čuvenim kamenim terasama iznad grada Bakra. Nekad vrlo poznata i velika proizvodnja na taj način gotovo je potpuno napuštena, a posljednjih godina ulazu se veliki napori u njezinu revitalizaciju. Danas tvrtka Istravino proizvodi Bakarsku vodicu kao gazirano vino (pod oznakom Special) i kao pjenušac proizведен klasičnom metodom (Prestige). Osim Bakarske vodice, još nekoliko proizvođača radi pjenušce, pa se tako mogu pronaći Porin (osnova su pinot bijeli i žlahtina, *méthode Charmat*), 1288 (klasična metoda vrenja u boci – *méthode champenoise*, pjenušac je nazvan po godini Vinodolskog zakonika, povijesno važna dokumenta), a kao raritet može se izdvojiti Valomet, prirodnji pjenušac proizведен klas-

sičnom metodom od žlahtine, ali čuvan i dozrijevan u moru više od godinu dana, i to na dubini od trideset metara! Na toj se dubini naime mogu osigurati izvrsni uvjeti za njegovo dozrijevanje, što je vrlo važno za pjenušće. Dugotrajni boravak u moru je, osim za izvrsne karakteristike pjenušca, zaslužan i za originalan *dizajn* boce, koja je prekrivena naslagama koralja i školjaka, pa je tako u velikoj mjeri i opravdana vrlo visoka cijena ovog vina.

Područje Kvarnera bogato je autohtonim sortama vinove loze, koje su nažalost u najvećoj mjeri nestale iz proizvodnje. No posljednjih godina dolazi do njihove revitalizacije, čemu u prilog ide i orijentacija tržišta prema autohtonim, izvornim proizvodima. Neke pokazuju izvrsne karakteristike (vrbić, žumić, sansigot, trojišćina, kamenina, jarbola), pa su vrlo zanimljive za proizvodnju. Nekoliko proizvođača već je podiglo nove nasade tih sorata, pa se pojavljuju i prva njihova vina.

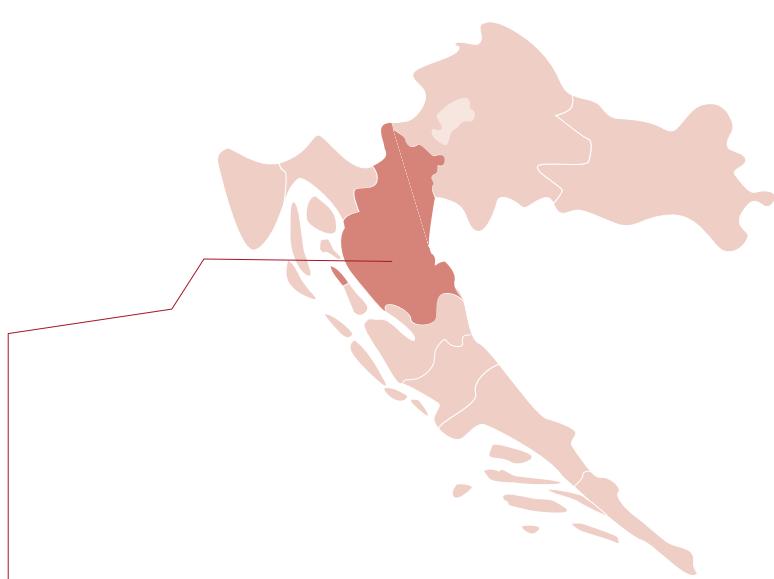
*Lika je regija
netaknute prirode
i iznova otkrivene
autohtone
gastronomije*

3 lika
karlovac

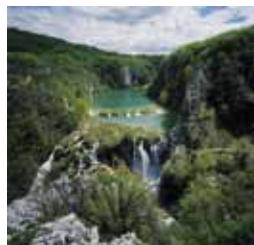
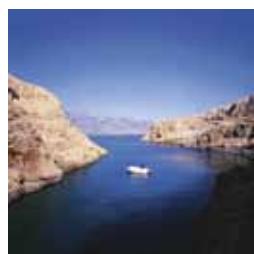

jeste li znali ?

U nacionalnoj gastronomiji lički je krumpir dosegnuo status kultne namirnice. Lika je idealno podneblje za njegov uzgoj, od klimatskih obilježja do sastava tla, a bijeli i crveni lički krumpir nedostične je kvalitete. Kuhari ističu da se može jesti kao prilog, ali i kao autonomno jelo.

3 Ova regija jedinstven je **SPOJ MORA I KOPNA** koji jedno blizu drugom nude izbor morske i riječne (osobito pastrve, gastronomskoga zaštitnog znaka regije) ribe, što je nevjerovatan turistički potencijal, ne samo u gastronomskom smislu.

Jedna od najslabije naseljenih regija u Europi, čijim djevičanskim krajolikom prolazi autocesta od kontinentalnih dijelova Hrvatske do gradova na Jadranskom moru, možda najljepši i krajobrazno najuzbudljiviji dio suvremenih prometnica u Europi, nedovoljno je otkriven gastronomski raj, u kojem se tradicionalna priprava hrane temelji na zdravim namirnicama i drevnim recepturama tog podneblja.

Kad kažemo Lika, najčešće pomislimo na pastrvu, plemenitu i iznimno ukusnu riječnu ribu iz gorskih potoka i nezagadenih rijeka, koja je gastronomski zaštitni znak regije, neovisno o tome priprema li se na gradelama, u pećnici s krumpirima i začinima ili pak obložena kukuruznim brašnom.

Divlja pastrva, koja se kvalitetom i okusom bitno razlikuje od uzgojene, stanovnik je isključivo čistih voda, a u tome je slabo naseljena Lika, podneblje netaknute prirode, s kristalno čistim rijekama kao što je Gacka i bistrim gorskim potocima, jedinstvena u europskim razmjerima.

Pastrva sadrži male količine kolesterola, pa se preporuča ljudima koji pate od bolesti srca i krvožilnog sustava, ali i u dijetoterapiji. Kao izvor visokovrijednih proteina, pastrva čak i u malim količinama zadovoljava ukupnu dnevnu potrebu za esencijalnim aminokiselinama, pa se preporučuje svima koji su podvrgnuti većim tjelesnim ili intelektualnim naporima.

U nacionalnoj gastronomiji lički je krumpir dosegnuo status kultne namirnice. Nedostična kvaliteta bijelog i crvenkastog ličkog krumpira, ovisno o tome je li namijenjen kuhanju ili pečenju, jednoglasno je atribuiran gastronomski pojam koji među vrhunskim kuharima ne izaziva nikakve prijepore

i za kojim će posegnuti svi poznavatelji te namirnice za koju je Lika idealno podneblje, od klimatskih obilježja do sastava tla.

Nije stoga nimalo čudno da je u ličkoj gastronomiji krumpir obilato zastupljen, po-djednako u kuhanoj i pečenoj hrani, ali ne samo kao prilog, nego i kao samostalno jelo. Osobito su popularne krumpirove police, krumpir izrezan na ploške i posoljen kru-pnom soli, a potom ispečen u pećnici, naj-bolje u krušnoj ili u starinskom štednjaku na drva. Tako ispečena poslastica može se premazati tankim slojem kajmaka, base ili nekog drugog mljječnog namaza, a jede se i u kombinaciji s najpoznatijim ličkim sirom škripavcem, pripravljenim od kravljeg mli-jeka i nazvanim tako jer zbog svoje zrnate strukture *škripi* pod zubima.

Vrlo je ukusan i blago dimljen kravljii sir, koji se nekad, dok još nije bila sagrađena autocesta, zajedno s ostalim specijalitetima regije, masovno prodavao na štandovima uz lokalne ceste.

Lika je poljoprivredno-stočarsko područje, tek u novije doba i turističko, idealno za uz-goj zdrave hrane. Mlijecni proizvodi seoskih domaćinstava svoju kvalitetu temelje na vr-hunskoj stočnoj ispaši kakvom obiluju vele-bitski pašnjaci bogati aromatskim biljem, ali i na dugoj stočarskoj tradiciji tog područja. Lika je podjednako atraktivna u svim godišnjim dobima. Ljeti je to područje ugodne svježine, zimi jedinstvena zimskog ugođaja, kad je lokalno stanovništvo, osobito u nepri-stupačnijim planinskim područjima, visokim snježnim nanosima odijeljeno od svijeta i

normalnih komunikacija. Takvi su klimatski uvjeti utjecali i na razvoj vrlo posebne gastro-kulture, prilagođene sezonskim uvjetima, katkad i ekstremnim vremenskim prilikama. Zimi se jede ukišeljeni kupus – još jedan od nadaleko poznatih ličkih specijaliteta – u kombinaciji sa suhim ili svježim mesom, najčešće svinjetinom ili junetinom, kobasi-cama i drugim suhomesnatim proizvodima. I lička je janjetina jedno od gastronom-skih obilježja regije, a mnogi je po kvaliteti izjednačuju s otočkom. Priprema se kao i u ostalim krajevima, na ražnu i gradelama, u pećnici s krumpirima, ispod peke i na lešo s povrćem. Kvaliteta ispaše, osobito na sjevernim obroncima Velebita, jamstvo je za razvoj kvalitetnog ovčarstva i općenito sto-čarstva.

Za boravka u Lici treba kušati razne vrste domaćeg meda, od livadnog do šumskog, koji proizvode vrsni lički pčelari

Ličke šume prava su riznica raznovrsnih jestivih plodova, od gljiva do šumskog voća, poput borovnica, divljih malina, kupina itd. U ličkom voćarstvu najzastupljenije su jabuke, kruške, šljive i orasi. U sezoni gljiva to je šumsko meso važan dio prehrane lokalnog stanovništva, ali sve se više kao specijalitet nudi u restoranima i seoskim domaćinstvima, koja se ubrzano prilagođavaju specifičnim turističkim potrebama. Turisti koji tragaju za autentičnom ponudom hrane i pića u Lici će otkriti jedinstveno odrediste, kakvih je danas malo u Europi. Na internetskim stranicama turistima se u zakup

nude ličke kuće sagrađene u tradicionalnom stilu, a iznutra najsvremenije opremljene, pogodne za višednevni boravak u oazama tišine, na svježem zraku u netaknutoj prirodi. Turističko je središte regije Nacionalni park Plitvička jezera, jedinstveni prirodni fenomen proslavljen u svjetskim razmjerima, koji posjećuju milijuni turista iz cijelog svijeta, a za cijelovit doživljaj nude im se i specijaliteti ličke kuhinje u gostionicama na tom području.

Kako se Lika dodiruje s Gorskim kotarom, gastronomski utjecaji dviju regija u neprestanom su prožimanju. I Lika je, kao i Gorski kotar, područje duge lovačke tradicije, pa je slijedom toga divljač čest gost na jelovnicima ličke kuhinje. Pripravlja se najčešće tako da se meso divljači, zeca, srne ili vepru, *našpikano* pancetom, ostavlja nekoliko dana u pacu, a potom se, uz dodatak začina, kuha na laganoj vatri i poslužuje s okruglicama od kruha.

Za boravka u Lici svakako treba kušati razne vrste domaćeg meda, od livadnog do šumskog, koji proizvode vrsni lički pčelari, poznati po odabiru najboljih lokacija na kojima će postaviti svoje košnice.

Od slastica s ličkog jelovnika mnoge će oduševiti one najjednostavnije, pripravljene od samo nekoliko prepoznatljivih sastojaka, kao što su, primjerice, lički uštipci. Dizano tijesto prži se kratko na vrućem ulju, a poslužuje posuto najsitnije mljevenim šećerom.

Šarolikost ličke restoranske ponude, od Nacionalnoga parka Plitvička jezera (Borje), do Gačanske konobe, Čamara, Braje, Makija, Zlatne potkove, dopunjuje se ugostiteljskom ponudom uz more, gdje se ističe hotel, restoran i vinarija Boškinac kod Stare Novalje na Pagu, koji je jedan od vodećih malih luksuznih hotela na Jadranu. Sva ta šarolikost čini ovu regiju idealnim područjem za enogastronomске istraživače. U kombinaciji sa svježim zrakom i raskošnom prirodom lokalni će pučki specijaliteti poprimiti kraljevska gastroobilježja.

Ljubitelji domaće rakije neće propustiti ličku šljivovicu, pripravljenu po tradicionalnim recepturama na koje su domaćini iznimno ponosni.

Ličani su iznimno gostoljubivi i rado će podijeliti s posjetiteljima sve čime raspolažu, od suhomesnatih delicija do pure s kiselim mlijekom.

Otkako europski motociklisti nastoje otkrivati čari manje poznatih regija, Lika svojim atraktivnim krajobrazom i izvornom kuhinjom sve više privlači te pustolove i šmekere kojima je krajnji cilj hedonizam neotkrivenog.

Katkad to može biti ribolov na Gacki, katkad zimski ugođaj uz vatrnu na kojoj se vrti janjetina na ražnju, a katkad grijanje uz stari štednjak na kojem se, u domaćoj atmosferi, priprema meso s kiselim kupusom ili pak police od glasovitog ličkog krumpira. Pustolovno-gastronomski boravak u Lici pretvara se u doživljaj za dugo pamćenje.

Za zdravlje O vinu

■ Tradicionalna gastronomija ove regije u snažnu je dodiru s prirodom, a glavno su joj uporište plodovi iz šuma i razne riječne poslastice.

Dominantne nutricionističke odrednice daju upravo šumski plodovi, koji obiluju komponentama kojih je uloga smanjenje posljedica stresa.

Konsumiranjem tradicionalnih jela regije, koja osvajaju okusom i mirisom, u organizam se unosi obilje fitokemikalija, biljnih sterola i ostalih otklanjivača lošeg utjecaja stresa.

Borovnice, kupine, drenjke, šumske jagode, kojih čak i mala količina oslobođa organizam slobodnih radikala, pružaju besprije-koran užitak bilo da se kušaju netom ubrane, pripremljene kao džemovi i marmelade ili kao sastavni dio nekog kolača.

Područje je poznato po razvijenom stočarstvu pa se u ponudi nalaze i jela od mesa s bogatim zelenim pašnjaka.

■ Ova hrvatska turistička regija proteže se od nizinskoga područja sjeverno od Karlovca, preko gorskog područja Like i Velebita, do mora. Malo je ovdje vinograda, nalazimo ih jedino u području Ozlja i Vivodine te u primorskom dijelu regije, koji uključuje i dio otoka Paga. Naime, kontinentalna nizinska i planinska područja, koja čine najveći dio ove turističke regije, nisu pogodna za rentabilan uzgoj te kulture, ponajprije zbog niskih zimskih temperatura. Ipak, južni i zapadni obronci Žumberačke gore te podvelebitsko područje od Senja do Starigrada, koje obuhvaća uski obalni pojас, područja su gdje nalazimo vinova lozu, ali redovito tek u manjim, obiteljskim nasadima, bez velikoga tržišnog značenja. U posljednje se vrijeme vinogradarstvo i tu razvija, pa se i proizvodnji poklanja sve veća pažnja. U vinogradu Ozalj–Vivodina nedavno je otvorena vinska cesta, gdje se vino nastoji približiti posjetiteljima te ponuditi uz bogatu gastronomsku ponudu. Na otoku Pagu se pak, čiji zapadni dio pripada ovoj turističkoj regiji, vinova loza tradicionalno uzgaja, a vino je, uz nadaleko poznat paški sir, redovito u ponudi otočnih proizvoda te dio svakodnevne prehrane žitelja.

Uvjeti za proizvodnju grožđa i vina

Najveći dio regije prostire se u gorskom dijelu i obuhvaća središnji planinski masiv gdje nisu povoljni uvjeti za uzgoj vinove loze. Iznimku čine topli južni i zapadni obronci Žumberačke gore, gdje je prosječna godišnja temperatura prihvatljivih 10-11 °C, a prosjek oborina oko 1100 mm. U priobalnom dijelu regije, zbog blizine mora, vladaju mnogo povoljniji temperaturni uvjeti, no jaka bura, nepogodan reljef i nedostatak slobodnih poljoprivrednih površina u podvelebitskom dijelu također prilično ograničavaju njezin uzgoj. Zapadni dio otoka Paga, posebice područje oko Novalje (Novaljsko polje), pruža lozi sve pogodnosti, tako da je vinogradarstvo ovdje tradicionalna grana. Klima je tipična mediteranska, s mnogo sunca i s visokim temperaturama (godišnji prosjek > 15 °C), ali, unatoč visokim ukupnim godišnjim oborinama (> 1000 mm), ljeta su redovito sušna. Položaji uz more manje su pogodni, zbog nedostatka plodnog tla, te posolice, koja nošena jakom burom može pričinjati znatne štete.

Sorte i njihova vina te najvažniji proizvođači

U vinogradu Ozalj–Vivodina nalazimo tipične kontinentalne sorte – nezaobilaznu graševinu, mirisave *sauvignon* bijeli i *muškat* žuti, te *rizling* rajnski, *chardonnay* i *pinote*. Od crnih sorata se, osim *pinota* uzgajaju još i frankovka, portugizac i *zweigelt*. Prevladavaju manje obiteljske vinarije, koje su posljednjih godina podigli kvalitetu svojih vina, pa danas osvajaju nagrade na različitim izložbama. Danas se proizvodnjom ističu Frlan (pinot sivi, muškat žuti), Ivan i Darko Vrbanek (*chardonnay*), Vinarski podrum Vivodina, Mirko Vrbanek i dr.

Na otoku Pagu, kao i u rijetkim priobalnim vinogradima, tradicionalno su se uzgajale autohtone sorte, kao gogić, maraština i plavina. Posljednjih godina introduciraju se nove, koje su pronašle svoje mjesto i u ovim prilično škrtim uvjetima.

To su ponajprije *chardonnay*, koji daje vina tipične sortne punoće i snage, te *sauvignon* bijeli, koji pak gubi dio svoje lepršavosti iz kontinentalnih vinogorja, ali zato dobiva note zrelog voća i obično oduševi punoćom okusa. *Cabernet sauvignon* i *merlot* također su postali dio sortimenta te očituju velik dio svojega sortnog potencijala – daju intenzivno obojena crna vina, ugodne sorte arome i zamjetne punoće.

Nažalost, nema mnogo proizvođača koji proizvode vina za tržiste, obično je to obiteljska proizvodnja gdje se manje količine vina nude u rinfuzi, i to pretežno za vrijeme ljetne sezone. Treba ipak izdvojiti vinariju Boškinac u Novaljskom polju, proizvođača s modernim pristupom vinarstvu i vrlo kvalitetnom ponudom. Riječ je o srednjem podrumu koji se nalazi u sklopu hotela, pa se mnoga vina mogu kušati u ekskluzivnoj ponudi kuće. Proizvode nekoliko vina, a valja izdvojiti izvrsnu kupažu *cabernet sauvignona* i *merleta*, u posljednje vrijeme svrstava se među najbolja hrvatska crna vina. Vrlo je zanimljiv blend *chardonnaya*, *sauvignona* i autohtonog gogića, vino proizvedeno na suvremen način i po mišljenju mnogih uspješna mješavina mirisa i okusa tih po svemu vrlo različitih sorata. Inače, gogiću proizvođač poklanja posebnu pozornost, pa ga nudi i kao sortno vino, proizvedeno na nekoliko načina.

Namirnice

Borovnice i kupine

Pastrvra

Basa

Odrezak od divljači

Planinske gljive

Kiselo mljeko

jela

Prirodne marmelade

Domaći kruh

Hrbat od jelena s borovnicama

Lička juha (s janjećom jetricom)

Žganci (bijeli i žuti)

4 zadar
dalmacija

Raznolikost gastronomije zadarskog područja temelji se na bogatstvu mora i raznolikosti plodova zemlje Ravnih kotara

jeste li znali ?

Paški sir jedan je od najboljih mlječnih proizvoda na svijetu, proizведен tradicionalnim metodama od mlijeka autohtone pasmine paških ovaca, koje se u vrlo posebnim mikroklimatskim i vegetacijskim uvjetima hrane ispašom bogatom aromatskim biljem i oplemenjenom posolicom što je nanosi velebitska bura.

4 Gastronomiju **ZADARSKOG** dijela Dalmacije definira sofisticirano harmoniziranje bogatih plodova zemlje i raznovrsnih plodova mora u jedinstvenu kompoziciju izvrsnih jela, u kojoj svaka od namirnica zadržava svoje specifične note, a u zbirnom efektu doseže okus nemjerljiv prosječnim kulinarским mjerilima.

Uza sve svoje raznolikosti, temeljene na bogatstvu mora s jedne strane i neiscrpnim mogućnostima plodnih Ravnih kotara s druge, gastronomija zadarskog područja Dalmacije ipak je obilježena jednim otočkim proizvodom, uzdignutim do gastronomskog kulta. Glasoviti paški sir jedinstvene kvalitete i vrlo posebna i prepoznatljiva okusa najpoznatiji je i nacjenjeniji hrvatski mlječni proizvod. Jedinstvena mikroklimatska obilježja otoka Pag, specifična vegetacija bogata aromatskim biljem i oplemenjena posolicom koju nanosi velebitska bura, uzgoj autohtone pasmine paških ovaca i duga tradicija proizvodnje sira, ali i golemo iskustvo tamošnjih proizvođača u pripravi mlječnih proizvoda, zalog su da će se vrhunska kvaliteta tog cijenjenog proizvoda očuvati kao trajna gastrobaština tog otoka.

Paški sir, koji se može mjeriti s najboljim tvrdim ovčjim srevima u svijetu, neizostavan je dio ambicioznijih jelovnika koji nude ono najbolje od podneblja i gastronomске tradicije. Otok Pag, mjesa Pag i Kolan, središte su paške proizvodnje sira, a iz godine u godinu, uz već iskusne proizvođače, koji drevne recepture prenose s koljena na koljeno i čuvaju kao obiteljske dragocjenosti, stasavaju i mlađi naraštaji željni tržišne afirmacije.

Pag je poznat i po izvrsnoj janjetini čija se vrhunska kvaliteta, jednako kao i kod ovčjeg mlijeka od kojeg se pripravlja paški sir, temelji na vrlo posebnoj ispaši koja sadrži sve mikroklimatske i vegetacijske osobitosti tog jedinstvenog otoka. Janjetina se peče na ražnu ili na gradelama, u pećnici s krumpirima i pripravlja u posudi s mladim graškom na laganoj vatri, kao specijalitet lokalno nazvan janjetina s bijžima.

Zadar je u svoju gastronomsku ponudu vješto ukomponirao sve posebnosti i prednosti područja koja mu gravitiraju. Iz Ravnih kota na zadarsku tržnicu i u restorane stiže povrće i voće nedostizne kvalitete i pomalo zaboravljenih okusa i mirisa. Bob i artičoke, blitva, rukola, tikvice, cvjetića, brokula, rajčice i ostalo povrće s plodne zemlje zadarskog zaleda, u kombinaciji s izvrsnim otočkim maslinovim uljem, ogledni su primjeri zdrave mediteranske hrane. Ribarsko mjesto Kali na otoku Ugljanu, s vršnim ribarima poznatima od Jadrana do Kalifornije, zaslužan je između ostalih što zadarska ribarnica svakodnevno obiluje svježom plavom i bijelom ribom.

Srdela, u prošlosti hraniteljica pučke Dalmacije, ponovo zadobiva važno mjesto u suvremenoj gastronomiji, u kojoj je plava riba bila prečesto i nepravedno zapostavljena.

Zadarski su ugostitelji pravi majstori u pripremi ribe na gradelama, lešo ili brudet, ali i marinirane i usoljene plave ribe. U novije doba sve je popularnija tuna, što dijelom treba zahvaliti i Japancima koji jadransku tunjevinu smatraju najkvalitetnijom u svijetu i obilno je koriste u *sushiju* i drugim japanskim specijalitetima.

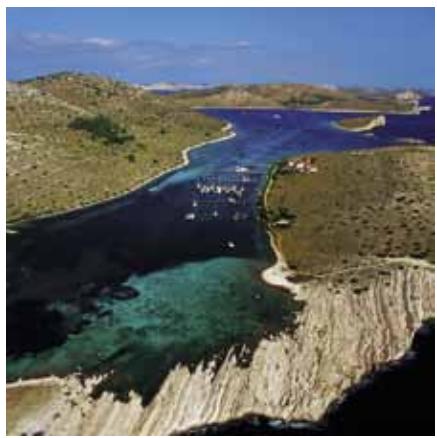
Za brudet postoji nekoliko različitih receptura, koje se razlikuju u nijansama, ali svima im je zajedničko da se u pripravi pomiješa nekoliko vrsta ribe, koja se kuha u teškoj posudi na laganoj vatri, uz umjereni dodavanje začina i uporabu izvrsnog maslinova ulja s otoka Ugljana. Uz brudet najčešće se poslužuje palenta.

Iz zadarskoga zaleda na stolove stiže poseđarski pršut, delicija s mnogo osvojenih međunarodnih priznanja, koja jedan dio svoje kvalitete duguje velebitskoj buri, a drugi tradicionalnoj pripremi koja uključuje sušenje na hladnom dimu.

Rafinirane ljubitelje sofisticiranih napitaka oduševit će Maraschino, liker od glasovite višnje mariske azijskog podrijetla, čvrsto ukorijenjene i udomaćene u zadarskom kraju, po kojoj je nazvana i istoimena tvornica za proizvodnju alkoholnih i bezalkoholnih pića.

Maraschino je izvorni zadarski brend duge tradicije kojim se grad proslavio na cijelom mediteranskom području, ali i u svijetu. Počjeće iz ljekarne Dominikanskog samostana u Zadru, gdje su ga pod imenom Rosoglio redovnici pripravljali još u 16. stoljeću. Turski ga, među ostalim, smatraju i autentičnim suvenirom koji će rado ponijeti pri povratku u svoju domovinu.

Gastronomiju zadarskog dijela Dalmacije definira sofisticirano harmoniziranje bogatih plodova zemlje i raznovrsnih plodova mora u jedinstvenu kompoziciju izvrsnih jela, u kojoj svaka od namirnica zadržava svoje specifične note, a u zbirnom efektu dosežu okus nemjerljiv prosječnim kulinarским mjerilima. Restoranska ponuda u Zadru svake se

**Srdela, u prošlosti hraniteljica
pučke Dalmacije, zadobiva
važno mjesto u suvremenoj
gastronomiji**

godine nadopunjuje novim gastronomskim favoritima kao što su restoran Foša, zatim Niko, Roko, Kornat, Pet bunara (gdje možete degustirati jela s višnjom maraskom), a u zadarskoj okolici konoba Pece (Vinjerac) i Zrinski (na otoku Pašmanu).

I kao što Zadar posjetiteljima predstavlja jedinstvenu kulturno-povijesnu i sakralnu baštinu, ali i neka djela avangardne arhitekture i likovnih ostvarenja raritetnih u svjetskim razmjerima, kao što su Morske orgulje i Pozdrav suncu, tako i manja mjesta u zadarskoj okolici nastoje gostima ponuditi gastronom-

ske užitke kojima će dočarati mirise i okuse podneblja koje ih je iznjedrilo. U Ninu, povijesnom gradu sa solanom, nudi se ninski šokol, suhomesnati proizvod od svinjske vratine, sušen na velebitskoj buri, u Sukošanu sukošanski maneštrun, kuhano korjenasto povrće uz dodatak pancete i tjestenine, a na otocima salata od hobotnice s lećom ili hobotnica pod čripnjom.

A srdela, nutricionistički iznimno vrijedna i vrlo jeftina namirnica, sve više postaje hit i u prestižnijim restoranima. Nekadašnja hraniteljica Dalmacije sve više postaje kraljica trendovskih jelovnika.

Za zdravlje O vinu

■ Idealan geografsko-agronomski položaj Zadra uvjetuje jelovnik pun raskoši mora i prirodno uzgojena voća i povrća iz zadarskoga zaleđa koje obiluje vodom i suncem. Dovoljno zelenoga gorkog povrća i sve namirnice koje susrećemo uz obalu pogoduju očuvanju zdravljva koštanog sustava. Bilje na otocima ima specifičan okus koji potječe od sastava tla, ali i činjenice da to bilje zalijeva *slana* (posolica ili slana meteorološka je pojava kada se pod utjecajem vjetra podižu sitne kapljice mora koje vjetar nosi na tlo), koja izravno utječe na kakvoću tla. Sastav biljaka daje poseban okus i mesu životinja uzgojenih na otočnim pašnjacima. Treba napomenuti kako je riječ o oskudnim pašnjacima na kojima raste i dalmatinsko ljekovito bilje prepuno eteričnog ulja. Dalmatinsko je bilje začin i lijek! Raspršena kapljica mora (slane), morska sol i jed dospijevaju u tlo te u vegetaciju (biljke, ali i životinje) pa analizom namirnica uzgojenih u prostorima gdje vjetar donosi posolicu u odnosu na druge prostore možemo potvrditi prisutnost većih količina klora, magnezija, natrija, joda, litija, cinka, mangana i osobito selena.

■ Zadar, najveći grad te administrativno, kulturno i gospodarsko središte sjeverne Dalmacije, ima izvrsne uvjete za razvoj poljoprivrede – izvrsna klima, plodno i prostrano zaleđe te tradicionalna usmjerenost ljudi toj proizvodnji. Vinova je loza u povijesti bila jedna od najvažnijih kultura, no proteklih nekoliko desetljeća ovo područje nije slijedilo trend naglog razvoja malih obiteljskih podruma u Hrvatskoj, pa se stvorio pogrešan dojam o njegovu potencijalu za proizvodnju vina. Srećom, u zadnje vrijeme ta se slika mijenja, podižu se znatne površine, uvode nove sorte i tehnologije. Pojavljuju se zapažena vina koja osvajaju nagrade te kroče krupnim koracima prema vrhu dalmatinske ponude. Vino se u ovom kraju proizvodilo prije više od dva tisućljeća, o čemu svjedoče brojni arheološki nalazi. Da li su za to zaslužni Grci, kao i u drugim dijelovima Dalmacije, ili su domaći Iliri poznivali lozu i vino prije njih, nije poznato, ali je sigurno da su proizvodnju vina znatno unaprijedili Rimljani, koji na ovom mjestu osnovale koloniju Jader, za što je zaslužan sam Gaj Julije Cezar.

Prirodni uvjeti proizvodnje

Svatko tko dolazi u zadarsko područje kognenim, morskim ili zračnim putem zapozit će vrlo zanimljiv krajolik, ispresijecan mnogim poljima, uzvisinama te vodenim površinama – Jadranskim morem, rijekom Zrmanjom, Karinskim i Novigradskim morem te Vranskim jezerom. Sve je to, pored blage klime, stvorilo izvrsne uvjete za proizvodnju grožđa i vina. Tako se danas, uz bogat autohtoni sortiment i introdukciju nekih svjetski poznatih i priznatih sorata, pojavljuju mnoga zanimljiva vina, koja u najvećoj mjeri objedinjuju bogatstvo prirodnih resursa i suvremene tehnologije.

Prema hrvatskoj vinogradarskoj legislativi ova turistička regija obuhvaća dva vinogorja: Zadar-Biograd i Benkovac-Stankovci. Područje obuhvaća plodne Ravne kotare u zaleđu te priobalje i otoke. Najveće su površine u Ravnim kotarima, u Nadinskom polju i benkovačkom području, gdje se nalaze veliki vinogradi bivših društvenih poduzeća podignuti još 70-ih godina prošlog stoljeća. Danas se podižu nove površine bliže moru, nedaleko Zadra te na otocima.

Klima je tipična mediteranska, topla i blaga s nešto hladnijim i vjetrovitijim zaleđem. Temperatura se kreće oko 16–16,5 °C u godišnjem prosjeku, a oborina je oko

900 mm. Ljeta su pak vruća i bez kiše, tako da je pojave suše vrlo česta pojava. Tla su raznolika, ovisno o položaju, tako da variraju od kamenitih i plitkih na kršu do dubokih plodnih smeđih tala ili crvenica u poljima.

Sorte i njihova vina te najvažniji proizvođači

U zadarskom području proteklih je desetljeća egzistiralo nekoliko velikih društvenih poduzeća koja su proizvodila vino te su podignute velike površine i introducirane nove sorte, pretežito iz Francuske (*grenache*, *carignan*, *ugni blanc*). No nakon protekloga rata vlasnička se struktura promijenila, a nije došlo do potpune obnove privatnih površina, pa je ovo područje poprilično zaostajalo u razvoju obiteljskih podruma i privatnoj vinarskoj inicijativi za ostalim hrvatskim krajevima. Tek posljednjih nekoliko godina javlja se nekoliko proizvođača sa znatnim novim površinama te vrlo zanimljivim vinima.

Od bijelih se u ovom području tradicionalno uzgajaju autohtone hrvatske sorte, kao što je debit, vodeća bijela sorta. Daje prosječna, stolna i kvalitetna vina, a može se pronaći u gotovo svim domaćim vinima. Često se zajedno uzgaja s maraštinom, starom dalmatinskom sortom za koju je nedavno utvrđeno da je identična talijanskoj sorti *malvasia del Chianti*. Daje kvalitetna vina, no rijetko se na tržištu nadu čista sortna vina – redovito se miješa s drugim sortama. U posljednje vrijeme introduciran je *chardonnay*, koji se sve više širi, unatoč činjenici da dozrijeva rano i da su ponekad vina prilično teška i visokoalkoholna. *Trebbiano toscano (ugni blanc)* uveden je u sortiment prije četrdesetak godina te pokazao dobre rezultate – često dolazi s debitom i maraštinom, kojima osvježava vina, s obzirom da zadržava zamjetnu količinu kiselina u grožđu. Pošip se sadi tek odnedavna, a prvi rezultati su izvanredni – očituje vrlo lijepo sortne karakteristike i u ovom području. Od ostalih bijelih sorata možemo pronaći još nekoliko autohtonih, ali ih nema u ponudi kao sortnih vina. Od crnih također su prevladavale autohtone, kao plavina (redoviti sastojak domaćih crnih mješavina, mekanica i blaga okusa), te babić – sorta mnogo poznatija u šibenskom području, dobrih karakteristika na kamenitim, siromašnim tlima). Od ostalih autohtonih tradicionalno se sade lasina, zadarka i svrdlovina, no bez većega tržišnog značenja. No prava renesansa u proizvodnji i ponudi crnih

Namirnice

**Sir... paški
Višnja maraska
Motar, kiseli
Sušeni morski pas**

jela

**Paški sir s motarom
Torta od maraške i sira
Maneštrun od sipe
Hobotnica s lećom
Njoki sa pršutom**

vina u zadarskom području dolazi introdukcijom francuskih sorata – *grenache* i *carignan* još 70-ih godina prošlog stoljeća, te *merlot*, *cabernet sauvignon* i *syrah* u većoj mjeri odnedavna. Vrhunski potencijal očituju i ovdje u velikoj mjeri, pa ponajbolja zadarska crna vina zadnjih godina nose ta imena. Nova sorta u ovom području je i plavac mali, najvažnija hrvatska autohtona crna sorta, ali dosad rasprostranjen isključivo u srednjoj i južnoj Dalmaciji.

Od nekadašnjih velikih proizvođača danas se proizvodnjom vina bavi još jedino tvrtka Badel 1862, Vinarija Benkovac, koji tradicionalno proizvode vrlo dobar *rosé* od *grenacha* i *carignana*. Podigli su i velike površine sa sortama *cabernet sauvignon*, *merlot* i *syrah* (položaj Korlat), a prva vina daju izvrsne karakteristike. Od malih proizvođača valja istaknuti Vina otoka Paga (Denis Rako), koji se pojavio među prvim privatnim proizvođačima, Vina Grgić (lokalna istoimena

sorta uz *cabernet sauvignon*, *merlot* i *vranac*) te nekolicinu novih, koji se tek pojavljuju na tržištu. To su Jurjević vina, s pošipom i *syrah* s otoka Silbe, zatim Figurica Mladena Anića iz Smilčića (maraština, *cabernet sauvignon*, *syrah*). Vrlo dobar *trebbiano toscano* proizvodi Zlatko Kaštelanac, izvrstan *cabernet sauvignon* Šime Škaulj iz Nadina, a s novim vinima na tržištu se pojavljuju i mnogi drugi, čija će se imena zasigurno uskoro naći na vinskim kartama ove regije, ali i šire.

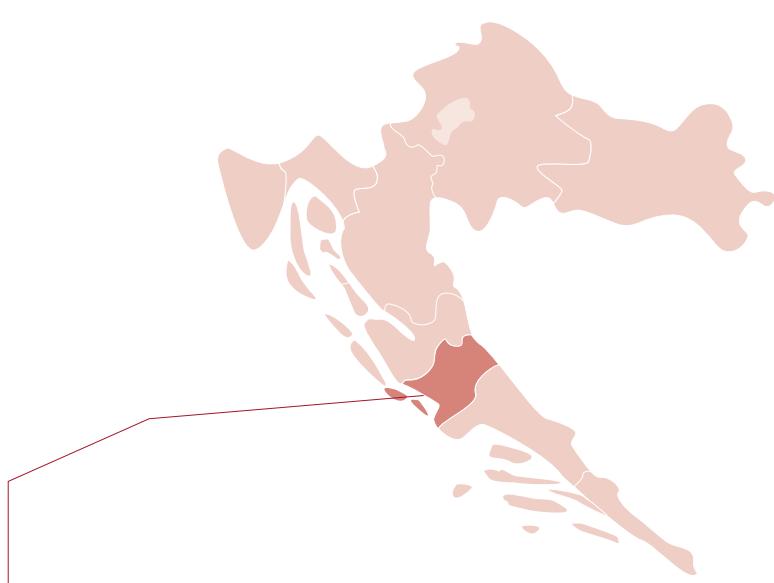
*Šibenski dio
Dalmacije poznat
je po skladnu
prožimanju
kontinentalne
i mediteranske
kuhinje*

5 šibenik
dalmacija

jeste li znali ?

U šibenskom zaledu, osobito na području Miljevačke visoravni, u gotovo idealnim klimatskim uvjetima s hladnim i vjetrovitim zimama, dozrijevaju možda najbolji pršuti na području cijele Dalmacije, u seoskim domaćinstvima pripravljeni na tradicionalan način: dimljeni na česmini i sušeni na buri.

5 **Gastrokultura ŠIBENSKOG područja prelijeva se iz zaleda na obalu i otoke poput slapova Krke, doimajući se jedinstvenim nacionalnim gastroparkom u kojem su sjedinjene tradicionalna i suvremena gastrobaština, rasprostranjena od ruralnih predjela do skrovitih otočkih uvala.**

Nacionalni park Kornati i Nacionalni park Krka nisu jedini prirodni fenomeni koji će oduševiti posjetitelje šibenskog dijela Dalmacije. Kao što Krka, nakon veličanstvene predstave svojih raskošnih slapova koji demonstriraju moć i ljepotu kraške rijeke, utječe u more, tako i gastronomске delicije šibenskog zaleda utječu u gastronomsku raskoš šibenskog arhipelaga, područja iznimno bogata bijelom i plavom ribom, rakovima, školjkama i mekušcima. Ljubiteljima dobre hrane neće promaknuti skladno prožimanje dviju naoko raznorednih kuhinja, od kojih kod prve prevladavaju tipična kontinentalna obilježja, dok druga sadrži sve finese morskih okusa i mirisa. Zajednički tvore mediteransku gastrorapsodiju snažno obilježenu podnebljem u kojem se na malome prostoru izmjenjuju velike mikroklimatske i morfološke raznolikosti.

U šibenskom zaledu, osobito na području Miljevačke visoravni, u gotovo idealnim klimatskim uvjetima s hladnim i vjetrovitim zimama, dozrijevaju možda najbolji pršuti na području cijele Dalmacije, u seoskim domaćinstvima pripravljeni na tradicionalan način: dimljeni na česmini i sušeni na buri. Jednako se tako suši i panceta i razne vrste kobasica, izvrsni suhomesnati proizvodi koji odražavaju sve prednosti i posebnosti podneblja i ukazuju na dugu tradiciju njegovanja drevnih gastronomskih običaja.

Pršut se često jede u kombinaciji s još jednim specijalitetom tipičnim za dalmatinsko zaledje, ovčjim sirom iz mišine (vreća od životinjske kože), i kruhom ispod peke, pripravljenim od raznovrsnih žitarica mljevenih u starim mlinicama.

Ljubiteljima mlade janjetine šibensko zalede nudi taj specijalitet pripravljen na ne-

koliko načina, od kojih je najpopularniji i najrašireniji janjetina na ražnu, zbog koje se obvezatno svraća u Boraju, ali jednako se slasnom smatra i ona na gradelama, ispod peke s krumpirima i povrćem, u pećnici s krumpirima ili pak kuhana (na lešo). Uz lešo janjetinu poslužuje se i sezonsko povrće kuhano zajedno s mesom, a najomiljenija je kombinacija s kupusom, raštikom ili keljom. Gurmani i zaljubljenici u lokalne specijalitete neće propustiti janjeće tripice, janjeću jetricu na gradelama ili pak pirjanu na crvenom luku. U kasnojesenskim i zimskim mjesecima u šibenskom se zaledu jede govedina ili junetina s kupusom ili raštikom, pri čemu meso upija okuse povrća, a povrće okuse mesa. Omiljeno je jelo i kaštradina ili sušena ovčetina u kombinaciji s kupusom. U tradicionalnim domaćinstvima neće izostati ni omiljeni kruh ispod peke, pripravljen od brašna u kojem su pomiješane različite vrste žitarica.

Pašticada s domaćim njokima, najomiljenije dalmatinsko mesno jelo, za sve je ljubitelje tog specijaliteta prava gastronomска poslastica, a mnogi su gurmani skloni satima raspravljati o tome stavljaju li se u pašticadu suhe šljive ili izvorna receptura nalaže njihovo izostavljanje.

Jedno pučko tradicionalno jelo u novije doba doživljava pravi gastronomski preporod: soparnik ili soparnjak, slana pogača ili pita punjena blitvom s dodatkom maslina, pripravljen po drevnoj recepturi, kulinarski je hit koji zauzima sve važnije mjesto na ambiciozno koncipiranim jelovnicima. Peče se ispod peke, a taj se tipični rustikalni specijalitet sve češće poslužuje kao predjelo u prešišnim restoranima.

Tradicionalno pučko jelo soparnik ili soparnjak kulinarски је hit у vrhunskim restoranima

U pućkim se kuhinjama često priprema pašta-fažol, grah sa suhim mesom i tjesteninom, i paštašuta, pirjana junetina s domaćim makaronima.

Šibensko zalede na glasu je ponajprije po izvrsnoj janjetini pripravljenoj na sve poznate načine, ali i teletini, tuki i pivcu iz domaćeg uzgoja, koji se peku u krušnoj peći.

Poklonici morskih specijaliteta na šibenskom će području uživati u vrhunskoj bijeloj ribi, ali i u sve popularnijoj plavoj, od srdela, inčuna i skuša do tune. Školjke se pripremaju na buzaru, ali i na gradelama, dok neki gurmani osobito cijene gratinirane jakovske kapice pripravljene u pećnici. Vrhunac je gastrohedonizma uživanje u ribljim specijalitetima u nekoj od uvala na kornatskom otočju, za koje pjesnik kaže da je najljepša flota brodova ikad usidrena na nekom moru. Na tim se mjestima jede riba tek izvađena iz mora, u čudesnim ambijentima za koje nautičari tvrde da su jedni od najljepših na cijelom Sredozemlju.

Ljubiteljima riječne ribe kraška ljepotica Krka i podarat će gorsku pastrvu nedostizne kvalitete i dugo pamtljiva okusa, koja se može pripremati na gradelama ili u pećnici s krumpirima.

Domaća loza i travarica, uza svježu smokvu ljeti i sušenu zimi, dobar je aperitivni uvod u svaku ozbiljniju gastronomiju i dobra prilika za beskonačne rasprave o kvaliteti pojedinih rakija i njihovim aromatskim dodacima, uz koje su domaćini emotivno vezani kao uz ljudska bića.

U vinskoj ponudi dominiraju dvije vrste: crno (babić, karakterističan za šibenski dio

Dalmacije) i *rose* (po domaći opolo), koje u tom kraju imaju dugu tradiciju.

Šibenik i njegova okolica obiluju dobrim restoranima: Pelegrini u Šibeniku, Cantienna (Skradin), Zlatna ribica u Brodarici, Tik Tak (Murter), Opat i Žakan na Kornatima te mnogi drugi.

Mnogi će posjetitelji već za susreta s kulturno-povijesnim spomenicima Šibenika, a osobito katedralom Sv. Jakova, remek-djelom majstora Jurja Dalmatinca iz 15. stoljeća i spomenikom kulture pod zaštitom UNESCO-a, naslutiti da će se na području tako bogate kulturne tradicije i iznimno vrijedne duhovne baštine neizbjježno susre-

sti s bogatim gastrokulturnim nasljeđem. I neće se prevariti.

Gastrokultura šibenskoga područja prelijeva se iz zaleđa na obalu i otoke poput slapova Krke, doimajući se jedinstvenim nacionalnim gastrsparkom u kojem su sjedinjene tradicionalna i suvremena gastrobaština, rasprostranjena od ruralnih krških zabiti do skrovitih otočkih uvala. Priroda je svojim blagodatima obilato nagradila domicilno stanovništvo, a ono pak od prirode uzima ono najbolje i poslužuje onima koji zajedno s njima žele uživati u nenadmašnim ljepotama šibenskoga dijela Dalmacije.

Za zdravlje O vinu

■ Područje na kojem se spajaju more i rijeka te se kilometrima u zraku osjeća miris ozona koji se dotiče sa slanim česticama što se dižu iz mora.

Slapovi Krke nikoga ne ostavljaju ravnodušnim, a pritom nude smiraj, ali i vodu zaslužnu za bujnu vegetaciju oko njih.

O rajscom ugođaju Nacionalnoga parka Krka svjedoči 1267 biljnih vrsta, od kojih su 72 endemske. Posebnost čini i tlo koje je zapravo humus pa se u tom prostoru nalazi obilje hrane biološkog uzgoja i plodovi samonikloga planinskog voća.

U šibenskom je arhipelagu slanost mora, ali i njegova temperatura, idealna za plavu ribu. Srdele iz tog mora dosežu optimalnu veličinu, ali i skladan odnos ribljih ulja, što im daje svojstven okus. Tuna, hobotnice, lo-karde i druga riba daju posebnost gastronomije uz priobalje i na otocima. Budući da je riječ o prostoru gdje se spajaju rijeka i more, ne čudi i velika količina mušula te drugih školjaka, kojima je to prirodno stanište. Rajske prizore, ali i okusi kao iz raja.

■ Šibensko područje oduvijek je bilo vezano za vinovu lozu, a znatan udio u gospodarstvu ta kultura ima i danas. I prvi pogled na zemljovid ovoga kraja govori da je riječ o vrlo zanimljivu reljefu za vinogradarsku proizvodnju – mnoštvo je obronaka i krških polja, a na klimu vrlo povoljno utječe blizina mora, rijeka Krka i Prokljansko jezero. Vinova loza u šibenskom se području počela uzgajati prije više od dvije tisuće godina, a Rimljani su, kao i u drugim područjima, doveli do pravoga procvata te djelatnosti. Osim što su vjerojatno donijeli sorte i način uzgoja u priobalje, zaslужni su i za početak uzgoja u zaleđu. Za razliku od grčkih kolonizatora, koji su se držali otoka i obale, Rimljani šire vinovu lozu i u unutrašnjost, pa se ona počela uzgajati u Drnišu i Kninu, odnosno svuda gdje su to uvjeti dopuštali.

Osim vrlo povoljnih prirodnih uvjeta za proizvodnju, vino se tradicionalno upotrebljava u svakodnevnoj prehrani, pa ne čudi stoga što se tom proizvodu poklanja u šibenskoj regiji velika pažnja. Mnoštvo je dokumenata koji svjedoče o tome, a kao kuriozitet valja izdvojiti podatak da se prije stotinjak godina prošek (tradicionalno dalmatinsko desertno vino koje se radi od prosušenog grožđa) pravljao kao lijek u šibenskim ljekarnama.

Klimatske prilike dosta variraju, pa tako i temperatura u Šibeniku $> 15^{\circ}\text{C}$ u godišnjem prosjeku, a u Drnišu oko 13°C . S druge strane, oborina je znatno više u unutrašnjosti ($> 1000 \text{ mm}$) nego u priobalju (manje od 800 mm). Tla su također raznolika, pa kao i drugim dalmatinskim područjima u poljima nalazimo duboka smeda tla i crvenice, a u priobalju su plića, škrinja i s mnogo kamena. No može se reći da je velik dio područja pogodan za vinovu lozu, a razlike u okolinskim uvjetima utječu pozitivno na raznolikost karakteristika vina.

Sorte i njihova vina te najvažniji proizvođači

Babić je nedvojbeno danas najvažnija šibenska sorta, koja se često i identificira s ovim područjem. Razlog za to su iznimna vina te sorte s primostenih terasa, čuvenih položaja gdje babić jedino i daje vrhunsku kvalitetu. To su intenzivno obojena crna vina, puna i jaka, s prekrasnim aromama prezrela voća. Danas je nekoliko proizvođača vrhunskog babića koji nastavljaju bogatu i dugu tradiciju, a suvremena tehnologija i stručan pristup podizanju novih vinograda te napori lokalne zajednice da se očuva taj krajolik zalog su još svjetlijoj budućnosti ovih vina. Maraština (*malvasia del Chianti*), mogli bismo reći, najpoznatija je bijela sorta u Šibeniku, premda je nekad bila mnogo zastupljenija nego danas. Davala je čuvena vina, pogotovo desertna, ali traži položaje izvrsnih karakteristika, kakvih je danas sve manje, a na njima su obično crne sorte. Malo je proizvođača čistih sortnih vina, ali redovito dolazi u kupajućima, kada obično popravlja kvalitetu drugim sortama. Debit je danas najraširenija bijela sorta, daje obično osrednja vina, ali neki proizvođači, uz niske prirose i suvremenu tehnologiju u podrumu, postižu zapažene rezultate i s tom sortom. Najviše ga ima u prominskom vinogradu, ali se posljednjih godina proširio po čitavoj regiji. Od ostalih bijelih možemo pronaći još *trebbiano toscano* (*ugni blanc*, sorta introducirana prije tridesetak godina), rkacitelji (sorta introducirana iz Gruzije sedamdesetih godina prošlog stoljeća) i trbljan (kuč), ali se obično ne vinificiraju zasebno, već dolaze u mješavinama. Kao i u susjednoj zadarskoj regiji, zadnjih nekoliko godina sadi se posip, autohtonu korčulansku sortu, te svjetski poznat *chardonnay*, čiji su prvi rezultati u skladu s visokim očekivanjima. Najvažnija crna sorta nakon babića je plavina, koja daje blaga, pitka i srednje jaka vina, većinom dolazi kao prateća sorta, ali se ipak na tržištu može naći i nekoliko sortnih vina. Lasina

Namirnice

Mušula

Ugor

Srdela

Grdobina

Žižula

Jakovska kapica

Pršut

jela

Brudet od ugora

Tjestenina s priljevcima

Srdele na pruću od vinove loze

Pašticada s njokima

Fileti inčuna u soku od limuna

pripada skupini zaboravljenih, ali ponovo otkrivenih autohtonih sorata, koja zauzima mali udio u sortimentu. Vrlo je cijenjena, a interes posljednjih godina za njezinim vini ma raste, pa se intenzivno sadi. Danas se već može pronaći nekoliko sortnih vina lasine. *Merlot* je jedna od uvedenih sorata koji je najviše opravdao očekivanja, pa tako nalažimo nekoliko vina te sorte izvrsnih karakteristika, a možemo reći da je svoje mjesto našao podjednako u zaleđu i u priobalju. Od ostalih crnih tu su još *cabernet sauvignon* i *syrah*, bez kojih je danas svaki sortiment nezamisliv, a koji su također opravdali očekivanja. Plavac mali nekad se nalazio u ovom području samo sporadično, ali se danas sadi na velikim površinama, te se očekuje da svo-

je izvrsne sortne karakteristike očituje i u šibenskom kraju.

Od proizvođača u šibenskom području možemo istaknuti dva velika (*Vinoplod Šibenik* i *Dalmacijavino Drniš*), a ostalo su mali i srednji obiteljski podrumi, koji su sa samostalnom proizvodnjom započeli prije desetak godina. *Vinoplod d.d.* iz Šibenika je zasigurno najpoznatiji po vrhunskom babiću, ali se tržištu nude i druga, jeftinija vina. To su *merlot* i *cabernet sauvignon*, te plavina, a osim još nekoliko stolnih, jeftinih vina proizvode i vrlo dobre rakije – komovicu, lozovaču i travaricu. *Dalmacijavino d.d.*, vinarija Drniš, proizvodi vrlo dobar *merlot* te debit i plavinu. Koristeći se modernom tehnologijom izvrstan debit proizvodi vi-

narija Bibich, a uz nekoliko dobrih crnih vina valja izdvojiti i desertni prošek Ambra, slatko vino proizvedeno tradicionalnom tehnologijom od debita i maraštine. Treba spomenuti još nekoliko malih proizvođača koji se sa svojim vinima javljaju na tržištu, kao što su u vinogorju Promina Duvančić i Džapo (debit, maraština i lasina) te u vinogorju Primošten Piližota, Gracin i Gašperov (babici).

Duga povijest uzgoja vinove loze, mnoštvo sorata i povoljni prirodni uvjeti omogućuju proizvodnju kvalitetnih i vrlo raznolikih vina, pa je šibenska regija danas važno područje. No, s obzirom na potencijal, zasigurno će u budućnosti igrati još veću ulogu u hrvatskom vinogradarstvu i vinarstvu.

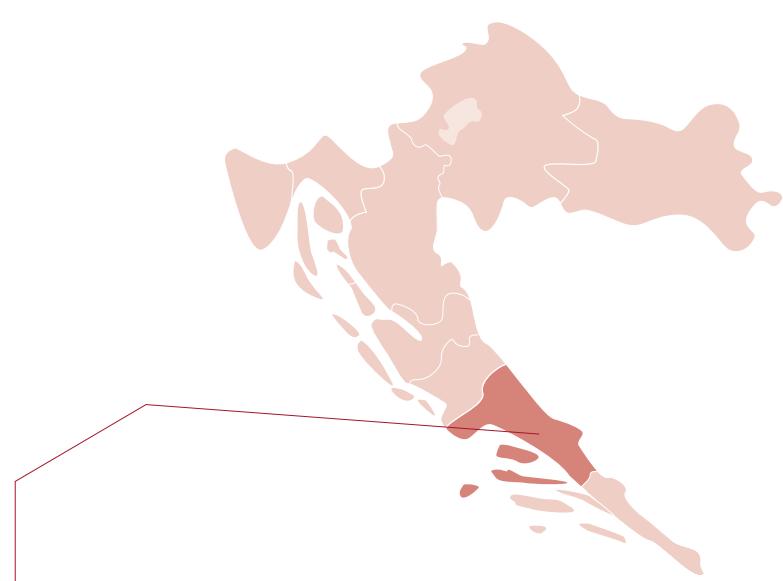
6 split dalmacija

*Od
Dioklecijanova
doba do danas
gastronomija
splitskog
područja
Dalmacije jedna
je od najboljih
na Sredozemlju*

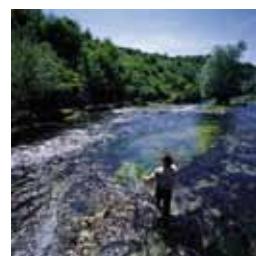
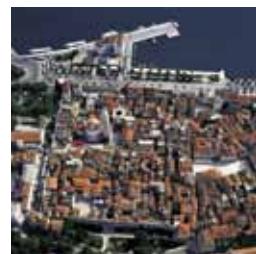

jeste li znali ?

Splitska ribarnica ili peškarija, raskošni izložbeni prostor svih bogatstava Jadranskog mora, kultno je mjesto na kojem Splićani, ovisno o ponudi ribe i morskih plodova, u tipično dalmatinskim ritualima ponude i potražnje, uz obvezatno cjenjanje, kreiraju meni koji će tog dana biti poslužen za objed ili večeru.

6 Sve ono najbolje i najautohtonije iz SPLITSKOG okruženja, od morskih i otočkih blagodati do obilja kontinentalnog zaledja, završavalo je na splitskim stolovima, ali nije izostao ni povratni proces: rafinirano kuhanje, kao dio splitske građanske kulture, utjecalo je na ruralnu kuhinju i obogaćivalo je novim i profinjenim recepturama.

Niska veličanstvenih otoka nadomak Splita, od Šolte i Brača do Visa i Hvara, ali i splitsko zaleđe sa svojim prirodnim bogatstvima i raznolikostima, pogodovali su razvoju jednog od najšarmantnijih i spomenički najvrednijih gradova na Sredozemlju, a slijedom toga i vrhunske gastrokulture koja se u njemu razvija još od rimskog doba. Kao važan dio civilizacijske baštine ta je gastrokultura zadovoljavala visoke kriterije i carske prohtjeve, a danas – kad hrvatska obala i otoci postaju turistički hit u svjetskim razmjerima – zadovoljava ambiciozna turistička očekivanja i potrebe.

Da bi se uopće razumjela ta cijenjena sredozemna kultura stola, potrebno je makar na trenutak vratiti se u prošlost.

U povijesti civilizacija Rimsko Carstvo ostalo je, među ostalim, zapamćeno i po svojoj raskošnoj gastrokulturi moćnog imperija koji je iz osvojenih zemalja preuzimao ono najbolje od kulture stola, osobito iz istočnih rimske provincija, u kojima je gastronomija vrlo često bila na mnogo višoj razini nego u zapadnoeuropejskim provincijama carstva. Legendarne gozbe rimskog dvora i danas su uobičajen pojam kad se govori o gastronomskoj raskoši ili pak želi upozoriti na opasnosti koje prijete onima koji su neumjereni u konzumaciji jela i pića.

Ima li se na umu i taj povijesni aspekt, onda je posve jasno da rimski car Dioklecijan, prije više od 1700 godina, zacijelo nije slučajno odabrao Split kao svoje sjedište i u njemu sagradio velebnu palaču, jedan od najvažnijih kasnorimskih spomenika i današnju kulturno-povijesnu jezgru dalmatinske metropole. Sve ono najbolje i najautohtonije iz splitskog okruženja završavalo je na splitskim stolovima, ali nije izostao ni povratni proces:

Viško je područje poznato po ulovu jastoga pa ga svakako treba kušati s tjesteninom ili pripravljena na salatu

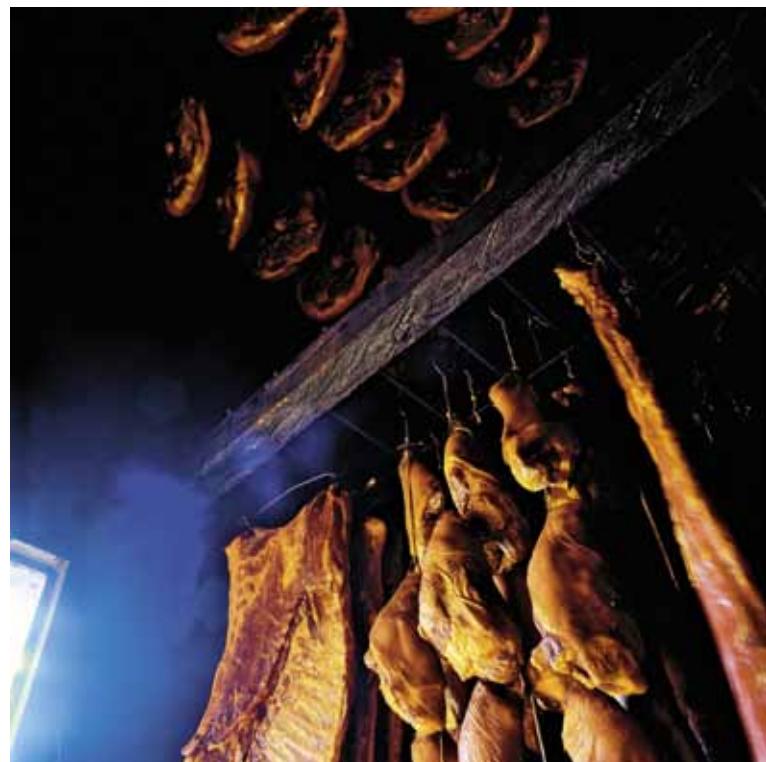
rafinirano kuhanje, kao dio splitske građanske kulture, utjecalo je na ruralnu kuhinju i obogaćivalo je novim i profinjenim recepturama.

Za mnoge će turiste jedna od najvećih atrakcija biti posjet pitoresknoj splitskoj ribarnici u starom dijelu grada, na kojoj su u prijepodnevnim satima izložena sva bogatstva Jadranskog mora. Ljubitelje riba, rakova, školjaka i mekušaca to će obilje

katkad potaknuti i na neodmjerenu i nepromišljenu potrošačku avanturu kojoj jednostavno nije moguće odoljeti.

Ribarnica ili peškarija mjesto je gdje se, ovisno o ponudi, kreira dnevni objed ili večera. Na peškariji se njeguju tipično dalmatinski rituali ponude, potražnje i dogovornih cijena, a ribari na kamenim bankovima ponosno izlažu svoje impresivne kaptalce.

Odmah uz peškariju nalazi se i kulturni restoran Noštromo, u kojem se sve ono viđeno na ribarnici pripravlja na iznimno kreativan i inovativan način. Širina gastronomске ponude Splita obuhvaća mjesta tradicionalne ponude (konoba Hvaranin) do nadgradnje dalmatinske kuhinje, uz zadržavanje njezine supstancialne vrijednosti (Adriatic Grašo).

Kultura stola splitskoga dijela Dalmacije temelji se na čvrstoj povezanosti s morem, kontinuitetu gastronomskog nasljeda koje se prenosi s koljena na koljeno i snažnom osloncu na zdravu hranu koja pristiže iz zaleđa. Neovisno o tome je li riječ o kovaču, brancinu, škarpini, zubacu ili oradi na gradelama, hobotnici, lignjama, sipama, brudetu ili lešadi, rakovima, školjkama, slanoj srdeli ili skušama na žaru, splitskim jelovnicima dominiraju najraznovrsniji plodovi mora. No podjednako su na cijeni i janjetina na ražnju, ispod peke ili lešo, pašticada s njokima, sinjski arambašići, pohani žablli krakovi, gratinirani puževi, pršut i panceta Cetinske krajine, lešano povrće s izvrsnim otočkim maslinovim uljima...

Svaki otok u splitskom akvatoriju dići se svojim autohtonim proizvodima, recepciturama i jedinstvenim specijalitetima. Na Braču će ponosno nuditi vitalac, janjeće iznutrice obavijene plućnom maramicom i pečene na ražnju, ali i janjeće tripice ili pak kozliće na ražnju. Bračani neće zaboraviti hvaliti svoje uistinu izvrsne agrume, naranče i mandarine. Na Hvaru će preporučiti gregadu, riblji potpuri pripremljen na pirjanoj kapuli u teškoj posudi na laganoj vatri. U sezoni pak nikako ne bi trebalo propustiti artičoke s bobom i bižima, jedan od najvećih specijaliteta dalmatinske kuhinje, u čijoj se pripravi prepoznaju pravi kulinarski majstori.

Na Visu, osim u dobrim restoranima među kojima u samom Visu prednjači iznimno ugodajna Pojoda s izvrsnom kuhinjom i vrhunskom послугom, svakako treba probati višku pogaču po koju u jutarnjim satima redovito hrle nautičari na vezu u viškoj luci, ali i viški hib, desert od mljevenih smokava. Nezaobilazan je i jastog s tjesteninom ili pripravljen na salatu, jer upravo je viško područje najpoznatije po ulovu tog raka, ali i ribarima koji su u tome nedostizni majstori. Višani, kao i Bračani, u svakoj prilici preporučuju svoje agrume, a znaci tvrde da viškim limunima nema ravnih u Dalmaciji. U većini restorana nude se raznovrsne školjke na buzaru, koje uz kruh ispod peke umo-

čen u buzaru prerasta u gozbu starorimskih razmjera.

Ljubitelji pučkih jela neće na splitskom području propustiti šporke makarune, riblju juhu, lešano ili grilano sezonsko povrće, bijeli i crni rižot, fritule i kroštule, a od voćne ponude kaštelanske trešnje i breskve, šumske maline i kupine, žižule, svježe ili sušene smokve uz koje se fino sljubljuje domaća travarica ili lozovača. Uz splitsku tortu, biskvit u kojem su sitno nasjeckani bademi, smokve i grožđice, ponajbolje pristaje čašica finoga prošeka.

Svaki otok u splitskom akvatoriju ima i svoju specifičnu vinsku ponudu. Južne strane Brača, Visa i Hvara poznate su po sorti plavac mali i uglednim vinarima s tog područja, a među bijelim vinima ističe se viška vugava. Na nekim se mjestima mogu kušati egzotični specijaliteti kao što su morska jaja, ježine, juha od prljepaka, pohane vlasulje... Sva su ta jela, od pučkih do sofisticirajih, sljubljena s podnebljem koje ih je iznjedrilo.

Nautičarima su pak dostupni izvrsni restorani po skrovitim otočkim uvalama, osobito na omiljenim nautičkim turama po Paklinskih otocima (Meneghello, Plamžana), oko Brača (Pipo u uvali Luke), Visa (konobe u Stončici i Maloj Travni) ili Lastova (Konoba Triton u Zaklopatici). Osim veličanstvene ambijentalnosti, ti otočki restorani nude i vrhunske morske menije.

Gastronomija splitskog područja Dalmacije čvrsto je povezana s talijanskom kuhinjom, koja je stoljećima snažno utjecala na dalmatinsku, pa se na jelovnicima redovito nalaze razne vrste tjestenina, njoki, tortelini, ravioli, športki makaruni, paštašuta, pašta fažol i drugi specijaliteti u kojima je zastupljena tjestenina. Od rimskih vremena do danas dalmatinska kuhinja zadržala je sve najvažnije mediteranske okuse i mirise, a stare recepture osuvremenjene su novim kulinarским tendencijama. U to se mogu uvjeriti milijuni turista koji svake godine posjećuju to atraktivno područje, jedno od najljepših na cijelom Sredozemlju, a jedan od aduta privlačnosti, od Dioklecijanova doba do danas, nedvojbeno je gastronomija.

Za zdravlje O vinu

■ **Uz izvor sumporne vode podno marjanske šume nastao je grad palača, po mikroklimi savršen izbor za mjesto življjenja. Velik broj sunčanih dana, optimalna ruža vjetrova i tipična mediteranska vegetacija čine Split idealnim za odmor, ali i stanovanje. Poput inkubatora pravo je leglo vrhunskih sportaša, a i rekreativci u ovim prostorima mogu ostvariti svoje životne maštarije.** Na otoku Braču, u Bolu, na vrhu plaže Zlatni rat spajaju se dvije najveće morske struje pa se kaže da se u toj točki ljube sjeverni i južni Jadran. Savršeni vjetrovi pokreću jedra, ali i valove koje krote surferi. Uz savršeno ugodnu klimu koja omogućava dovoljno boravka na otvorenom prostoru te povećava prostor za sportske pripreme ne treba zanemariti vjetrove koji zrak čine beskrajno čistim. Bilo gdje u Splitu nalazite se u prirodnoj *slanoj sobi*.

Utjecaj mediteranske prehrane, tipične za Split, vidljiv je u razvoju vrhunskog sporta, a kad se samo malo zagrebe u kemiju hrane, vidi se i ta važna veza...

Mediteranska prehrana pretežno je lužnata pa se postiže brz oporavak nakon sportske aktivnosti i stresa koji organizam čine kise-lim i sklonim ozljedama.

■ Splitska regija nedvojbeno pripada u najvažnija hrvatska vinorodna područja. Obuhvaća priobalni pojaz od Trogira do Ploča, otoke Čiovo, Šoltu, Brač, Hvar i Vis te zaleđe, sa znatnim površinama oko Sinja, Imotskog i Vrgorca. Prema hrvatskoj vinskoj legislativi obuhvaća dio vinogradarske podregije Srednja i južna Dalmacija i cijelu podregiju Dalmatinska zagora. Područje gdje su se najviše razvile antičke kulture, gdje su nastale mnoge hrvatske i svjetske sorte vinove loze te mjesto gdje se u najvećoj mjeri osjeća bogatstvo prirode i civilizacije Mediterana – to je srednja Dalmacija, mjesto gdje se proizvode i neka velika hrvatska vina.

Počeci uzgoja vinove loze i proizvodnje vina na tlu današnje Hrvatske vežu se upravo za to područje – prvi je zapis prema svim izvorima onaj iz 2. st. pr. Kr. kada grčki pisac Atenej citira u svojoj *Gozbi sofista* povjesničara Agatarhida: „... na otoku Visu u Jadranu, koji rada vinom što je najbolje od svakog drugog s kojim se usporedi“. I drugi dokazi nedvojbeno potvrđuju da je upravo srednja Dalmacija kolijevka vinogradarstva na ovim prostorima. Poslije se vinova loza širila prema unutrašnjosti, a tijekom svih ovih godina igrala važnu ulogu u životu stanovništva. Koliko je značenje vinogradarstva na ovom prostoru bilo, dovoljno ilustrira podatak da je pojавa filoksere, štetnika koji je potkraj 19. i početkom 20. stoljeća uništio vinograde, doveo do velike ekonomске krize i iseljavanja ljudi u prekomorske zemlje.

I danas je vinogradarstvo važna ekonom-ska grana, jer prirodni uvjeti omogućuju području srednje Dalmacije proizvodnju raznolikih, ali vrlo kvalitetnih vina. Posljednjih godina dolazi do pojave velikog broja malih proizvođača koji mijenjaju, za vrijeme socijalizma u velikoj mjeri narušenu, reputaciju o kvaliteti dalmatinskih vina. Obiteljski podrumi postaju male i srednje vinarije, a uporabom moderne tehnologije podižu se vinograđi na vrhunskim lokacijama. Uz velik broj autohtonih sorata i bogatstvo prirodnih uvjeta ovo područje ponovno se vraća putovima stare slave, a vina osvajaju odličja i sve veće zanimanje kupaca.

Prirodni uvjeti proizvodnje

Okolinski uvjeti u ovoj regiji vrlo su raznoliki, ponajprije zbog velikih klimatskih razlika između priobalja i otoka s jedne, i unutrašnjosti s druge strane. Tako se npr. prosječna godišnja temperatura kreće od oko 13 °C (Sinj, Imotski) do preko 16 °C (Split, Vis). Kod oborina su još veće razlike, na otocima je godišnji prosjek oko 750 mm, a u unutrašnjosti dvostruko više. U ovim vinogorji-

ma tla su istovrsna susjednim područjima – crvenice i smeđa tla na vapnencima, različite dubine i količine kamena.

Najveće površine nalazimo u poljima, Imotskom, Sinjskom i Vrličkom te na otocima Hvaru i Visu. Posljednjih nekoliko godina podižu se velike površine i u priobalju. U unutrašnjosti je zamjetan utjecaj hladnije kontinentalne klime, pa prevladavaju bijele sorte, a vina su drukčijih karakteristika. Na otocima se pak uzgajaju većinom crne, a na čuvenim, moru okrenutim položajima plavac mali često je jedina sorta. Od takvih položaja valja istaknuti Ivan Dolac i Svetu Nedjelju na južnoj strani otoka Hvara te Bol na Braču, koji od mora dobivaju dodatno osvjetljenje, toplinu i prozračnost, pa se s njih redovito dobivaju crna vina vrhunskih karakteristika.

Namirnice

Kisela ljutika

Varenik

Lastovski jastog

Rogač

Blitva

jela

Divlji zec

Vitalac

Samaštrani jezik

Kolač od rogača

Gregada (riba, školjke i mekušci)

Sorte i njihova vina te najvažniji proizvođači

U ovom području nalazimo najviše autohtonih sorata, što je i razumljivo s obzirom na dugu i bogatu povijest i raznolikost prirodnih uvjeta. Osim toga, introduciraju se i strane, pa možemo reći da srednja Dalmacija ima najbogatiji sortiment vinove loze u Hrvatskoj. Plavac mali neupitan je lider među crnim, dokazano hrvatska autohtona sorta. Zauzima gotovo sve tople i moru okrenute položaje, gdje daje iznimnu kakovću – njezina su vina redovito intenzivno obojena, vrlo puna i jaka (alkohol nerijetko prelazi i 15 vol %), specifične i izražene sortne arome. Vrhunski potencijal mu je odavna prepoznat, pa su vina plavca malog redovito u žarištu ljubitelja hrvatskih vina. Danas je na tržištu jako mnogo etiketa plavca, a najbolja vina srednje Dalmacije dolaze s južnih strana otoka Hvara, Brača i Visa. Posljednjih

nih sorata. No velik broj crnih vina, pogotovo od grožđa uzgojena na manje povoljnim položajima, rezultat je kupaže, jer su mnogi stari vinogradi višesortni. To se pokazalo dobro za kvalitetu domaćih vina, ali je doprinijelo i očuvanju starih, autohtonih sorata. Nekolicina njih pokazala je izvrsna svojstva i samostalno, pa se danas pojavljuju vina dobričića (izvrsna boja, veliki potencijal, jedan od roditelja plavcu malom), ninčuše, okatca (glavinuše), trnjaka i babice. Još se može pronaći sortnih vina od vranca, sorte koja se ovdje dugo užgaja, a za kojom posljednjih godina vlada također pojačan interes.

Bijeli sortiment predvodi pošip, sorta kojoj je također dokazana autohtonost, a koja se posljednjih godina jako širi po cijeloj Dalmaciji. Rezultat je to izvrsnih sortnih karakteristika, jer su vina pošipa puna i jaka, ali i svježa i aromatična, za razliku od mnogih drugih autohtonih bijelih vina. Vugava i bogdanuša tipične su *otočne* sorte, koje se užgajaju isključivo na Visu i Hvaru, svojim matičnim otocima. Potencijal im je vrlo visok, a nekoliko vina proizvedenih na suvremen način već je izazvalo pozornost potrošača. Kujundžuša je jedna od važnijih sorata podregije Dalmatinska zagora, dolazi najčešće u masovnim, jeftinim vinima, no posljednjih se godina uvođenjem moderne tehnologije mijenja slika o njezinu potencijalu. Maraština je sorta koju ćemo pronaći i ovdje u mnogim vinogradima, rijetko se proizvodi sortno vino, češće dolazi u mješavina. Od ostalih treba spomenuti trbljan (sorta za masovna, manje kvalitetna vina), zlataricu vrgorsku (dobar potencijal, ali rijetka), *pinot* sivi (kao prvi od sorata iz grupe pinot posaden u Dalmatinskoj zagori) te nezaobilazni *chardonnay*, koji se sadi uglavnom u zaledu, za proizvodnju vina iz redovite berbe i pjenušaca. Još je nekoliko sorata koje imaju visok potencijal, ali nažalost na tržište dolaze rijetko i u malim količinama – npr. prć s otoka Hvara ili crljenak viški.

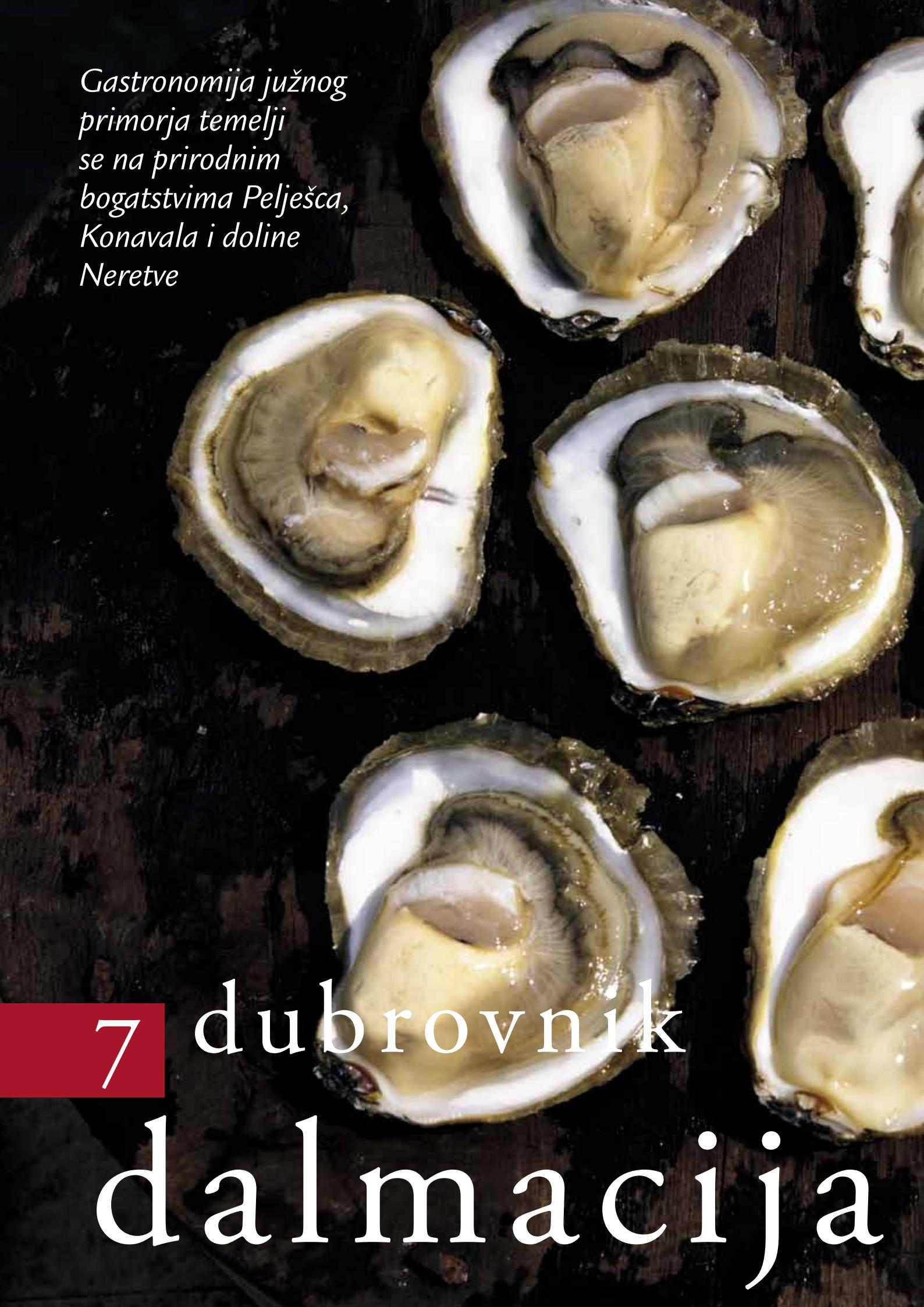
Srednja Dalmacija ima veliki broj proizvođača koji danas kvalitativno i količinski igraju veliku ulogu na hrvatskom tržištu. Među najboljima je svakako Zlatan Plenković (Zlatan otok d.o.o.) s Hvara, jedan od pionira privatnoga poduzetništva u vinarstvu. Najpoznatiji je po vinima plavca malog, a proizvodi ga u nekoliko kvalitativnih i cjenovnih kategorija. Jedan je od prvih s vinom crljenka kaštelskoga na tržištu, a proizvodi još nekoliko zapaženih vina (Zlatan otok, Pošip, Prošek, Zavala). Na Hvaru visokokvalitetna vina proizvode još i Andro Tomić (Bastijana d.o.o., izvrstan plavac mali te desertni prošek Hektorović), Carić (vino Hvar d.o.o., proizvodi

plavac mali pod imenom Plovac ploški te Bogdanjuša), Duboković (rijetka, skupa, ali izvrsna vina plavca malog pod imenima Medvjedica i Medvid), Plančić (jedan od prvih privatnih proizvođača u Hrvatskoj, danas proizvodi vrlo kvalitetan plavac s položaja Ivan Dolac te Bogdanuš i Parč). Među najstarijim proizvođačima kulturnih hvarske plavaca su još i Badel 1862 (vino Ivan Dolac Poljoprivredne zadruge Svirče) te vino Faros tvrtke Dalmacijavino d.d. Na Visu se mogu izdvojiti proizvođači Lipanović, Rokić i Cobo (A. Ivčević), s vrlo dobrim vugavama i plavcima. Na Braču je nekoliko novih proizvođača, koji se ističu ponajprije plavcem malim (Baković, Plavac Murvica), te Jako Andabak (Jako vino d.o.o.), koji osim Plavca nudi tržištu i Pošip. U Dalmatinskoj zagori nekoliko je većih proizvođača – Imota d.d. (Kujundžuša, Vranac) te Vinoplod (Cabernet sauvignon, Merlot i njihov blend imena Carlot). Međutim, sve je više manjih obiteljskih vinarija koji se ističu kvalitetom i novim proizvodima – Grabovac (vrlo dobra Kujundžuša te Modro jezero, rosé Crveno jezero, nekoliko pjenušaca), Jerković (Kujundžuša) i Opačak (Zlatarica, Trnjak). U obalnom dijelu više je manjih obiteljskih podruma, ali bez tržišnog značaja. Može se tek spomenuti odličan Dillatum (PZ Kaštelacoop), *cuvée* starih i rijetkih kaštelskih sorti, vino nastalo kao rezultat nastojanja lokalne zajednice za njihovom revitalizacijom.

godina kako se širi crljenak kaštelski, gotovo zaboravljena hrvatska sorta, u Americi poznat kao zinfandel, a u južnoj Italiji kao primitivo. Putem DNK-testova dokazano je prije desetak godina njegovo hrvatsko podrijetlo, a potvrđen je i kao jedan od roditelja plavca malog. Povjesni podaci govore da je bio čuvena sorta u Dalmaciji prije više od pet stoljeća, a vrhunske karakteristike očituje i danas. Nekoliko proizvođača proizvelo je prva vina te sorte, a to su redovito tipična južna crna vina, puna, visokoalkoholična i specifičnih voćnih aroma. *Merlot*, *cabernet sauvignon* i *syrah* i u ovom području daju izvrsna vina, vinificirana samostalno ili ku-pažirana u različitim kombinacijama. Od ostalih crnih treba spomenuti babić, koji je ovdje, kao i plavina redovito prateća sorta plavcu ili dolazi u mješavini drugih autohtonih sorata.

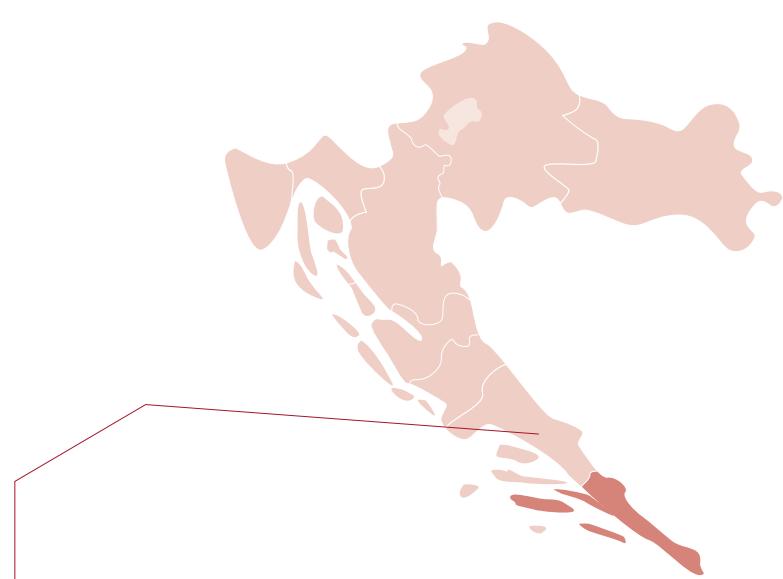
*Gastronomija južnog
primorja temelji
se na prirodnim
bogatstvima Pelješca,
Konavala i doline
Neretve*

7 dubrovnik
dalmacijja

jeste li znali ?

Ostrea edulis, raritetna stonska kamenica kvalitetom neusporediva s oceanskim srodnicima, koja je izumrla na drugim područjima i preživjela još samo u Maroku i Malostonskom zaljevu, u moru najveće čistoće u kojem se u idealnim omjerima miješaju slatka i slana voda. Stručnjaci je smatraju jednom od najvećih morskih delicija u svijetu.

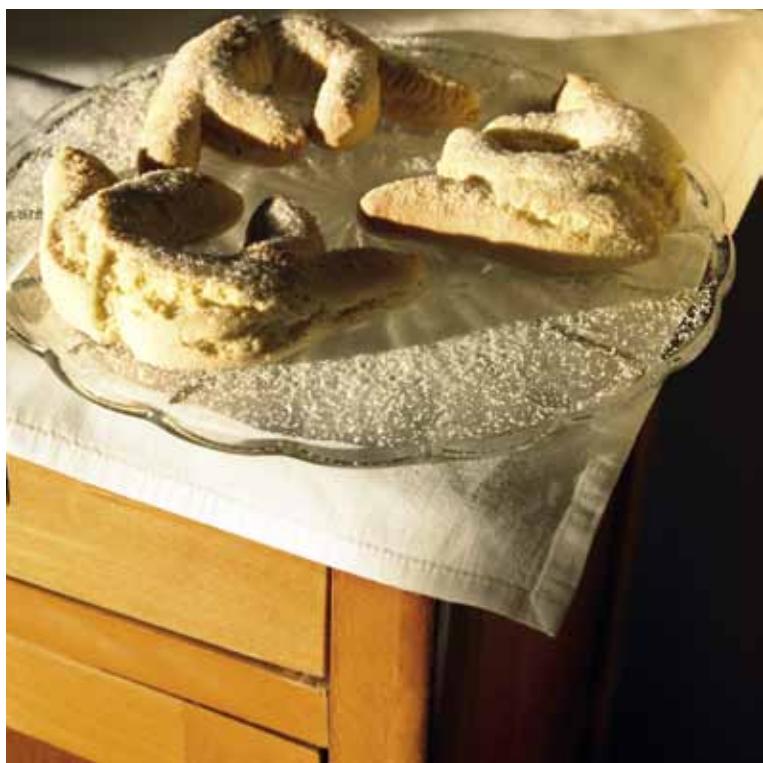
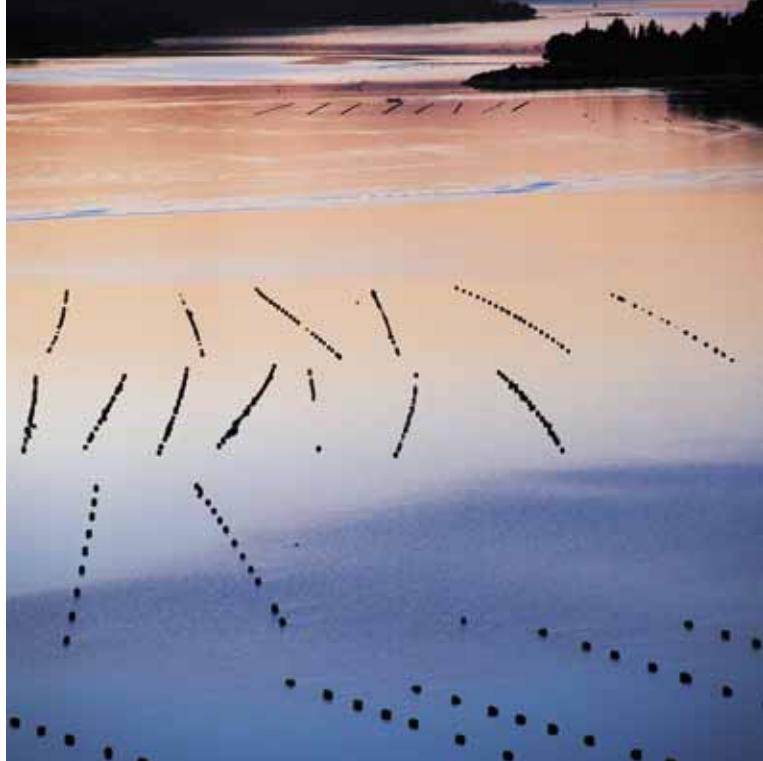
7 Na DUBROVAČKOM području, izloženom mediteranskim, orientalnim i kontinentalnim utjecajima, razvila se jedna od ponajboljih gastronomija na Sredozemlju, s velikom zastupljenošću morskih plodova iz južnodalmatinskog akvatorija, ekološkog povrća iz Konavala, tradicijskih jela s Korčule, Mljeta, Elafita i neretvanskog područja te mesnih specijaliteta iz kontinentalnog zaleđa.

Prirodna bogatstva dubrovačkog primorja, Pelješca i Konavala, ali i višestoljetna tradicija građanske kulture Dubrovnika, unutar koje se razvijala sofisticirana kulinarika izložena raznovrsnim utjecajima, od mediteranskih do orientalnih, svrstava južnodalmatinsku gastrokulturu među ponajbolje na Sredozemlju, a podneblje u kojem se razvijala među agronomski najpotentnije zone na Jadranu.

Za gastronomsko bendiranje cijele regije bila bi dovoljna već i sama *Ostrea edulis*, raritetna stonska kamenica, koja je izumrla na drugim područjima i preživjela još samo u Maroku i Malostonskom zaljevu. Zbog biodinamičkih karakteristika zaljev je proglašen zonom A ili morem najviše čistoće, a stonsku kamenicu, po kvaliteti neusporedivu s oceanskim srodnicima, stručnjaci i gurmani smatraju jedinstvenom u svijetu. Malostonski zaljev izložen je utjecaju rijeke Neretve, miješanju slatke i morske vode, snažnim strujama, plimama i osekama, što sve zajedno pogoduje uzgoju školjaka iznimne kvalitete. Ljubitelji i poštovatelji stonske kamenice, poslužene na najprirodniji način – sirove i poškropljene s nekoliko kapi domaćeg limuna – svjesni su da uživaju u svjetskoj gastronomskoj deliciji jedinstvenog okusa koja sadrži i odražava sva bogatstva južne Dalmacije.

Butarga ili sušena ribljka ikra, najčešće od ciplina ili brancina, oblikovana u tanke kobasice ili pločice, još je jedan specijalitet koji obilježava gastrokulturu južne Dalmacije. Kao raritetna delicija u ograničenim količinama nudi se u nekim seoskim domaćinstvima na Pelješcu i samo u najprestižnijim restoranima.

Budući da se u unutrašnjem dijelu Pelješca ubrzano razvija agroturizam po uzoru na Istru, s kušaonicama vina na Pelješkim vinskim putima, ali i sve većom ponudom maslinova ulja, oživljava i drevna pučka kuhinja temeljena na tradicionalnim recepturama i jelima što su ih pripravljale pelješke none. U seoskom domaćinstvu Panorama poviše Orebica nude se i jela s tartufima, prvima pronađenima na poluotoku. Tradicijska jela, temeljena na lokalnim namirnicama, osobito na povrću uzgojenu u ekološkim uvjetima plodnih Konavala, sve su zastupljeniji dio gastronomске ponude južnog primorja. Svi koji su samo jednom kušali tikvice, patlidžane, rajčicu, papriku, kupus, krastavce, krumpir i drugo povrće s konavoskih polja uvjerili su se u iznimnu kvalitetu tih namirnica, nemjerljivu s onom na koju su naviknuti u standardnoj potrošnji zasnovanoj na umjetnom uzgoju. U pripremi jela na osnovi povrća prepo-

znaju se i orijentalni utjecaji, osobito kad je riječ o mahunarkama, za koje se rabi lokalni naziv sočiva.

Od tradicijskih jela najpoznatija su zelena manestra, pripravljena od suhe ovčetine (kaštradine), suhe svinjetine i domaćih kobasicica, u kombinaciji s kupusom i krumpirom, i športki makaruli, spravljeni od pirjane junetine i tjestenine pomiješanih u velikoj posudi.

Južnodalmatinska gastronomija, kao i ostali dijelovi Dalmacije, poznata je po bogatoj ponudi riba, školjaka, rakova i mekušaca, pristiglih s ribolovnih područja oko južnodalmatinskih otoka. Mljetski i lastovski akvatorij najpoznatiji su po jastoziama, a s Korčule pak stižu žrnovski makaruni, jedna od najvećih mesnih delicija južnog primorja, pripravljena od junećeg mesa i domaće tjestenine ručno oblikovane na poseban način oko tankog štapića. Recepture su strogo čuvana obiteljska tajna.

Butarga ili sušena riblja ikra od cipla ili brancina od davnina je vrhunski specijalitet s Pelješca

Korčula se ponosi i svojim vinskim potencijalima, a najpoznatije su sorte pošip i grk od bijelih vina i plavac mali i *cabernet sauvignon* od crnih. Plodna polja Smokvice i Blata idealna su za uzgoj voća i povrća, razvoj vinogradarstva i maslinarstva.

Najpoznatiji desert južnog primorja svakako je rozata, krema od jaja s preljevom od karamela koja se poslužuje hladna, a omiljena je slastica i kotonjata, pripravljena od dunja. Ušećereni bademi (brošulani mjenduli) i arancini (narancina kora izrezana na tanke rezance kuhanu u zašećerenoj vodi) izvorni su specijaliteti južnog primorja, u kombinaciji s prošekom ili polusuhiem vinom, idealni

za posluženje u opuštajućim trenucima neformalnog druženja.

U prisnoj je vezi s gastrokulturnom i vrlo posebna enokultura, utemeljena na sorti plavac mali. Pelješcem se po dužini protežu tri visoka grebena, mikrolokačijski i mikroklimatski tako posebna da svaka padina ima specifičnu osunčanost, cirkulaciju zraka, sastav sivog i smeđeg pjeskovitog tla bogata mineralima i druge posebnosti koje utječu na kvalitetu grožđa. Jedan je od najboljih položaja dingač na vrlo strmim južnim padinama poluotoka, po kojem je nazvano i vrhunsko vino s tih položaja, najprestižnija marka hrvatskih crnih vina.

Za potpuniji uvid u vinorodna područja Pelješca najbolje je krenuti u obilazak vinskih puta, turističkom rutom koja otkriva sva bogatstva unutrašnjosti poluotoka i neke od najljepših i najuzornije njegovanih vinograda na području cijele Dalmacije.

U Konavlima se uzgaja autohtona sorta malvasija, koju treba jasno razlikovati od istarske malvazije.

Na južnodalmatinskom području nekoliko je vrhunskih restorana svrstanih u sam vrh nacionalne gastronomije. Od Malog Stona (Kapetanova kuća), Korčule (LD Tarace, Adio Mare), Šipana (Kod Marka u Luci), Dubrovnika (Nautika i Sesame), Konavoskih dvora u Konavlima, do Cavtat (Gallija), nižu se mjesta s izvrsnom ponudom svježe ribe i rakova, a na dobru su glasu i restorani u konavoskim brdima, osobito privlačni za ljetnih vrućina, kad na toj visini vlada ugodna svježina, a s kojih se pruža dojmljiv pogled na Cavtat, okolni arhipelag i Dubrovnik. Poznati su po izvrsnoj ponudi janjetine, teletine i kozletine s ražnja, gradešta ili ispod peke, ali i domaćim ovčjim sirevima iz ulja.

U zapadnom dijelu najpoznatiji je specijalitet s ušća Neretve brdet od jegulja i žaba, a kozice ili gambori s neretvanskog područja među najboljima su, smatra se, na Jadranu. Plodna dolina Neretve bogata vodom pravi je raj za poljoprivredu, pa s tog područja na dubrovačko primorje stižu dinje i lubenice, trešnje i marelice, breskve i nektarine, narance i mandarine, ali i sve vrste povrća.

Područje uz Neretvu poznato je i po močvaricama, pticama poput liske koje žive na močvarnim rukavcima rijeke, a koje se spravljaju po recepturama lovačke kuhinje. Gastronomija dubrovačkog primorja razvija se usporedno s razvojem turizma, a u svakom ozbiljno pripremljenu jelu osjeća se kako je njegovo izvorište u jedinstvenosti južnoga podneblja. I u tome je njezina najveća draž i najveća prednost pred mnogim drugim regijama.

Za zdravlje

■ Oduvijek je Dubrovnik i područje oko njega bio prostor razmjene, trgovine i stoga je zasigurno riječ o najraznolikoj gastronomskoj ponudi u cijeloj regiji. Blizina Otrantskih vrata i duboka mirna dubrovačka luka tijekom povijesti značila je predah i odmor za mornare, ali i opskrbu za daleka putovanja. Na svoj čuveni put odande je krenuo i Marko Polo, koji je 1255. rođen na Korčuli.

Upravo zahvaljujući dubrovačkoj luci na to područje stigle su i pojedine bilje, i to uz pomoć mornara koji su ih prikupljali i u domovinu donosili bilje iz cijelog svijeta.

Posebnost je tog područja i delta rijeke Neretve. Neretva i more hranili su stoljećima stanovništvo i donosili sreću mornarima, koji na dugim putovanjima nisu smjeli ostati bez hrane niti razboljeti se.

Po sreću i danas dolaze i sa sobom je odnose posjetitelji iz svih krajeva, baš kao i tisuću godina prije.

Svi poznati prirodni elementi otopljeni su u vodi pa konzumiranje kamenica jamči opskrbu i onih koje trebamo samo u tragovima. Kamenice su karakteristične po visokom sadržaju minerala i niskomolekularnim lancima proteina, koji su visokoraspoloživi. Omogućuju iznimno brz prijenos energije. Riba soljena morskom soli (slani črnci) osigurava nadomjestak elektrolita izgubljenih pri velikim vrućinama. Kotonjata je slastica bogata pektinom i beta-karotenom, kojima oskudijeva suvremena prehrana. Jegulja, obiluje masnim kiselinama omega 3.

namirnice

Kamenice

Jegulja

Sol

Dubrovački sir

Konavoska kaštradina

jela

Kotonjata

Mantala

Slani črnci

Govedina s kaduljom

Sirove kamenice s limunom

O vinu

■ Dubrovačko područje pripada vinogradarskoj podregiji srednje i južne Dalmacije, a obuhvaća obalni prostor od Ploča do krajnjeg juga, dolinu Neretve, poluotok Pelješac te otoke Lastovo, Korčulu, Mljet i Elafite. Najtoplje i najsunčanije hrvatsko područje gotovo je cijelom površinom pogodno za vinovu lozu, pa se tradicija uzgoja veže uz sam početak dolaska te kulture na jadransku obalu.

Bogata povijest Dubrovačke Republike i izvrsne veze sa svijetom u velikoj su mjeri utjecale na razvoj vinogradarstva. Donosile su se nove sorte, ali i tehnologije, pa je regija tijekom povijesti bila jedna od najrazvijenijih. I danas ovdje nalazimo mnogo vino-grada, mnogi su žitelji izravno ili posredno vezani uz proizvodnju vina. Regija je poznata i po čuvenim položajima, mnoga od najkvalitetnijih hrvatskih crnih vina dolaze upravo odavde. Primjerice, prvo je hrvatsko čuveno vino sa zaštićenim zemljopisnim podrijetlom dingač berbe 1961. s istoimenog položaja na Pelješcu, a prvo bijelo, također u kategoriji vrhunskoga vina, bio je pošip 1967. s otoka Korčule.

Posljednjih godina došlo je i do velikog kvalitativnog pomaka u proizvodnji, pojavljuju se novi proizvođači, s modernim pristupom i suvremenom opremom. Primjerice, pelješka vina ne izazivaju pozornost samo potrošača, danas je sve više proizvođača čiji se korijeni ne vežu uz taj poluotok. Ponovno se privode kulturi zapušteni vinogradarski položaji, osvajaju novi tereni, revitaliziraju čuvene autohtone sorte, pa će zasigurno iz ovog područja i u budućnosti dolaziti još bolja vina. Kako je osnovna gospodarska grana regije turizam, mnogi proizvođači u tome vide dodatnu priliku, pa se vinski turizam intenzivno razvija. Kušati izvrstan plavac mali, pošip ili malvasiju dubrovačku

u autohtonom prostoru, prekrasnom ambijentu, zasigurno je mnogo veći užitak.

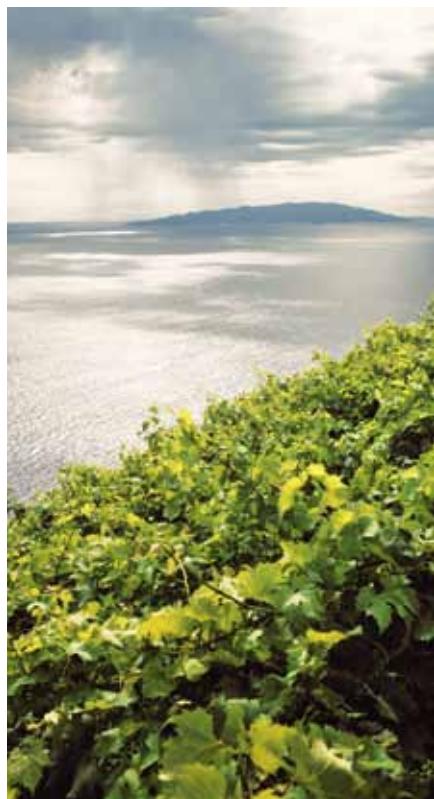
Prirodni uvjeti proizvodnje

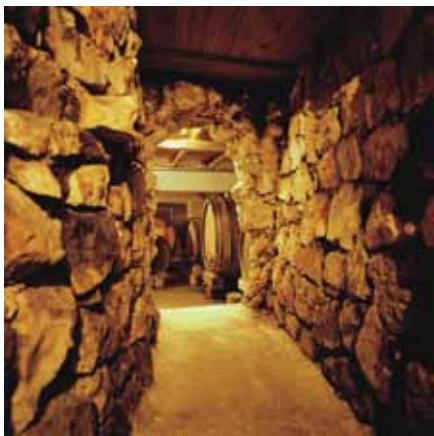
Ova turistička regija obuhvaća šest vinogorja, ali u svima vlada mediteranska klima, s vrućim i sušnim ljetima i blagim, kišovitim zimama. Srednja godišnja temperatura kreće se oko 16 °C, a količina oborina od 800 do 1000 mm. Reljef je tipično krški, a tla raznolika – nalazimo brojne tipove, a prevladavaju smeđa tla i crvenice. Mnogo je položaja na kršu s obiljem kamena, koji se posljednjih godina uporabom suvremene mehanizacije uspješno pretvaraju u vinograde.

Najviše je vinograda na poluotoku Pelješcu, gdje se nalaze i mnogi čuveni položaji okrenuti moru – npr. Dingač, Postup, Viganj i dr., koji dobivaju dodatno osvjetljenje od morske površine i na taj način vrlo povoljne uvjete za nakupljanje šećera u grožđu. Slično je i s otocima, gdje se vinogradi vraćaju na takve pozicije, te u konavoskom vinogorju. Bijele sorte najviše se sade u poljima, što je zbog nižih temperatura i više vlage povoljnije za karakteristike njihovih vina. U priobalju se veće površine nalaze u dolini Neretve te u Konavoskom polju.

Sorte i njihova vina te najvažniji proizvođači

Bogatstvom i dominacijom autohtonih sorta odlikuje se i dubrovačka regija, plavac mali i pošip ovdje su zastupljeni u većini vinograda. Posljednjih se godina sade i strane, uglavnom svjetski poznate sorte, ali još ni izbliza ne mogu ugroziti dominaciju ovog dvojca. *Plavac mali*, u

odnosu na srednju Dalmaciju, uzgaja u još većoj mjeri, pa su tako vinogradi na čuvenim položajima Pelješca gotovo monosortni. Na takvim, povišenim i prema jugu i moru okrenutim terenima plavac mali daje maksimum kvalitativnog potencijala, pa iz ove regije dolaze i ponajbolja vina te kvalitetne sorte. Izrazito puna i gusta, jaka i aromatična, intenzivno obojena crna vina već su postala zaštitni znak mnogih ovdašnjih vinara, tako da ova sorta zasad još nema pravu konkureniju. Crljenak kaštelanski sorta je koja se uzgajala ovdje i u 16. stoljeću, zatim je gotovo nestala iz hrvatskih vinograda, a nakon otkrića da je identična američkom zinfandelu, što je riješilo misterij njegova podrijetla, porastao je interes za sadnjom. Danas se podižu veliki vinogradi te sorte na Pelješcu i u Konavlima, a prva su vina već stigla na tržiste. Prema prvim karakteristikama vina možemo reći da je sorta opravdala očekivanja te da će pored svog potomka plavca malog i crljenak davati vrhunsku kakvoću. *Merlot* i *cabernet sauvignon* prisutni su u priobalju već dulje vrijeme, a zadnjih godina sade se i po otocima. Kakvoća im je neupitna, vina su im i ovdje vrhunskih karakteristika, no unatoč tome teško pariraju plavcu na često ekstremnim i teško pristupačnim terenima. Zadnjih godina introducirani su i *syrab (shiraz)*, većinom se kupažira s drugim sortama, ali je opravdao visoka očekivanja. Od ostalih crnih možemo spomenuti plavinu, koja je

često pratitelj plavcu, te se zajedno s njim i vinificira. Vranac je vodeća sorta u susjednoj Crnoj Gori, ali se i ovdje već dugo uzgaja. U tek nekoliko slučajeva proizvode se sortna vina, obično se vinificira s drugim crnim sortama ovog područja, ponajprije plavcem malim.

Pošip je posljednjih dvadesetak godina vodeća bijela sorta područja, što može ponajprije zahvaljujući iznimnom kvalitativnom potencijalu i adaptabilnosti. Putem DNK-analize dokazana mu je autohtonost, nastao je na otoku Korčuli, gdje se i danas najviše uzgaja. Daje izvrsnu kakvoću, prema mnogima su vina pošipa najkvalitetnija južna bijela vina, jer su pored punoće i visokog alkohola harmonična, a u njima se redovito osjeti lijepo sortne aromе. Maraština, ili kako se lokalno često naziva rukatac, jest sorta koja je u području zastupljena u većoj mjeri, za razliku od ostalih dijelova Dalmacije. Nekoliko je sortnih vina, kojih kakvoća varira, s obzirom da je prilično zahtjevana prema položaju. Daje izvrsne proševe, pa se ponekad uzgaja samo za proizvodnju desertnih vina. Sorta grk jedan je od endema područja, koja intrigira podrijetlom (naime, jedna je od pretpostavki da ime zahvaljuje grčkom podrijetlu, odnosno da je na otok došao još za vrijeme grčke kolonizacije Jadranu, 2–4. st. pr. Kr.) i kvalitetom – nedvojbeno je vrhunskog potencijala, ali se uzgaja na vrlo ograničenu prostoru. Daje iznimna, prava *južnjačka* vina, jaka i puna, ali istovremeno uravnotežena, specifična mirisa i okusa. Od ostalih bijelih sorata treba spomenuti cetinku, koja ima reputaciju masovne sorte, ali može dati za regiju netipično svježa i lagana vina, kakva se prilično traže, te trbljan, kvantitativnu sortu koja često dolazi u *domaćim* i jeftinim vinima. U dubrovačkom području postoji još jedna jedinstvena sorta, malvasija dubrovačka – stoljećima poznata i cijenjena. Daje bijela vina najviše kategorije, puna i snažna, vrlo aromatična, a iznimno je potencijal i za proizvodnju desertnog prošeka – to su vina koja redovito dobivaju najviše ocjene. Kliko je bilo njezino značenje u Dubrovniku, svjedoči i činjenica da su vina te sorte imala poseban tretman – u Dubrovačkoj Republici cijena ostalim vinima bila je ograničena, a jedino se za malvasiju mogla potpuno slobodno formirati. Poslije je putem DNK-analiza sorta pronađena i na Siciliji (*malvasia delle Lipari*) te na još nekim mjestima na Mediteranu. Svagdje je rijetka, ali vrlo cijenjena, a danas je u potpunosti u Konavlima revitalizirana te postoji nekoliko zapaženih vina na tržištu.

Kao u malokojoj hrvatskoj regiji profilirao se ovdje posljednjih godina velik broj malih proizvođača. Zasluga je to ponajprije popularnosti plavca malog, tako da je onih koji proizvode to vino i najviše. Na Pelješcu danas gotovo da nema proizvođača koji ne nudi plavac, a ova je sorta posljednjih godina dovela do dosad nezabilježene ekspanzije vinograda na pojedinim položajima. Sade se vinogradi, osvajaju novi tereni, uvodi suvremena tehnologija u podrume, pa možemo reći da danas najbolja hrvatska crna vina dolaze upravo s Pelješca. Među prvima koji su proizvodili vrhunske plavce, još za vrijeme socijalizma, bile su zadruge PZ Dingač i PZ Postup Donja Banda. Proizvode ih i danas, no imaju vrlo veliku konkureniju. Izvrsna vina plavca malog danas tržištu tako nude Niko Bura i Mara Mrgudić (nekoliko već kulturnih berbi i vrlo cijenjena vina), Grgić vina d. o. o. (čuveni hrvatski vinar iz Kalifornije Miljenko Mike Grgich u svojoj vinariji u Trsteniku proizvodi cijenjeni plavac mali i pošip), Miloš, Skaramuča i Matuško pripadaju među prve privatne proizvođače, imali su nekoliko zapaženih berbi, a u tu skupinu pripadaju još Miličić, Radović, Kiridžija i Poljanić. Još ih je nekoliko koji su proizveli vrhunske plavce, a treba spomenuti i nove – ponajprije vinariju Saints Hills s izvrsnim dingačem, Kortu Katarinu s jako dobro prihvaćenim plavcem i pošipom, te Terru Rotu s plavcem s novih položaja, melioriranog i kulturi privedenog krša. No Pelješac osvajaju i druge sorte, pa tako treba spomenuti i vinariju Mokalo, u američko-hrvatskom vlasništvu (Mrgudić-Benmosche), koji proizvode zinfandel, iz prekrasnih vinograda u Vignju.

Na Korčuli su najpoznatiji i najveći proizvođači pošipa, i to poljoprivredne zadruge Čara i Smokvica, koje su još pedesetih godina prošlog stoljeća započele s proizvodnjom te sorte. Nude nekoliko vrlo popularnih i traženih vina (Pošip Čara, Marko Polo, Centurion) po prihvatljivim cijenama. Od ostalih treba spomenuti malu vinariju Toreta u Smokvici, koji osim pošipa nude rukatac i druga vina, te Krajančića i Kunjasa, lokalne vinare koji se odnedavna pojavljuju na tržištu. Na Korčuli pošip proizvodi i vinarija Blato 1902, koja nudi pošip, plavac mali i stolna vina. Od drugih sorata najvažniji je grk, koji ima vrlo visoku reputaciju, vrlo je specifičan i zahtjevan za uzgoj, a njegova su vina prilično tražena. Proizvodi se na vrlo ograničenu lokalitetu, najviše u Lombardi na otoku Korčuli, gdje se jedino mogu i naći sortna vina. Nekoliko je lokalnih malih proizvođača, među kojima su Branko Cebalo, obitelj Fidulić,

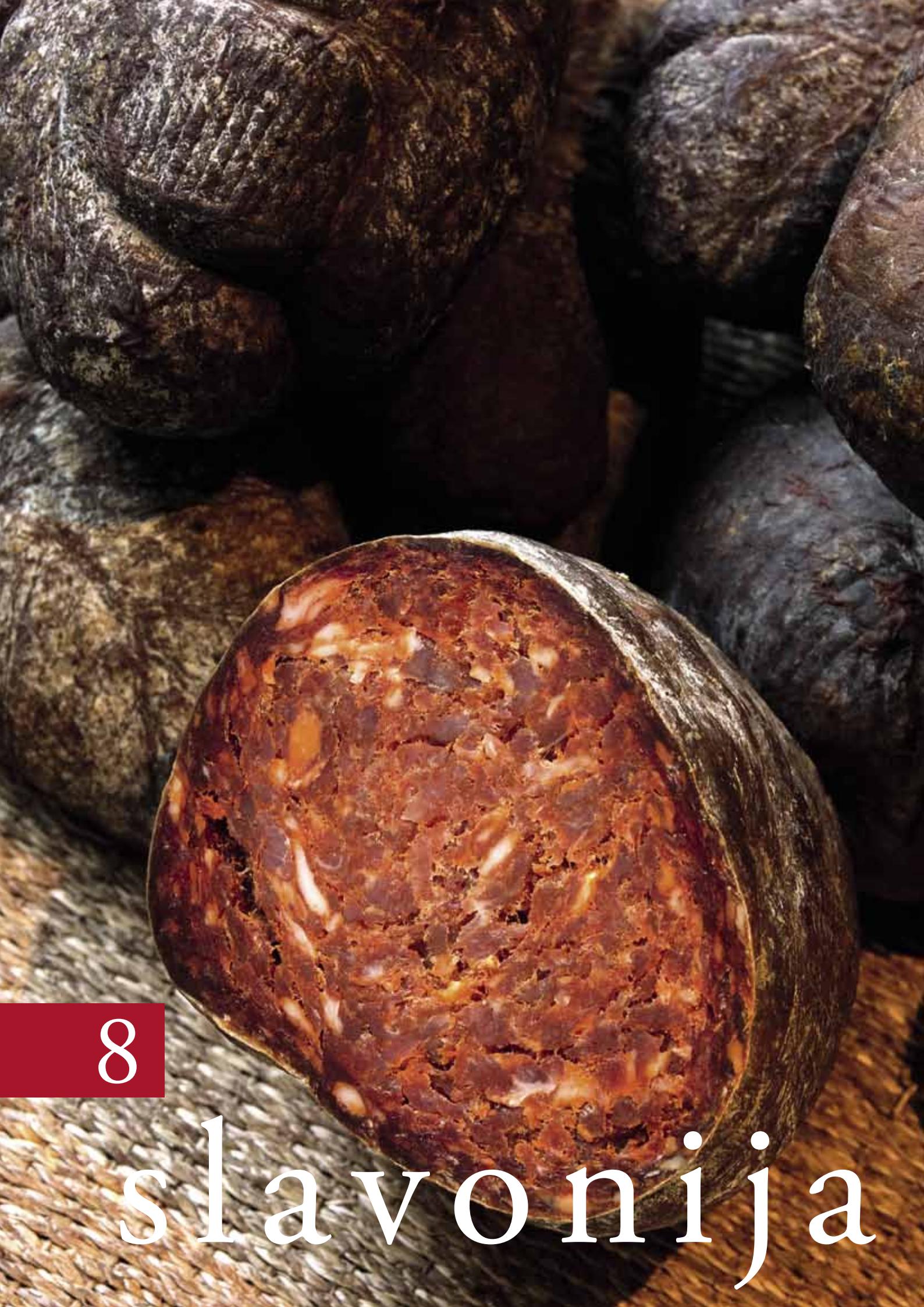

Frano Milina Bire, Bartul Batistić Zure itd. Većina ih u ponudi ima i plavac mali (koji je zbog opršivanja obvezan u vinogradima grka), dok vina od drugih sorata ima malo – valja istaknuti Korkyru, mješavinu bijelih autohtonih sorata s najvećim udjelom cetinke, lagano i svježe, cjenovno vrlo prihvatljivo vino.

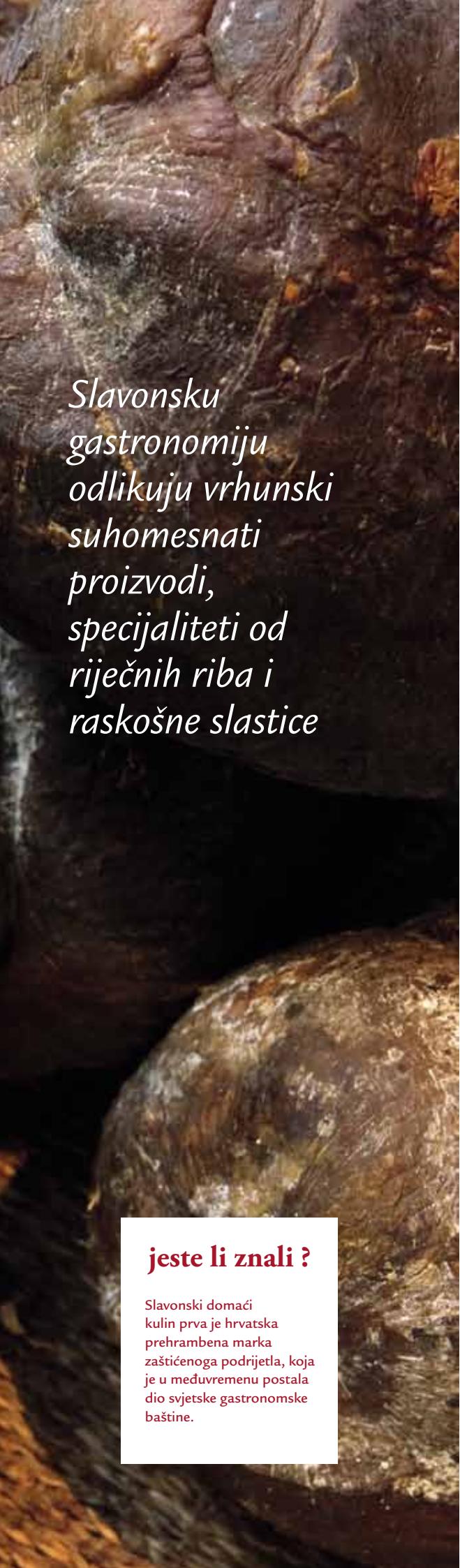
Najveći je proizvođač u vinogorju Konavle vinarija Dubrovački podrumi d.d., koja nudi zapažena vina *merlot* i *cabernet sauvignon*

(pod imenima Merlotina i Trajectum) te plavac mali. No u tom području najzanimljivija je malvasija dubrovačka, sorta uspješno revitalizirana prije nekoliko godina, a danas nekoliko vinara nudi izvrsna vina – to su ponajprije obitelj Karaman (čiji je prošek ponio šampionsku titulu na međunarodnom natjecanju The World of Malvasia 2009) te Andro Crvik, Miho Bratoš i Podrum Marinović, koji osim malvasije nude i druga vina.

8

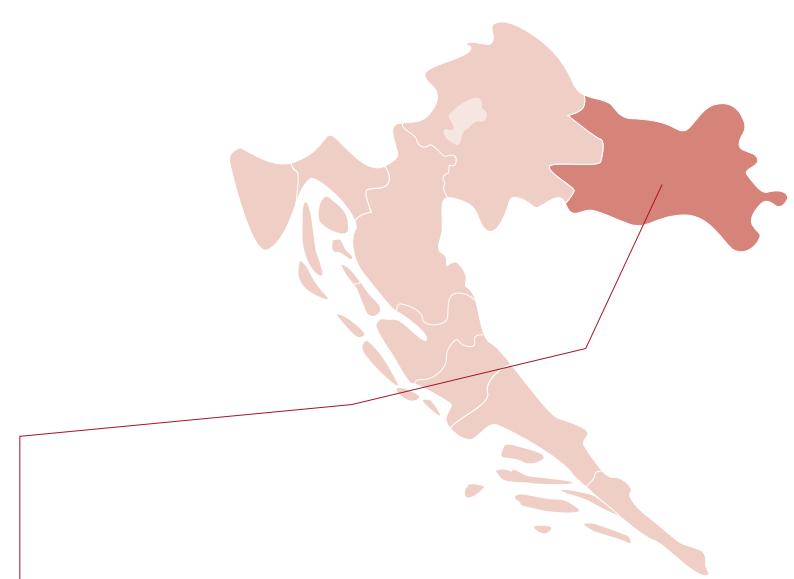
slavonija

Slavonsku gastronomiju odlikuju vrhunski suhomesnati proizvodi, specijaliteti od riječnih riba i raskošne slastice

jeste li znali ?

Slavonski domaći kulin prva je hrvatska prehrambena marka zaštićenoga podrijetla, koja je u međuvremenu postala dio svjetske gastronomiske baštine.

8 **Gastrokultura je važan dio opće kulture SLAVONSKOG podneblja, a iznimna gostoljubivost jedno od bitnih obilježja slavonske tradicije i drevnih običaja. Način komuniciranja i ljudski odnosi vezuju se uz pripravu hrane i njezino posluženje, a prehrambeno obilje smatra se zaštitnim znakom svake slavonske kuće.**

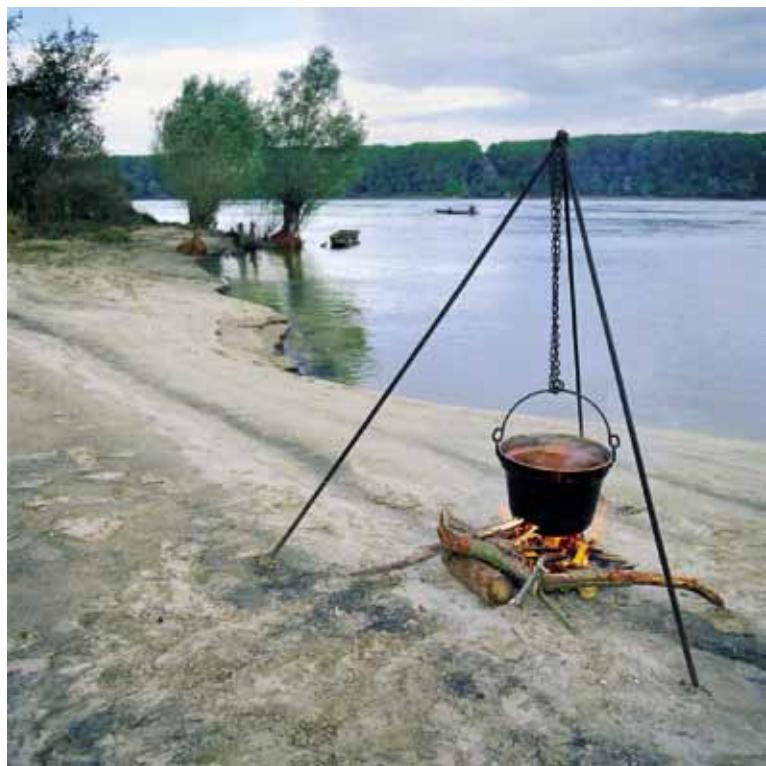
Slavonska ravnica najveće je plodno tlo u Hrvatskoj, a upravo je ta plodnost izvor trajnog bogatstva raznovrsne i maštovite slavonske kuhinje. Nizinu presijecaju rijeke Sava, Drava i Dunav, koje slavonski stol obogaćuju riječnom ribom i mnogim specijalitetima pripravljenima od šarana, grgeča, soma, smuda i druge ribe. No Slavonija nije samo ravnica, kako se često misli, nego i brdovit krajolik u zapadnom dijelu, gdje se nalaze neka od najvažnijih vinorodnih područja u Hrvatskoj.

Gastrokultura je važan dio opće kulture tog podneblja, a iznimna gostoljubivost jedno od bitnih obilježja slavonske tradicije i drevnih običaja. Način komuniciranja i ljudski odnosi vezuju se uz pripravu hrane i njezino posluženje, a prehrambeno obilje smatra se zaštitnim znakom svake slavonske kuće. To jednakovo vrijedi i za Baranju, najistočniji dio Hrvatske.

Kulinarstvo je za svakog Slavonca i Baranča važna tema razgovora, ali i način života i izvor zadovoljstva. Još niste pravo ni sjeli, a domaćin vas već nudi domaćim specijalitetima, jer nema te kuće u kojoj nedostaje domaćih kobasicu, kulina (kulena), slanine, čvaraka, šljivovice...

Domaći Kulin Galović postao je prva hrvatska prehrambena marka zaštićenog podrijetla (uslijedila je zaštita istarskog pršuta, paškog sira i slavonske šljivovice, a odnedavno su kao robna marka zaštićeni i čvarci Galović).

Osnovni je preduvjet trajne kvalitete svakog proizvoda, pa tako i kulina, stroga kontrola kvalitete sirovine od koje se pripravlja. Svinje se moraju držati na otvorenom i prehranjivati zdravom hranom (žir iz slavonskih šuma, kukuruz, ječam, zob i djetelina). Sama

receptura proizvodnje kulina nije neka osobita tajna: temelji se na kvalitetnoj sirovini i dobrom nadijevanju u svinjski želudac, zašto je potreban vrhunski majstor. Samo 10% najkvalitetnijeg mesa (but, kare, plećka, nemasni vrat) od ukupne težine svinje stare između 12 i 20 mjeseci završi u kulinu: ostatak se prerađuje u druge proizvode.

Nakon nadijevanja kulini odlaze u pušnicu, gdje su, u kraćim intervalima, sedam do deset dana izloženi laganom dimljenju, na dimu od zapaljena grabova i bukova drva. Slijedi postupak zrenja, u prostoriji u kojoj je osigurano prirodno provjetravanje i optimalna vlažnost, što kulinu omogućuje dobivanje patine od plemenite pljesni. U procesu zrenja kulinovi gube oko 50% od početne težine.

Cijeli proces, od svinjokolje do slanja kulina na tržiste, traje šest mjeseci. Mnoga domaćinstva u Slavoniji proizvode taj

najpoznatiji slavonski suhomesnati specijalitet, koji je uvršten u svjetsku gastronomsku baštinu, a kao suvremena industrijska inačica nudi se kulen proizveden u Belju.

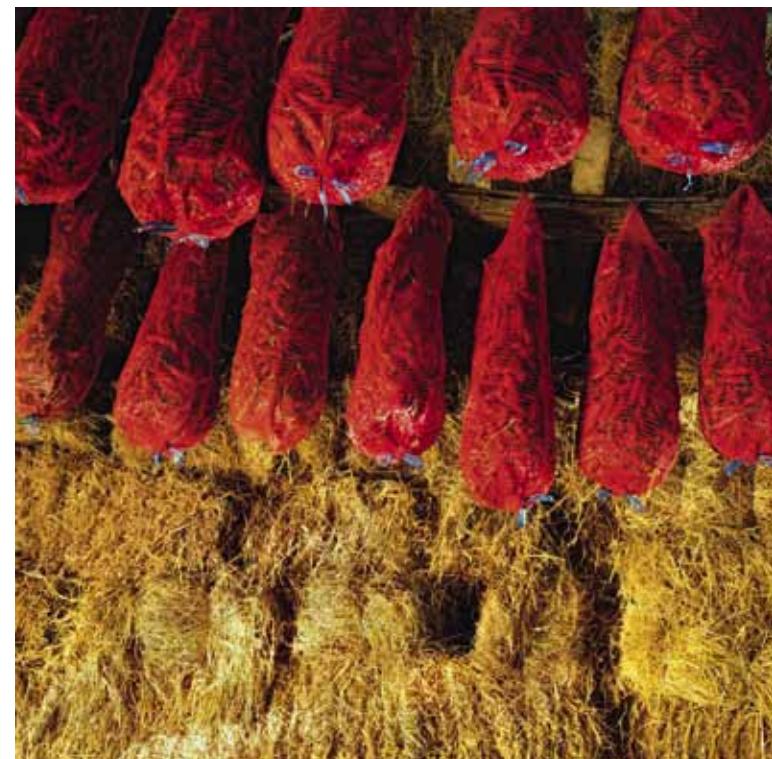
Gotovo je jednako cijenjena i kulinova seka, slična sastava kao i kulin i nadjevena u goveđe crijevo, koja prolazi isti proces dimljenja i sušenja, ali zbog svoje debljine nešto kraći. Ljubitelje suhomesnatih proizvoda oduševit će i čvarci, slanina rezana na komadiće, topljena u velikim kazanima na ognjištu i potom prešana kako bi se iz nje istisnula suvišna masnoća.

Različite vrste kobasica, od blagih do vrlo pikantnih, švargla, sušena šunka i drugi proizvodi upotpunjaju širok repertoar suhomesnatih proizvoda po kojima Slavonija prednjači u nacionalnoj gastronomiji.

Slavonska kuhinja vijekovima je bila izložena različitim utjecajima, od mađarske i austrijske kuhinje do orijentalne, ali pri-

**Veseli, raspjevani i gostoljubivi
slavonski bećari i snaše svaki posjet
Slavoniji pretvaraju u nezaboravan
hedonistički izlet**

tom nikad nije gubila izvornost nego ju je samo obogaćivala novim recepturama i gastronomskim iskustvima.

Fiš-paprikaš ili riblji paprikaš jedno je od najomiljenijih jela u Slavoniji, a kuhari tvrde da je – osim u svežoj ribi – tajna njegove priprave u kvalitetnoj paprici, čija se ljutina određuje prema afinitetima naručitelja, pa se fiš-paprikaš poslužuje u variјantama od blagog do iznimno pikantnog.

Riječna riba pripravlja se i na roštilju, ali i na vrlo poseban slavonski način – pečena na rašljama nad otvorenim žarom. U novije doba u prestižnijim se restoranima poslužuju i riblji čvarci, a kao *couver* pašteta od mljevenih čvaraka, u koje se dodaju krastavci, slatka crvena paprika, senf i sitnomljeveni luk i češnjak.

Riječna riba som najčešće se priprema na perkelt ili paprikaš. Na pirjani luk, kojem su dodani paprika, rajčica, češnjak i za-

čini, dodaju se komadići očišćena soma, a nakon dvadesetak minuta kuhanja perkeltu se dodaje tjestenina.

Vrlo je popularno jelo i legendarni čobanac, najfiniji kad je pripravljen u kotliću na vatri. Na dno kotlića stavljaju se naribani luk pomiješan sa svežom paprikom, a na to ovče, janjeće, juneće ili teleće meso narezano na kockice. Podliveno vodom i vinom, uz dodatak ukuhane rajčice, kuha se dok meso ne omekša, potom se dodaje malo vrhnja i na kraju se, uz dodatak vina ovisno o posebnim afinitetima, ukuhavaju žličnjaci.

Slavonska gastronomija nezamisliva je bez slastica. Tipični kolači kao što su salenjaci, dizano tijesto s dodatkom mljevene slanine, nekoliko puta presavijeno i nadjeveno orasima ili pekmezom, pečeno u pećnici, ili pak gužvara, dizano tijesto nadjeveno orasima ili makom, ispečeno u pećnici, samo su dio drevnih receptura za pripravu slatkih delicija.

Za zdravlje

Orahnjače, makovnjače, razne vrste torta, medenjaci, paprenjaci, medvjede šape, vanili-kiflići i breskvice samo su dio desertnoga posluženja na slavonskom stolu, osobito raskošna kad su posrijedi različite proslave, kao što su rođenja, krstitke, zaruke, svadbe, žetveni radovi, svinjokolje...

Slavonske hrastove šume idealno su podneblje za šumske plodove. Najviše se beru različite vrste gljiva, ujedno i najzastupljenije na jelovnicima u sezoni njihove berbe.

Kao što je Istra domovina malvazije, tako je Slavonija postala domovina graševine (iako je udomaćena sorta). S vinorodnih područja u okolini Kutjeva i Iloka, ali i s plantažnih vinograda u Belju, stižu neka od ponajboljih hrvatskih kontinentalnih vina, graševina i chardonnay, a u novije doba i vrlo kvalitetna crna vina merlot, pinot noir itd. Kutjevački i Iločki podrumi s vrlo dugom tradicijom proizvodnje vina najstariji su u Hrvatskoj. Najbolji slavonski vinari otvorili su podrume posjetiteljima, pa su vinske kušaonice važan dio turističke ponude na slavonskim vinskim stazama.

Agroturizam se u Slavoniji, kao i u mnogim drugim hrvatskim regijama, ubrzano razvija, a prednost je tog turizma obilje raznovrsne gastronomске ponude privlačne posjetiteljima koji cijene autonomnu kuhinju.

Slavonci su po temperamentu veliki veseljaci, a uz takva raspoloženja, s nezaobilaznom tamburaškom glazbom koja prati svaku veselicu, obvezatna je i fina i maštovita gastro-i enoponuda. Uz poznatu gostoljubivost slavonskih bećara i snaša svaki će se posjet toj regiji pretvoriti u nezaboravan hedonistički izlet.

Od popularnih restorana koji nude autohtonu slavonsku kuhinju svakako bi trebalo posjetiti Baranjsku kuću u Karancu, Kovač čardu u Suzi, Restoran Zdjelarević u Brodskom Stupniku ili restoran hotela Osijek u Osijeku.

A nakon uživanja u slavonskoj kuhinji, ne samo radi trošenja suvišnih kalorija, preporučuje se posjet glasovitom Kopačkom ritu, jedinstvenom prirodnom fenomenu u svjetskim razmjerima, gdje također neće biti moguće izbjegći neke od finesa slavonske kuhinje.

■ Područje iznimne gastronomске raskoši koja proizlazi iz optimalne klime koja pogoduje bilnjom svijetu. Gotovo je zanemariv broj kultura koje ovdje ne uspijevaju.

Rijeke, močvare i šume stanište su životinjskog svijeta pa se Slavonija može pohvaliti i vrhunskim jelima od divljači.

Divljač i jela na osnovi divljači duboko su ukorijenjena u prehranu ovog dijela regije. Za prehranu se oduvijek upotrebljavalo meso divlje peradi, srne, vepra, zeca...

Važno je napomenuti kako je meso divljih životinja bogato mineralima, a posebno željezom (Fe), što je jedan od razloga rijed pojava anemije u stanovništvu koje konzumira te visokovrijedne namirnice.

U Slavoniji su obroci sa slijedom od nekoliko jela uobičajeni, a i porcije su znatno veće u odnosu na druge krajeve. Začini su omiljeni i intenzivni pa crvena paprika koja daje boju i okus paprikašu i ribljem fišu te nenadmašnom i jedinstvenom kulenu obilježava regionalnu kuhinju.

Namirnice

Fazan

Šaran

Bukovača

Srnetina

Salama od slatkovodne ribe

jela

Juha od fazana

Srneći odrezak

Fiš

Šaran na rašljama

Pašteta od fazana

O vinu

■ Najveća turistička regija, ali i vinogradarsko područje – najveće površine pod vino-gradima, najveća proizvodnja i izvoz vina. Slavonija je u mnogima segmentima vodeća, ali je važno naglasiti da se ovdje danas dobivaju ponajbolja bijela vina kontinentalne Hrvatske. Rasprostire se od Virovitice i Daruvara na zapadu do Dunava, istočne hrvatske granice, obuhvaćajući najljepše i vrlo raznolike položaje, gdje se vinova loza tradicionalno uzgaja, a mnogi su žitelji egzistencijalno uz nju vezani. Prema vinogradarskoj legislativi ova turistička regija obuhvaća dvije podregije (Slavonija i Podunavlje) i ukupno trinaest vinogorja, a tu su smješteni najveći proizvođači. Osim nekoliko velikih, većina su manji proizvođači, nastali iz obiteljskih gospodarstava, ali u odnosu na druge hrvatske regije, u Slavoniji se bilježe najveći posjedi po proizvođaču. Primjenjuje se moderna tehnologija, posadene su vrhunske sorte, pa je i kakovća vina visoka – slavonska vina redovito dobivaju nagrade i priznanja na domaćim i međunarodnim natjecanjima. Tradicija uzgoja vinove loze u Slavoniji seže u 3. stoljeće, kada su je sadili Rimljani na obroncima Fruške gore, a zatim se širila po cijeloj regiji. Od tada pa do danas postoje brojni zapisi koji svjedoče o kvaliteti vina i značenju te proizvodnje za gospodarstvo – vinova loza postala je jedna od najvažnijih poljoprivrednih kultura u Slavoniji.

Vinogorja i uvjeti proizvodnje

Slavonija zauzima vrlo veliko i orografski raznoliko područje omeđeno rijekama Dravom, Savom i Dunavom. Glavnina vino-grada smještena je na pitomim i prostranim obroncima planina Dilja, Psunjja, Požeške gore, Papuka, Krndije i Fruške gore te na uzvisinama iznad rijeka, gdje velike vodene površine stvaraju vrlo povoljnu mikroklimu za proizvodnju kvalitetnog grožđa. Između pojedinih vinogorja nalazimo velike razlike u pogledu okolinskih uvjeta, a idući prema istoku orografska i klimatska obilježja postaju tipično panonska. No te razlike očituju se u raznovrsnim vinima, a Slavonija je i u tome hrvatski lider.

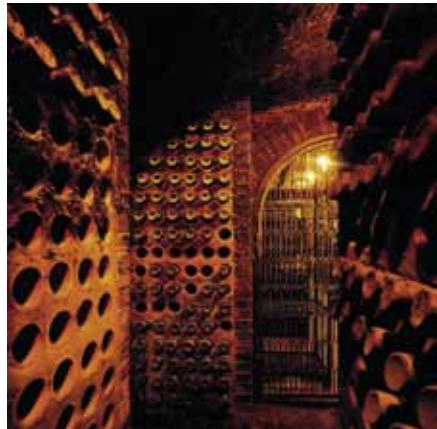
Najvažnija proizvodnja smještena je oko gradova Kutjeva, Đakova, Iloka, Erduta, Daruvara i Slavonskog Broda. Vinogradi se nalaze na povišenim terenima, najčešće od 150 do 350 m nadmorske visine, a na krajnjem istoku, pored Dunava, sade se i ispod 100 m. Klima je kontinentalna, od zapada prema istoku temperature rastu, a oborina je sve manje. Tako na zapadu regije prosječna godišnja temperatura iznosi $10,5^{\circ}\text{C}$, a količina oborina oko 900 mm, dok je u Po-

dunavlju temperatura oko 11°C , a količina oborina 650–700 mm. No zbog povoljna godišnjeg rasporeda suša je rijetka pojавa. Tla su vrlo raznovrsna, od podravskih i podunavskih pijesaka do smedih karbonatnih tala i crvenica, ali možemo reći da su sva pogodna za uzgoj vinove loze.

Općenito govoreći, Slavonija je i u pogledu prirodnih uvjeta vrlo pogodna za proizvodnju kvalitetnih vina. Kao i u ostalim kontinentalnim vinogorjima prevladavaju bijela, a više topline i sunca, te manje oborina u Slavoniji odražava se na njihove karakteristike – to su u pravilu puna, srednje do visoko-alkoholična vina, vrlo lijepih voćnih aroma. Posljednjih godina, posebice s podunavskih položaja, dolaze nam i izvrsna crna vina. Rezultat je to promjene u tehnologiji, sadnje kvalitetnijih sorata te prema nekim i globalnih klimatskih promjenama. No, ne ulazeći u razloge, činjenica je da ovo područje danas nudi mnogo izvrsnih vina u svim kategorijama te da opravdano zasluguje epitet najbolje hrvatske regije.

Sorte i njihova vina te najvažniji proizvođači

Graševina, sorta poznata u susjednim zemljama kao *Riesling italicus*, *Welschriesling* ili laški rizling, nije hrvatska sorta, ali zasigurno ovdje postiže ponajbolju kakvoću. Najvažnija je i najrasprostranjenija sorta u Hrvatskoj uopće, ali najbolja vina ove sorte dolaze upravo iz Slavonije. Nedvojbeno je da na nekim slavonskim i podunavskim položajima nalazi idealne uvjete, pa odgovorno možemo reći da su neke hrvatske graševine među najboljim vinima sorte na

svijetu. Punoća, svježina i lijepo razvijene sortne arume karakteristika su slavonskih graševina, pa su ova vina redoviti pratitelji enogastronomске ponude u cijeloj zemlji. Gotovo da nema proizvođača u regiji koji nema graševine u vinogradima, obično je to i temeljno vino u većini poduma. Osim vina iz redovite berbe, od graševine se proizvode vrhunska predikatna vina, pa su tako brojna odličja pripala upravo kutjevačkim izbornim ili ledenim berbama sorte. *Chardonnay* je u posljednjih dvadesetak godina najprisutnija sorta u mladim vinogradima. Slavonska vina ove sorte izvrstan su kompromis između teških i visokoalkoholičnih *chardonnaya* s juga te laganih, svježih i sortno nedefiniranih vina sjevera. *Pinot* (bijeli, sivi i crni) tradicionalno se ovdje uzgajaju, daju kvalitetna i vrhunska vina u svim slavonskim vinogorjima. Ipak, najbolje aromatske karakteristike očituju na zapadu regije, što je i razumljivo s obzirom na nešto drukčije klimatske karakteristike. No *sauvignon* bijeli, kao tipična aromatična sorta, izvrsna vina daje u cijeloj regiji, premda su očite razlike o položaju – prema istoku regije cvjetne arume postupno prelaze u voćne, tijelo je punije, a okus intenzivniji. *Traminac* također nalazimo po cijeloj Slavoniji, ali su najpoznatiji oni iz toplijih dijelova regije, Kutjeva, Đakova, Erduta i Iloka. Vrlo intenzivan sortni miris, punoća i visoki alkohol česti su u opisu istočnoslavonskih traminaca, što je možda netipično za većinu njegovih vina iz drugih krajeva, ali su mu upravo takve karakteristike osigurale visoku reputaciju koju danas u Slavoniji uživa. Osim toga, uz graševinu je najčešća sorta za proizvodnju predikatnih vina. Rizling rajnski na mnogim je slavonskim položajima pronašao izvrsne uvjete, uzgaja se u cijelom području, ali se također sortno tipičnija vina mogu pronaći u zapadnim i središnjim dijelovima regije. Rizvanac (*Müller Thurgau*) danas je slabije nazočan nego prije, ali u srednjoj Slavoniji može dati vrlo dobre rezultate. Posljednjih godina opet se u Slavoniji uzgaja zelenac slatki (*Rotgipfler*), gotovo zaboravljena sorta u Hrvatskoj. Prve berbe opravdale su očekivanja, od sorte se mogu proizvesti raznovrsna i vrlo kvalitetna vina. Od bijelih se još može spomenuti silvanac zeleni, a crni sortiment predvodi frankovka, najzastupljenija crna sorta u kontinentalnoj Hrvatskoj. Najbolja vina proizvode se na istaknutim, toplijim položajima u Kutjevu, Ferišćima i Podunavlju. U manjoj mjeri susrećemo *Zweigelt*, te *gamay*, a danas sve veće površine dobivaju svjetski brendovi kao što su *merlot*, *cabernet sauvignon* i u

posljednje vrijeme *syrah*. Iako su te sorte odavna poznate, a neke tradicionalno daju dobre rezultate (*merlot*), primjena vrhunske tehnologije u slavonskim vinogradima i podrumima rezultirala je ponajboljim kontinentalnim crnim vinima i prestižnim nagradama. Od crnih sorata treba spomenuti još i portugizac, koji se uzgaja u manjoj mjeri nego na zapadu, ali u pojedinim godinama može dati zapažena vina, koja se također obično potroše kao mlada. U Slavoniji nalazimo najveće hrvatske proizvođače vina, koji zauzimaju velike površine i proizvode znatne količine, nekoliko srednjih te mnoštvo malih obiteljskih vinarija. Najveći je proizvođač Agrokor d. d., koji u svojim vinarijama (Podrumi Belje i Iločki podrumi) proizvodi velik broj vina, u svim kvalitativnim kategorijama, ali možemo reći i da su to vina izvrsna odnosa cijene i kvalitete. No treba napomenuti da su neka od njih nagrađivana posljednjih godina, a posebno se može istaknuti zlatna medalja za vino Merlot poduma Belje iz berbe 2008. osvojena na nedavnom prestižnom natjecanju Decanter Word Wine Awards u Londonu. Graševine iz istog poduma također su među najboljima u Hrvatskoj, a čuveni su i desertni traminci iz Iloka. Kutjevo d. d. je već godinama u vrhu hrvatske ponude, a osim tradicionalno vrhunske graševine nude tržištu veliki broj etiketa, vina iz redovite berbe i predikata. *Pinot* sivi, *chardonnay*, *pinot* crni, *sauvignon* te *traminac* samo su neke od sorata koje se nude. Od velikih proizvođača treba još spomenuti i Đakovačka vina d. d., koja proizvode vrlu sličnu paletu vina, te Badel 1862 i njihov podrum u Daruvaru, gdje se proizvode vrlo tražene graševine te izvrstan *sauvignon* bijeli. Tu su još i Feravino d. d. iz Ferišanaca (šampionska Graševina iz 2009, tradicionalno dobra Frankovka), Erdutski vinograđi d. d. (Traminac, Graševina), te PP Orahovica d. d. (čuveni Silvanac zeleni). Osim tih, po površinama i proizvodnji najvećih proizvođača, koji su nastali iz nekadašnjih društvenih poduzeća, u Slavoniji je danas nazočan i veći broj srednjih vinarija, nastalih iz malih obiteljskih poduma. To su prije svih kutjevački vinari, Krauthaker (višestruko nagrađivana vina, mogu se izdvojiti standardno dobra Graševina te Chardonnay i Sauvignon, vrlo zanimljiv Zelenac slatki) i Enjingi (jedan od pionira privatne proizvodnje, standardno dobri Graševina i Rizling rajnski, Pinot crni i u nekim berbama izvrstan Zweigelt te Venje, izvrstan bijeli *cuvée* od nekoliko sorata). Od ostalih proizvođača treba još iz Kutjevačkog vinogorja spomenuti obitelj Adžić (vrlo tražena Graševina),

Galić (novi proizvođač, izvrsni Graševina i Sauvignon), Mihalj (također izvrsna Graševina), Lukačević (izaziva pozornost Pinot sivi), Jakobović (Graševina, Rizling rajn-ski). Među srednje velike može se ubrojiti i Zdjelarević (Slavonsko-brodsko vinogorje, jedan od prvih privatnih vinara), koji uz vrlo dobru paletu vina (prednjače Chardonnay i Graševina) nudi još i hotelske usluge. Po za-paženim vinima posljednjih godina mogu se još istaknuti Josić, Kalazić i Gerštmajer iz

Baranje, no slavonska vinska scena sadrži još nekolicinu vrlo perspektivnih vinara, koje je ovdje nemoguće sve spomenuti, a koji već izazivaju pozornost i u budućnosti će zasi-gurno igrati veliku ulogu u proizvodnji i po-nudi vina ove regije.

Osim izvrsnih vina, slavonski proizvođači, pa i oni manji, u većini su slučajeva usmje-reni i na vinski turizam te ponudu kombini-raju s brojnim prirodnim i gastronomskim ljestpotama područja.

A close-up photograph of a metal tray filled with raw, puffed-up dumplings. The dumplings are light yellow and have a distinctively puffed, rounded shape, characteristic of središnja. They are arranged in several rows on a dark, ribbed metal tray.

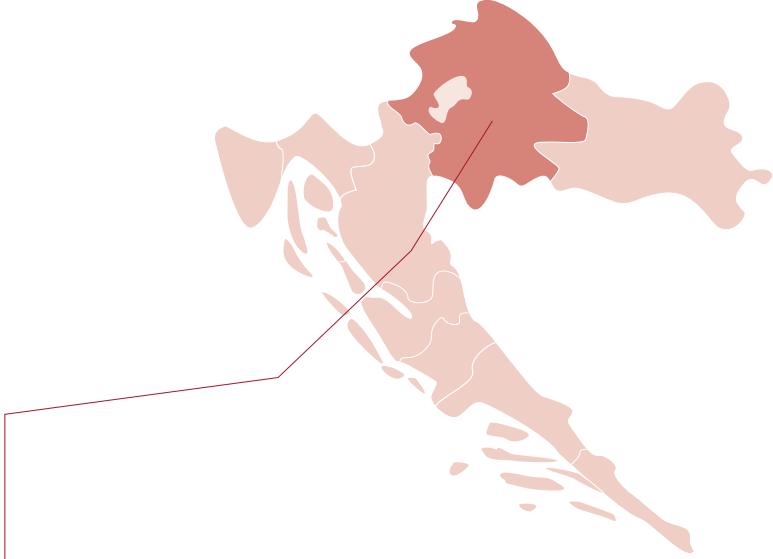
9

središnja
hrvatska

*Središnja
Hrvatska
domovina je sira i
vrhnja, kultnoga
mlječnog
proizvoda*

jeste li znali ?

Varaždinski klipić, hrvatska verzija francuskog *croissanta*, mlječni je prutić zlatnožute boje i izvrsna okusa koji se poslužuje uz doručak, ali i u mnogim drugim prigodama. Potječe još iz 18. stoljeća i prvi je hrvatski zaštićeni krušni proizvod.

9 Baštinila je ponajbolje od svojih bliskih susjeda, a svoja je autohtona jela sačuvala od zaborava i podarila im suvremena obilježja koja nisu ugrozila njihovu izvornu kvalitetu. Po tome je gastronomija **SREDIŠNJE HRVATSKE** jasno pozicionirana na nacionalnom gastronomskom atlasu.

Gastronomija središnje Hrvatske pod snažnim je utjecajem srednjoeuropskih kuhinja, ponavljaju mađarske, austrijske, slovenske i češke, ali je uza sve to – njegovanjem drevnih pučkih receptura koje vjerno odražavaju prednosti i posebnosti podneblja na kojem su poniknule – zadрžala autohtonost.

Kad se iz Zagreba prieđe ili zaobiđe Medvednica, ulazi se u Hrvatsko zagorje, pitomi brežuljkasti kraj koji podsjeća na talijansku Toskanu, a već svojom konfiguracijom upućuje na prirodne razlike koje će se snažno očitovati i u gastronomskim specifičnostima.

A među tim gastronomskim specifičnostima jednom izvanserijskom specijalitetu pripada počasno mjesto: purica s mlincima najsnažnije definira kulinarски identitet Hrvatskog zagorja. Zagorski puran, jedina hrvatska autohtona pasmina, jedva je nešto veći od kokoši, živi u prirodi i hrani se prirodnom hranom, raste sporo i teži najviše tri kilograma, a kvalitetom mesa uvelike se razlikuje od onih iz umjetnog uzgoja, koji dosežu i dvostruku težinu.

Purici ispečenoj u pećnici, po želji i s krumpirima, dodaju se mlinci, najtanje izvaljano tijesto lagano ispečeno na električnoj ploči ili na gusnatoj ploči starinskoga štednjaka na drva, a potom samo uronjeni u uzavrelu vodu, izvađeni i preliveni mašću od purećeg pečenja. Purica s mlincima najčešće se poslužuje kao božićni objed, ali i u drugim blagdanским i svečanim prigodama, a kao što znamo i u američkoj gastronomiji purica (bez mlinaca!) tradicionalni je obrok na Dan zahvalnosti (*Thanksgiving Day*).

Taj se zagorski specijalitet proširio i na sva ostala područja u Hrvatskoj, sve do Dalma-

cije, gdje se pečena tuka, uzgojena u zaledju, također smatra vrhunskim jelom.

Purica je dio duge tradicije uzgoja peradi, ne samo u Hrvatskom zagorju nego u cijeloj središnjoj Hrvatskoj, osobito u varaždinskom kraju i Međimurju. Domaća kokoš, pijetao ili pilići, kvalitetom bitno različiti od onih iz umjetnog industrijskog uzgoja, redovito su na jelovniku u tom dijelu Hrvatske, kako u domaćinstvima tako i u restoranima. Perad se priprema na različite načine, od pečene, pohane, kuhanе i na perkelt do roštilja. Domaća se jaja također kvalitetom i bojom znatno razlikuju od industrijskih, a vrlo često peku ih na svinjskoj masti, uobičajeno korištenoj i kod drugih pečenja.

Kad je riječ o peradi, onda se u cijenjene specijalitete svrstavaju patke i guske, za koje gurmani tvrde da su najbolje u Turopol-

lju, koje obiluje vodom, na području duge tradicije uzgoja i vrhunskog umijeća pripreave.

U središnjim dijelovima Hrvatske, osobito u zimskim mjesecima, poslužuje se tipična kontinentalna hrana, kao što su buncuk ili svinjske nogice s kiselim zeljem, grah s repom, kiselo zelje sa suhim mesom, krvavice s restanim krumpirom i kiselim zeljem, sarma, krpice sa zeljem, grah sa zeljem itd. Kupus, svježi i ukiseljeni, jako je zastupljen u gastronomiji tog područja, a najcjenjeniji je onaj s varaždinskog područja. Grah i krumpir, pripremljeni na mnogo načina, također su vrlo često na jelovnicima tog dijela Hrvatske, a u salate se, kao osobito cijenjeni začin, stavlja kvalitetno i iznimno zdravo bučino ulje.

Buča, često omaložavana namirница, u novije je doba doživjela pravi preporod i poslužuje se i u najprestižnijim restaura-

Purica s mlincima najsnažnije definira kulinarski identitet Hrvatskoga zagorja

nima, kao kremasta juha ili pak pečena kao prilog. Ono što je za dalmatinsku gastronomiju jačjetina, to je za kontinentalno područje svijetina. Najvećim se specijalitetom smatra odojak na ražnju ili pečen u pećnici s krumpirima. Hrskava koža sočnog mesa za mnoge je nenadmašan mesni obrok, najprimjereniji podneblju u kojem se poslužuje. Svinjsko meso zbog svoje sočnosti pogodno je za roštilj, a najčešće se za to rabe kotleti, vratina i tzv. lungić ili svinjski filet. Na poseban se način pripravlja i otkošteni svinjski kare: najprije se dva dana marinira u ulju i začinima,

potom se u komadu ispeče, a nakon toga zalige mašču i pohrani u zemljaru posudu, kako bi bio pogodan za trajniju uporabu.

Uz tradicionalnu kuhinju u restoranima kao Vuglec Breg kod Krapine, Kezele kod Čazme, Zlatne gorice i Zlatna guska (Varaždin), Mala hiža kod Čakovca i brojne druge, današnja gastronomска ponuda obuhvaća i sofisticirane verzije tradicionalne kuhinje na osnovi lokalnih namirnica.

Iako je prilično nezahvalno locirati izvorno područje s kojeg je u hrvatsku gastronomiju stigao jedan od naših najvećih i najbožavanih specijaliteta kontinentalne kuhinje, koji su s velikim užitkom i obožavanjem prihvatali i strani posjetitelji.

ječni proizvod po mnogočemu jedinstven u europskim razmjerima, Hrvatsko zagorje posve je sigurno barem jedna od domovina te delicije rasprostranjene po cijeloj središnjoj Hrvatskoj, ali i Slavoniji, Lici i drugim krajevima.

Domaća kuhanja šunka s mladim lukom i sirom i vrhnjem, po kojima se, po želji, može posuti malo mljevene paprike, a uza sve to i domaći kukuruzni kruh, lokalno nazvan *kuružnjak*, jedan je od najvećih specijaliteta kontinentalne kuhinje, koji su s velikim užitkom i obožavanjem prihvatali i strani posjetitelji.

Za zdravlje O vinu

■ Smjene godišnjih doba u Središnjoj Hrvatskoj odražavaju se i na gastronomsku kartu toga određista.

Usklađenost tradicionalnih jelovnika s ritmom prirode pokazuje svu raskoš biljnih kultura i životinjskih proizvoda koji su se uz veliku mudrost rabili tijekom sva četiri godišnja doba. Namirnice su se uspješno skladištile i u doba kada nisu bila na raspolaganju sva pomagala suvremene gastronomije. Prije pojave rashladnih uređaja svinjsko meso čuvalo se uranjanjem u mast i pohranjivanjem u hladnim smočnicama.

Zbog niskih zimskih temperatura stoljećima se kiselilo povrće i prerađivalo voće. Ukišljene paprike, kisela repa i kiseli kupus izvor su dragocjenih vitamina visoke biološke raspoloživosti, ali i prirodni probiotici, prijeko potrebni tijekom dugih zimskih mjeseci.

Gusje meso i prerađevine osiguravaju gastronomsku širinu području, ali i iznimnu nutritivnu raznovrsnost, što je jedna od osnovnih komponenata nutritivne ravnoteže.

Središnja Hrvatska gastronomsko je raskrije je regije pa se s pravom može reći kako su se tu ukrstile sve kuhinje Europe. Kretanje ljudi i dobara ostavilo je trag, a zbog iznimnih klimatskih uvjeta na stotine je biljnih i životinjskih vrsta koje su dio te raskošne gastronomije.

Tjekom ljetnih putovanja očekuje vas sezonsko voće i povrće. Možete kušati neku od starih sorti jabuka, koje su opstale upravo zahvaljujući snažnom imunitetu. Jedna od njih je i damasonski kosmač.

Namirnice

Zob

Sir, vrhnje i maslo

Kisele paprike nadjevene zeljem

Repa

Pastrvica, smuđ

Meso iz lodrice (meso u masti)

Gusje meso i prerađevine

Krvavice

jela

Kiselo zelje sa zapečenom krvavicom

Svinjski kotlet u moštu

Pastrvica u kukuruznoj krupici

Gusja krepka juha s povrćem

Savijača od višanja

■ Turistička regija središnja Hrvatska obuhvaća ukupno četiri vinogradarske jedinice, podregije Zagorje – Medimurje, Pokuplje, Moslavina i najveći dio podregije Prigorje – Bilogora. To je tipično kontinentalno vinogradarsko područje, pa sukladno tomu nalazimo i vina takvih karakteristika – većinom su bijela, naglašene svježine i voćnosti. Vinova loza ovdje se tradicionalno uzgaja još od Rimskog Carstva te tijekom povijesti i danas predstavlja važnu poljoprivrednu kulturu. Posljednjih se godina vinogradarstvo u ovom području intenzivno razvija, dolazi do formiranja velikog broja malih obiteljskih vinarija, posebice u krajevima gdje je razvijen turizam – sve je više gospodarstava koja vina nude u nekom turističkom aranžmanu. Uvode se nove sorte i tehnologije, raste broj vina u ponudi, pa ovo područje s pravom postaje jedno od najvažnijih u Hrvatskoj.

Vinogorja i uvjeti proizvodnje

Vinogradi središnje Hrvatske smješteni su na povišenim terenima, a to su obronci planina (Kalnik, Ivančica, Bilogora, Moslavacka gora) odnosno nižeg gorja, koji, pogotovo na svojim južnim padinama, očituju izvrsne uvjete za proizvodnju visokokvalitetnoga grožđa. Vinogradi se penju i iznad 400 m nadmorske visine, u ponekim slučajevima su jako strmi, ali prevladavaju pitomi, blago nagnuti brežuljci. U cijelom području dominira kontinentalna klima, s toplim, ne odveć sušnim, ljetima te nešto oštrijim zimama. Najniža prosječna godišnja temperatura se tako bilježi u najsjevernijem dijelu, Medimurju (10 °C Čakovec), a postupno raste prema jugu i istoku (11 °C Sisak). U ovom području suša nije česta pojava, zbog dobra rasporeda oborina tijekom godine, iako godišnja količina nije previsoka (800–900 mm). Tla su raznovrsna, na vinogradarskim položajima obično lakšeg sastava. Najviše je vinograda u Zagorju i Medimurju, području izrazito valovita reljefa, na pitomim zagorskim i medimurskim bregima. To je područje bijelih vina, gdje većina kontinentalnih sorata daje svježa i lagana vina, vrlo lijepih cvjetnih i voćnih aroma. Sličan reljef zatječemo i u Pokuplju, gdje se danas vinova loza tek vraća na nekadašnje položaje, a prema istoku, na obroncima Bilogore i Moslavacke gore, nasada je više, a podiže se i sve više novih, modernih vinograda.

Sorte i njihova vina te najvažniji proizvođači

Uvjeti proizvodnje, poglavito klimatski, uvjetovali su razvoj tipičnoga kontinentalnog sortimenta. To su sorte kao i u susjednim zemljama (Sloveniji, Austriji, Mađarskoj i sjevernoj Italiji), koje se u ove krajeve introduciraju već stotinjak godina. Ima i nekoliko vrijednih autohtonih, ali općenito možemo reći da je regija središnja Hrvatska vrlo bogata sortama, tako da se i tržištu nude vrlo raznovrsna vina. Najvažnija je sorta graševina, obično temeljno vino gotovo svih proizvođača. Iako joj grožđe nešto kasnije dozrijeva pa je pogodna samo za najbolje položaje, zbog mnogih vrlina sade je mnogi. Vina su joj obično svježa, srednje jaka, diskretne sortne aromе, a od ove se sorte proizvode sve kategorije vina. Sorte iz grupe *pinot* (bijeli, sivi i crni) odavna se nalaze u ovdašnjim vinogradima, gdje su zbog ranijeg dozrijevanja vrlo prikladni za gotovo sve položaje. *Pinot* sivi (*Rulander*) dugo je vremena bio među najtraženijim vinima, bijeli je odavna jedna od najcenjenijih sorta, a *pinot* crni nedvojbeno je najkvalitetniji izbor za crna vina mnogih proizvođača u ovom području. Osim vrlo kvalitetnih crnih vina, čest je izbor i u proizvodnji pjenušaca. Za pjenušce, kojih ima nekoliko vrlo kvalitetnih u ovom području, koristi se i *chardonnay*, sorta vrlo raširena i jedna od najčešćih posljednjih godina, kao uostalom svagdje u svijetu. No vina *chardonnaya* iz ovih klimatskih uvjeta ponešto su drukčija od teških, često prebarikiranih vina te sorte iz drugih dijelova Hrvatske. Glavna im je karakteristika svježina, voćnost i elegantna punoća, uz diskretno razvijenu sortnu aromu, kakvi se često proizvode u Medimurju i Hrvatskom zagorju. Rizling rajnski također nalazimo u mnogim vinogradima, kao i *sauvignon* bijeli, te *traminac*, sorte koje visoki aromatski potencijal najbolje očituju upravo u takvim proizvodnim uvjetima. Te svjetski poznate sorte izvrsnim su karakteristikama potisnule autohtone, od kojih samo nekolicina ima gospodarsku važnost. To su moslavac, poznat još kao furmint i šipon, sorta koja je godinama služila za proizvodnju stolnih, običnih i jeftinih vina, no u posljednje vrijeme u Medimurju mu se poklanja velika pažnja. Uz posebne regule u proizvodnji tamošnji su proizvođači osnovali udrugu i pod lokalnim imenom Pušipel na tržište plasirali nekoliko izvrsnih vina. U Moslavini i Pokuplju nalazimo još jednu, slabije zastupljenu, ali po kvalitativnom potencijalu izvrsnu sortu – škrlet. Vrlo je traženo

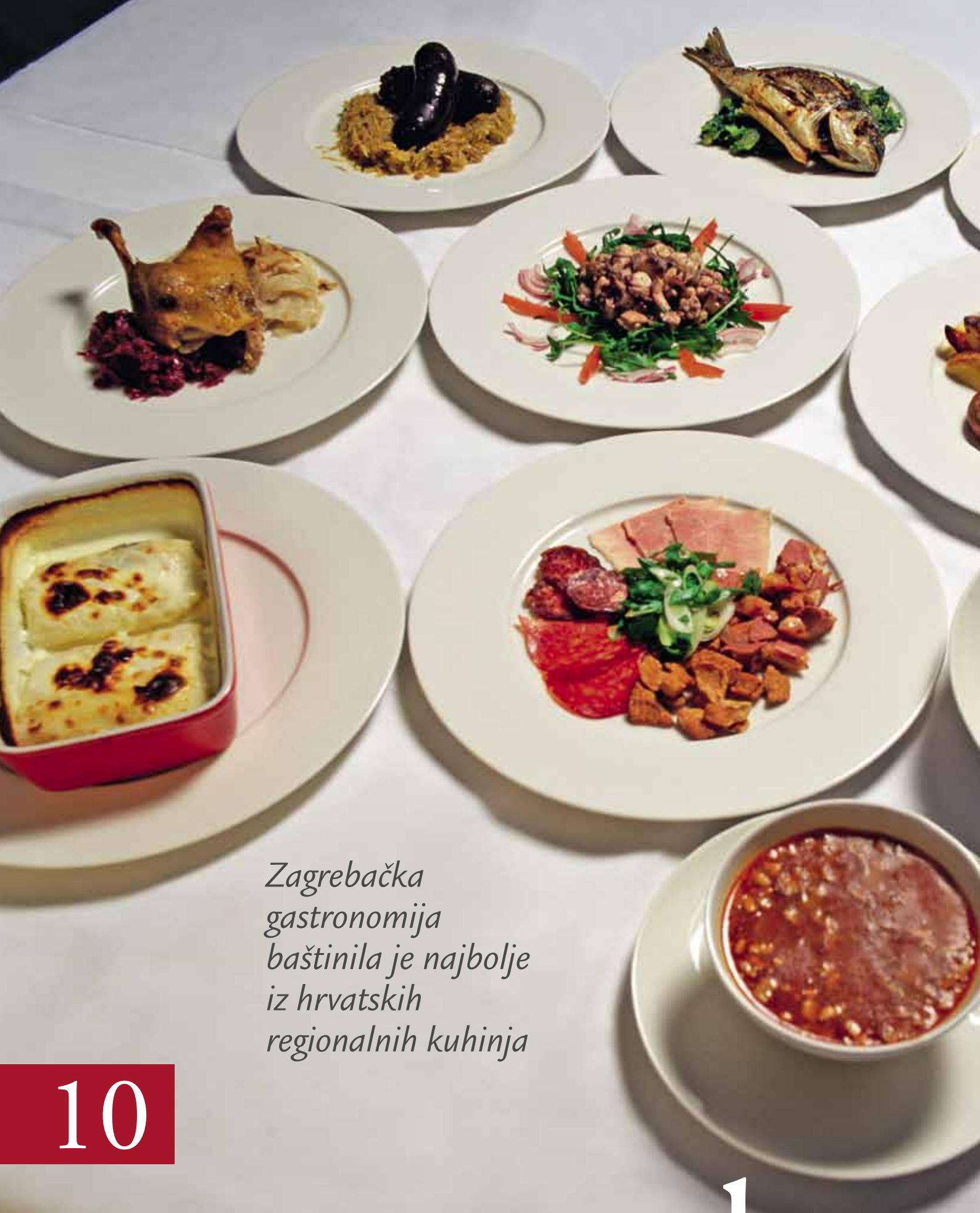

vino zbog privlačnih organoleptičkih karakteristika – diskretna mirisa, lagana, ali uravnotežena okusa, pa je ta sorta postala posljednjih godina predmet brojnih stručnih aktivnosti i istraživanja uz lokalnu potporu, jer vina škrleta već postaju zaštitni znak mnogih ovdašnjih proizvođača. Postoji još nekoliko manje zastupljenih bijelih lokalnih i stranih sorata čija vina možemo pronaći na tržištu, a u zadnje vrijeme i sve više kupaža, blendova koji izazivaju pozornost. Osim već spomenutog *pinota* crnog, crna vina rade se još uglavnom od frankovke, koja daje očekivane karakteristike tek kod rijetkih proizvođača, te od nedavna i *merlot*, *cabernet sauvignon*, *syrah* i sl., no u ovom području visoku kakvoću daju tek na rijetkim položajima.

Proizvođača je jako mnogo, ponajviše su to mala obiteljska gospodarstva koja su prije desetak i više godina krenula u tržišnu proizvodnju. Najviše ih je u na sjeverozapadu regije, a spomenut ćemo samo neke – u Međimurju: Agromedimurje d.d. (proizvodnja dobrih i jeftinih vina), Bobnjar (izvrstan Sauvignon), Lovrec (velika ponuda kvalitetnih vina), Cmrečnjak (Rizling rajnski, Pušipel), Dvanajščak–Kozol (Pušipel) Štampar (Muškat žuti), Jakopić (Sauvignon) itd., zatim u Hrvatskom zagorju i Prigorju – Bilogori: Bodren d.o.o. (skupa, ali izvrsna predikatna vina, čak četiri zlatne medalje s lanjskog Decanter World Wine Awarda), Šafran (Sauvignon, Graševina), vinarija Vinski vrh (Rizling rajnski, Pinot crni), Petrovečki (veliki broj etiketa), Badel

1862 (Križevački vinogradi d.o.o. – poznata Graševina u kategoriji masovnih jeftinijih vina), Matočec (izvrstan Pinot sivi s podravskih pjesaka) itd. Pokuplje je zastupljeno s tek nekoliko proizvođača, više ih je u Moslavini. Gotovo svi proizvode vina od standardnih, gore spomenutih sorata, međutim sve više ih se okreće autohtonom škrletu (Miklaužić, Florjanović, Mikša, Jaram, Trdenić...).

Važno je napomenuti da su mnogi obiteljski proizvođači ove regije pioniri modernog vinskog turizma u Hrvatskoj – mnogi osim vina nude i druge usluge, kao što su smještaj i hrana, pa na najbolji način spajaju sve vrline proizvodnje kvalitetnih vina, prekrasna okoliša i tradicionalno dobre gastronomске ponude.

*Zagrebačka
gastronomija
baštinila je najbolje
iz hrvatskih
regionalnih kuhinja*

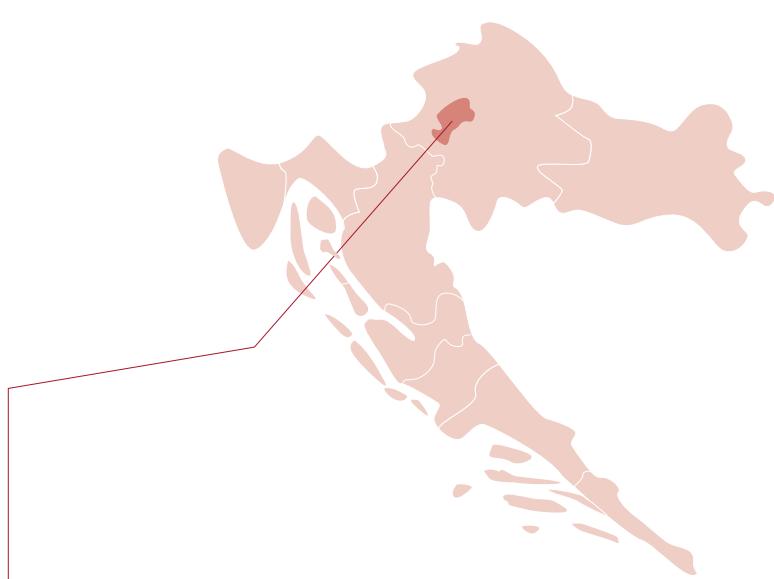
10

zagreb

jeste li znali ?

U Zagrebu se nalaze neki od ponajboljih hrvatskih restorana raznovrsnih ugostiteljskih žanrova i različitoga cjenovnog razreda, s ponudom koja bi mogla zadovoljiti i zahtjevniju publiku bilo koje europske metropole.

10 ZAGREB I OKOLICA njeguju zavidnu gastrokulturu s jednom bitnom značajkom: riječ je o građanskoj kuhinji, po mnogočemu različitoj od ruralne, u kojoj do punog izražaja dolazi umijeće priprave. I stoga nije najbitnije je li neko jelo izvorno zagrebačko, nego način na koji se priprema i obogaćuje kulinarским finesama.

Kad se svisoka pogleda zagrebačka tržnica Dolac, jedna od najprepoznatljivijih zagrebačkih veduta, sagradena 1930. kako bi se središnji gradski trg oslobodio standova na kojima su se dotad prodavali prehrabeni proizvodi, otprve je jasno da je *trbuš Zagreba* raskošna i velebna izložba onoga najboljeg od Hrvatske. Na Dolac se, sa svojim najboljim izložbenim primjercima, slijevaju sve hrvatske regije, dočaravajući tako nacionalno gastronomsko bogatstvo i visoku razinu gastrokulture na ovim prostorima. Dolac je nezaobilazno mjesto posjeta svih stranih turista, od kojih mnogi u svojim zemljama više nemaju prilike uživati u tako raskošnoj prezentaciji hrane na otvorenom, popraćenoj folklornim elementima koji upućuju na regionalnu pripadnost i originalnost namirnica.

Na Dolcu su zastupljene sve hrvatske regije, od onih koje gravitiraju gradu kao golemu tržištu i zahtjevnom potrošaču, do onih udaljenijih, kojima udaljenost nije prepreka da svoje proizvode nude na tom kultnom prodajnom mjestu.

Mliječni odjel, suvremeno uređena ribarnica, nadzemni dio koji se doima kao golema tapiserija voća i povrća i unutarnji prizemni dio s mesnicama i drugim trgovinama prehrabeni proizvoda pružaju svakom potrošaču mogućnost izbora onoga što mu je najomiljenije na jelovniku, a mnoge domaće dnevnu špajskartu definiraju upravo na Dolcu, nadahnute dnevnim izborom namirnica.

Osim Dolca, središnje i ponudom raznovrsnih namirnica najbogatije gradske tržnice, svaki zagrebački kvart ima i svoj kvartovski plac. Iako su veliki trgovački centri potpu-

no promijenili sustav opskrbe i potrošnje prehrabnenih proizvoda, plac je, kao ključni pojam tradicije i gastrokulture u ovim krajevima, prezivio tu novovjekovnu ofenzivu i zadržao svoja bitna obilježja.

Već i površan pogled na Dolac i druge tržnice uvjerit će nas da Zagreb i okolica njeguju zavidnu gastrokulturu, prožetu mnogim regionalnim utjecajima, ali s jednom bitnom značajkom: riječ je o građanskoj kuhinji, po mnogočemu različitoj od ruralne, u kojoj do punog izražaja dolazi umijeće priprave. I stoga nije najbitnije je li neko jelo tipično ili izvorno zagrebačko, nego način na koji se priprema i obogaćuje kulinarским finesama.

Zagrebačka gastronomija baštinila je najbolje iz regionalnih kuhinja, pa će se na zagrebačkom stolu naći i vrhunski mediteranski specijaliteti, i slavonske delicije, i birana zagorska i prigorska jela, ali i meniji susjednih zemalja.

Nedjeljni objed mogao bi poslužiti kao dobar uvid u zagrebačku kuhinju.

Juneća, goveda ili teleća juha s domaćim rezancima, potom teleće ili svinjsko pečenje s krumpirima, zelena salata, matovilac ili rukola, a za desert savijača od jabuka ili nekoga drugog voća, mogli bi se smatrati tipičnim, gotovo konvencionalnim nedjeljnim obiteljskim objedom, ali jednako su tako uobičajene i druge kombinacije.

**Da bi se središnji gradski trg oslobođio štandova, 1930.
sagrađen je Dolac, trbuh
Zagreba i najljepša tržnica u Hrvatskoj.**

Nakon ajngemahtesa, aromatične juhe s okruglicama od pilećih jetrica, najčešće se poslužuje pohana piletina s pire-krumpirom, zelena salata ili cikla. Desert mogu biti palačinke ili šnenokle, kremšnите kupljene u Samoboru, domovini te autohtone slastice, ili pak makovnjaka, orahnjaka ili neka druga slatka delicija. Pristaše laganih obroka odlučit će se za mediteranski meni, primjerice neku svježu ribu kupljenu rano izjutra na jednoj od dobro opskrbljenih zagrebačkih ribarnica, koja može biti pripremljena u pećnici, na gradelama ako domaćin njima raspolaže ili pak na lešo. Uz ribu se najčešće poslužuje blitva s krumpirima začinjena maslinovim uljem. Za predjelo može biti poslužena riblja juha ili hobotnica na salatu, a za desert fritule, koje su se već jako udomaćile u kontinentalnoj kuhinji ili pak rozata u obiteljima koje su se odvazile na pripravu toga dubrovačkog specijaliteta. Ako pak ponuda ribe nije bila zadovoljavajuća, uvek je na raspolaganju mediteranska alternativa, lešo meso s povrćem, šalšom od pomidora ili hrenom pomiješanim s naribonom jabukom.

Fascinacija mladom janjetinom nije samo južnjački običaj, njome su podjednako oduševljeni i kontinentalci, pa se i u zagrebačkoj gastronomiji smatra vrlo cijenjenim i omiljenim jelom.

U zagrebačkoj kuhinji uobičajen je raspon od zahtjevnijih, skupljih i pretencioznijih menija do tradicionalnih pučkih jela kao što su punjena paprika s pire-krumpirom, variva od kelja, poriluka i drugih vrsta povrća, sarma, špek-fileki, krpice sa zeljem, kosani odrezak poznatiji kao polpete ili faširanci, grah s kobasicama i suhim mesom, ričet, grah s repom, ajnpren-juha, vinski gulaš itd. U Zagrebu se nalaze neki od ponajboljih hrvatskih restorana, raznovrsnih gastronomskih žanrova i različitih cjenovnih kategorija, kao što su luksuzni Zinfandel hotela Esplanade, restoran Dubravkin put, cijenjeni Mano u autentičnom prostoru Gliptoteke, Apetit (na dvije lokacije) s maštovitim jelovnikom i znalački odabranom ponudom vina, legendarni Okrugljak s kvalitetnom ponudom najbližom pojmu *zagrebačka kuhinja*, koji svojom ljetnom terasom, uz žuborenje potoka i vrtnju starih vodenica, dočarava duh staroga Zagreba, a posjetiteljima pruža nesvakidašnji doživljaj, ne samo gastronomski.

Među cijenjene i popularne zagrebačke restorane ubrajaju se i Baltazar s mesnom i ribljom ponudom, Vinodol na lokaciji u središtu grada, Balon u dijelu grada kojem je takav restoran itekako potreban, Ijupki Prasac na Gornjem gradu, Gallo u obnovljenoj secesijskoj palači u Donjem gradu, Gračanka Kamanjo popularnog istoimenog chefa, simpatična Trilogija kod Kamenitih vrata, Carpaccio u Teslinoj, Lari i penati u Petrinjskoj, Laščinska klet, Kod Pere na Ša-

Za zdravlje

lati i Purger u Petrinjskoj ulici, koji nude purgersku i domaću kuhinju, i mnogi drugi restorani što zadovoljavaju visoke ugostiteljske kriterije. U zagrebačku kuhinju snažno je implementirana orijentalna gastronomija: jela s roštilja, kao što su čevapčići, pljeskavice i druge vrste mesa vrlo su popularni i dio su redovite ponude mnogih restorana. U zagrebačkoj okolini nekoliko je privlačnih restorana s tipičnom ponudom kontinentalnih specijaliteta, među kojima se izdvajaju Zeleni papar, Gabrek, Špilja i Slavagora u Samoboru te restoran Špiček u Zaprešiću s iznimnom kreativnom kuhinjom na osnovi tradicionalnih namirnica.

Zagreb je gastronomска metropola Hrvatske koja je prepoznala sve kvalitete regionalnih kuhinja i uvrstila ih u svoju ponudu, u široku rasponu od visoko sofisticirane građanske kuhinje do šarmantne pučke koja je zadržala ruralnu autohtonost. Otvoren prema najrazličitijim kulinarским dostignućima, od srednjoeuropskih do orijentalnih, Zagreb se može smatrati važnom postajom na gastronomskom putovanju Europom.

■ Zagreb je svjetska metropola u kojoj se mogu kušati delicije domaće, ali i svjetske gastronomije. Zbog prometne povezanosti i povoljne klime na zagrebačke tržnice stižu prehrambene sirovine iz cijele regije, ali je snažno prisutna i ponuda tipična za neposrednu okolicu grada.

Položaj je Zagreba idealan, tako da u roku od nekoliko sati na ribarnicu dospijeva riba iz mreža jadranskih ribara, ulov iz obližnjih rijeka te gljive kojima obiluju obronci oko Zagreba. Slavonsko i baranjsko područje osiguravaju raznovrsne žitarice i proizvode na osnovi žita, kukuruza, heljde...

Na tržnicama su potpuno svježe namirnice vrhunske kvalitete jer Zagreb je mjesto gdje se pripremaju sva jela svijeta s najsvježijim namirnicama. Kakvoča namirnica jamstvo je užitka, ali i uravnotežene kvalitetne prehrane.

Velik broj restorana s internacionalnim gastronomskim sadržajem ispunjava i naj-složenije gastronomске želje i vrlo je mala vjerojatnost da se neko specifično jelo u Zagrebu ne pronađe.

Zagreb je grad u kojem su jela pripremljena uz maslinovo, bučino ulje, jabučni i vinski ocat te odgovaraju visokim nutricionističkim zahtjevima, ali istovremeno čete naići i na jela pripremljena od dobre stare svinjske masti, gusjega loja i začinjena crvenom paprikom.

Posebnosti su zagrebačke gastronomije također: ekstravagantna ponuda gdje se spajaju kavijar, istarski tartufi, jela s jastogom; jednostavnost i pristupačnost ponude koja sačinjava i heljdu, kukuruz mljeven u vodenici, buče, kiselo zelje, lješnjake, jabuke i jagode...; kumice na tržnicama redovito nude proizvode koji su dio prehrane i njihovih obitelji – mladi sir s domaćim vrhnjem, jaja kokoši koje borave na otvorenom, suhome-snate proizvode pripremljene na tradicionalan način.

namirnice

Gljive

Buča

Jagode

Lješnjak

Heljda

jela

Bučnica

Dimljena pastrva

Kotlovina

Kukuruzni kruh

Juha s gljivama

O vinu

■ Područje oko glavnoga grada Zagreba obiluje izvrsnim položajima za proizvodnju kvalitetnih vina. Obronci planine Medvednice nude dobre uvjete za vinograde i u samu gradskom području, gdje se vinova loza tradicionalno uzgajala (sve do pojave filoksere vinogradi su se nalazili i u samu središtu grada, na Kaptolu i ponad glavnoga gradskog trga!). Vinograde na rubu grada nalazimo i danas, no istočni obronci Medvednice (područje grada Sveti Ivan Zelina) i obronci Plešivice na jugu omogućuju stanovnicima hrvatskoga glavnog grada i njihovim gostima vrhunski vinski užitak.

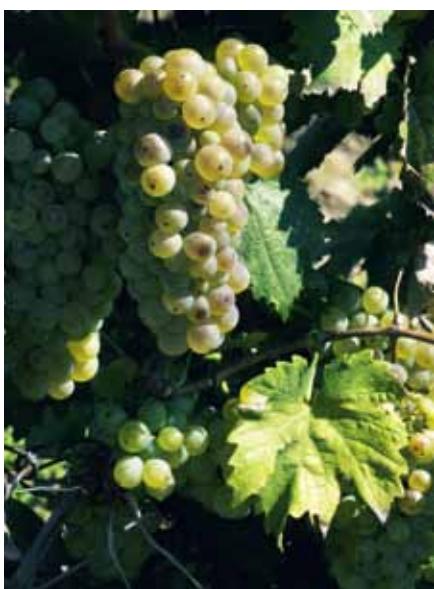
Na samo tridesetak kilometara od gradske vreve posađeni su moderni vinogradi s poznatim svjetskim sortama, primjenjuje se suvremena tehnologija, pa je to područje danas vrlo cijenjeno po kakvoći svojih, ponajprije bijelih vina. Radi popularizacije te gospodarske grane otvorene su i vinske ceste, Plešivička i Zelinska još 2001, a od 2009. i Vinska cesta grada Zagreba. Tako se svim posjetiteljima, osim prekrasna krajolika nudi i vrhunski enogastronomski užitak – mnoštvo tradicionalnih jela i visoko-kvalitetnih vina. Gradske vlasti odnedavna organiziraju i posebna vinska događanja,

proslavu Martinja (Sv. Martina, blagdana kada se tradicionalno mošt prevodi u vino) te kušanje i prigodnu prodaju županijskih robnih marki – vina od tradicionalnih sora-ta, portugisca i kraljevine.

Uvjeti za proizvodnju grožđa i vina

Grad Zagreb smjestio se na istočnim i južnim obroncima Medvednice, blagim padinama vrlo povoljne konfiguracije za uzgoj vinove loze. Obronci Plešivice, sa svojim čuvenim *amfiteatrima* prekriveni su tom kulturom stoljećima, jednako kao i zelinsko područje tradicionalno okrenuto proizvodnji grožđa i vina. Rezultat je to izvrsnih prirodnih uvjeta, osunčanih, toplih i prozračnih vinogradarskih položaja na povišenim, nagnutim i jugu okrenutim terenima. Prema hrvatskoj vinskoj legislativi područje pripada djelima vinogradarskim podregijama, Plešivica i Prigorje – Bilogora, temperature zraka kreću se oko 11 °C u godišnjem prosjeku. Tla su raznolikog sastava, na vinogradarskim položajima lakša su i propusna, a oborina redovito lozi ne nedostaje – količine se kreću od 850–1000 mm godišnje, ali vrlo povoljna rasporeda tijekom godine. Ti su uvjeti vrlo povoljni za dobivanje kvalitetnih i vrhunskih bijelih vina pa se tradicionalno u većini uzgajaju bijele sorte. Posljednjih desetljeća introducirane su gotovo sve poznate svjetske sorte, pokušavaju se revitalizirati neke autohtone, tako da se danas u ponudi može pronaći mnoštvo etiketa, uglavnom sortnih vina.

Na ovom području relativno je velik broj proizvođača s malim površinama, ali se posljednjih godina nekoliko obiteljskih vinarija razvilo u srednje velike, s respektabilnim količinama za hrvatsko tržište.

Sorte i njihova vina te najvažniji proizvođači

Posljednjih stotinjak godina u sortimentu je cijele kontinentalne Hrvatske, pa tako i zagrebačkoga područja, dominantna graševina, sorta podrijetlom iz zapadne Europe, ali kod nas udomaćena i vrlo prihvaćena. Vrlo je polivalentna, daje uglavnom kvalitetna i stolna vina iz redovite berbe, ali često i predikate najviše kakvoće. Vina su joj svježa, diskretno aromatična, osrednje punoće i jakosti, osnovno je vino velikoga broja proizvođača.

U zadnje vrijeme *chardonnay* je preuzeo dominaciju u mlađim vinogradima, a u ovim proizvodnim uvjetima daje bogata i puna, često visokoalkoholična vina, mirisa srednjeg intenziteta cvjetno-voćnog karaktera. Očituje ovdje mnoge sortne vrline, pa iako su to obično snažna karakterna vina, klimatski uvjeti čine ga posebnim i dosta drukčijim od većine vina ove sorte, posebno iz toplijih područja. Rizling rajnski svoje mjesto nalazi u Zagrebu već dulje vrijeme, pa se često nalazi u ovdašnjim vinogradima. Nedvojbeno visoke kvalitativne karakteristike očituje kod mnogih proizvođača, a to su vrlo lijep sortni miris, zamjetna svježina te puni okus, često praćen ostatkom neprovrela šećera. *Pinot bijeli* i *pinot sivi* česti su u ovdašnjim vinogradima, zbog ranijeg dozrijevanja vrlo pogodne sorte. Svježina i vrlo lijepo aroma krase obično ta vina, koja najčešće na tržište dolaze kao suha, srednje jakosti, ali zamjetne punoće. Silvanac zeleni i *sauvignon* bijeli također su raširene sorte, posljednjih godina vrlo tražena vina, ponajprije zbog vrlo lijepih cvjetnih i voćnih mirisa, a od traminca tradicionalno se proizvode vrhunska desertna vina. Kasne i izborne berbe, nerijetko i ledena vina, najčešće se dobivaju vinifikacijom prezrelog grožđa te sorte, a to su vina iznimnih organoleptičnih karakteristika – vrlo aromatična (intenzivne arome meda te prezrelog i suhog voća), puna i obično s većim ostatkom neprovrela šećera. Manje zastupljene crne sorte predvodi svjetski poznati *pinot crni*, ali pozornost valja obratiti na portugizac, crnu sortu koja se odavna uzgaja u zagrebačkom području i čija vina obično

izlaze na tržište kao vrlo mlada. Mnogi su ga skloni nazivati hrvatski *gamay beaujolais*, po uzoru na francuska vina koja se redovito tržištu nude već u studenom u istoj godini berbe. Mladi portugizac ima izvrsne karakteristike kao mlado vino, okuplja sve veći krug poklonika, pa se također u studenom organiziraju Dani portugisca, kada se prezentiraju vina te sorte. Na taj način gradske vlasti nastoje potaknuti kulturu uživanja mlađih vina kao u susjednim zemljama, podupirala se njegova sadnja, a u tom su se smislu i njegova vina zaštitila kao županijska robna marka. Zagrebačka županija proteklih je godina potaknula zaštitu još jedne robne marke, a to su vina kraljevine, autohtone sorte ovoga područja. To je često i obično osnovno vino zelinskog kraja, vrlo svježe, lagano i pitko, omiljeno kod domaćih žitelja kao svakodnevno piće. Važniji proizvođači su obitelji Jarec, Jarec–Kure, Puhelek, Puhelek–Purek, Kos, Kos–Jurišić itd. U vinogradima Zagreba i okolice mogu se pronaći još neke autohtone sorte, kao plavec žuti, šipelj, ranfol i sl., ali se rijetko vinificiraju zasebno.

Veći proizvođači su Badel 1862 (Kurija Nespeš, a proizvode Rizling rajnski, Chardonnay, Traminac i Sauvignon), Mladina d.d. (veći broj vina, najpoznatiji su Rizling rajnski i Muškat ottonel), te Božjakovina d.d. (vina pod brendom Sv. Jakob – Pinot sivi, Traminac, Rizling rajnski). Ostali vinari proizvode uglavnom na obiteljskim gospodarstvima, od kojih su se neka uspješnija danas pretvorila u manje vinarije. Većina ih je koncentrirana u području Plešvice, a među važnije (tražena i nagrađivana vina) valja izdvojiti obitelj Tomac (izvrstan Chardonnay i Sauvignon, nekoliko pjenušaca, posljednjih godina kao raritet i vino iz amfore) te obitelj Korak (Chardonnay, Portugizac). Tu su još i vina Ledić (Portugizac, Pinot crni, Traminac) te nekoliko obiteljskih podruma – Agro Režek (Portugizac, Rizvanac), Zdravko Režek (Silvanac zeleni), Kunović (Rizling rajnski, Chardonnay). U Sv. Ivanu Zelinu najveći broj proizvođača također su mala obiteljska gospodarstva, a osim Kraljevine valja izdvojiti još i Rizling rajnski (Kos–Jurišić), Sauvignon (Puhelek–Purek), te Pinot bijeli (Stjepan Jarec). U samu području grada Zagreba vina proizvodi i Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, tržištu se nude Chardonnay i Traminac (Zlatarevo zlato) Graševina (Dora Krupićeva) te još neka vina od grožđa uzgojena na fakultetskom dobru Jazbina.

Hrvatska - mala zemlja za velika vina

Edi Maletić

Iako površinom mala, Hrvatska je prosječnom gostu po mnogočemu zanimljiva. Između ostalog i po vinu, koje se ovdje proizvodi od samih početaka uzgoja vinove loze u Europi. Osim duge tradicije, u Hrvatskoj se još može pronaći velik broj autohtonih sorata vinove loze, od kojih su mnoge posebnih karakteristika i vrhunskoga potencijala. Ako u obzir uzmemos i činjenicu da su i područja za uzgoj vinove loze vrlo raznolika, da na toj maloj površini nalazimo čak četiri od pet klimatskih zona, s mnoštvom varijacija u reljefu i sastavu tla, nameće se zaključak da se u Hrvatskoj može pronaći mnogo vrsta vina različitih, često i originalnih karakteristika, ukratko – vina za svačiji ukus.

Hrvatsko vinogradarstvo i vinarstvo nekad

Postoje dokazi da je plemenita loza – *Vitis vinifera* u ovim krajevima bila kultura i nekoliko stoljeća prije Krista, kada su je, prema brojnim izvorima, u priobalje donijeli pretistorijski trgovci i kolonizatori Sredozemlja, Feničani i Grci. Posebno su za početak vinogradarstva i uvođenje prvi sorata zasluzni Grci, koji dopiru do istočne jadranske obale te se trajno naseljavaju na istaknutim točkama. Osnivaju naselja tipa grad-država (*polis*), a najpoznatiji su Korkyra – Korčula, Issa – Vis, Pharos – Hvar, Tragurion – Trogir i Epidaurus – Cavtat. Na kontinent je vinova loza stigla kasnije, širenjem Rimskog Carstva od juga prema sjeveru. Rimljani šire i razvijaju vinogradarstvo, pa vinova loza dolazi u sva područja gdje klimatske prilike dopuštaju njezin uzgoj. Ta djelatnost prolazi tijekom duge povijesti uspone i padove, a potkraj 19. stoljeća vinogradarstvo doživljava vrhunac. Tada službena statistika bilježi najveće površine pod vinovom lozom, koje poslije nažalost nikada nisu dostignute. Razlog je bila pojавa novih bolesti i filoksere koje su dovele do propadanja mnogih vinograda, a kako je proizvodnja vina bila vrlo važna gospodarska grana, dolazi i do velikih demografskih promjena.

Hrvatska je zemlja s vrlo dugom tradicijom uzgoja vinove loze i proizvodnje vina, ali i domovina brojnih sorata vinove loze. Veliki

broj sorata naznačan je ovdje od samih početaka uzgoja, a razloga je za to bilo mnogo. Zemljopisni položaj, burna povijest i veze s raznim narodima i kulturama omogućili su našoj zemlji introdukciju mnogih stranih sorti, ali je zasigurno velik broj i nastao ovdje. Tomu u prilog ide i činjenica da najnoviji rezultati genetičkih istraživanja potvrđuju to područje kao važno genetsko središte u razvoju sortimenta, gdje su nastale brojne hrvatske, ali i neke svjetske sorte. Prema podacima iz prefilokserne ere, kada je vinogradarstvo bilo na vrhuncu, u Hrvatskoj je u uzgoju bilo više od 400 sorata, ali u obnovi vinograda mnoge su nestale. Ipak, posljednji rezultati *inventure* hrvatskih vinograda i genetičke identifikacije sorata u uzgoju govore da se još može pronaći oko 130 sorata koje se mogu smatrati autohtonima. Mnoge od njih imaju vrlo visok enološki potencijal, pa se posljednjih godina provode brojni programi njihove revitalizacije, a neke su već postale i gospodarski važne.

Hrvatska danas

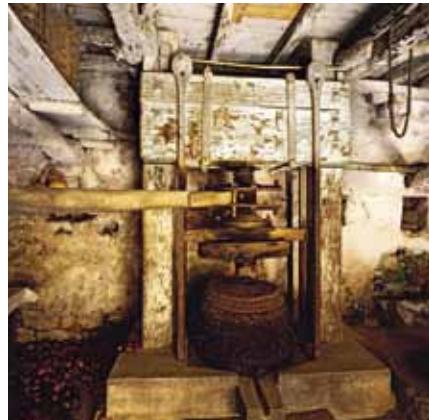
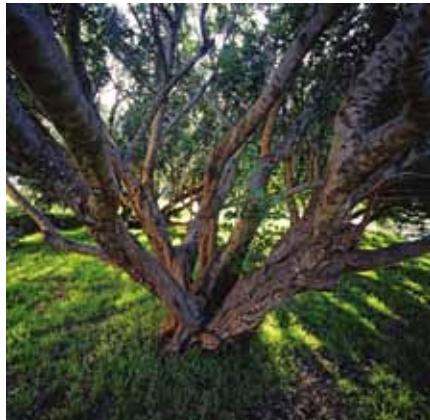
Vinogradarstvo i proizvodnja vina i danas su vrlo važna gospodarska grana u Republici Hrvatskoj. Prema nekim pokazateljima velik je broj žitelja izravno ili posredno povezan s tom proizvodnjom, a potencijal je mnogo veći od trenutnoga stanja. Uku-pna površina pod vinogradima u Republici Hrvatskoj je prema službenoj statistici oko 33.000 ha, a vinogradarske površine podijeljene su u dvije regije (Kontinentalna i Primorska Hrvatska), 12 podregija te 66 vinogorja. Unutar njih izdvajaju se mnogi položaji, s posebno dobrim ekološkim uvjetima gdje se proizvode čuvena vina. Struktura vinogradarskih površina pokazuje da većinu čine mali vinogradi (manji od hektara, kakvih je više od 80%), a prevladavaju i mali proizvođači. Mnoštvo je onih koji proizvode samo za vlastite potrebe, ali je zavidan i broj tržišnih proizvođača – više od 700 vinara proizvodi oko 2000 vina sa zaštićenim zemljopisnim podrijetlom. No svega je dvadesetak onih čija proizvodnja prelazi 3000 hl/godišnje i koji pripadaju u kategoriju velikih. U proizvodnji prevlada-

vaju bijela vina (oko 70%), crnih je 29%, a ružičastih tek 1%.

I danas se u Hrvatskoj užgaja velik broj sorata vinove loze, na službenoj ih je sortnoj listi dvjestotinjak. Osim velikog broja autohtonih, introducirane su i gotovo sve važnije svjetske sorte, od kojih mnoge pokazuju izvrsne rezultate. Primjerice, graševina (*Riesling italicus*, *Welschriesling*) pokazuje visoku kakvoću u svim kategorijama vina, prema mnogim vinskim kritičarima u Hrvatskoj (regijama Slavonija i Podunavlje) očituje maksimum kvalitativnog potencijala. Danas je najvažnija hrvatska sorta (oko 25% udjela u sortimentu), a nalazimo je u svim vinogorjima kontinentalne regije. Pored nje, malvazija istarska i plavac mali autohtoni su hrvatski aduti, sorte vodeće u svojim područjima (Istra i Dalmacija) te nezaobilazna tema kada se govori o hrvatskim vinima. Potencijal im je vrlo visok, a kao rezultat tehnološkoga napretka posljednjih godina proizvedena su vina tih sorata koja izazivaju pozornost i zahtjevnijih potrošača. Zajedno s graševinom pokrivaju gotovo polovicu hrvatskih vinograda te čine najveći dio vinske ponude. No treba spomenuti i druga vina – *chardonnay*, *pinot*, *sauvignon*, *cabernet sauvignon*, *merlot*, *syrah* i *rizing rajnski* od svjetskih sorta, te pošip, teran, zlahtinu, zinfandel i malvaziju dubrovačku od autohtonih, sorte koje u velikoj mjeri oplemenjuju hrvatsku vinsku scenu i bez kojih je nezamisliv bilo kakav razgovor o hrvatskim vinima.

Unatoč slaboj prepoznatljivosti na svjetskoj vinskoj karti, što je objektivno rezultat malih količina proizvedenoga vina i nepostojanja prepoznatljivih vinskih brendova, Hrvatska je, zahvaljujući mnogim prednostima, zanimljiva vinska zemlja. Vrlo raznoliki okolinski uvjeti, velik broj autohtonih sorata i posljednjih godina visoka tehnologija vinifikacije stvaraju uvjete za proizvodnju kvalitetnih, a po svojstvima i originalnih vina. Osim toga, mogu se uživati uz tradicionalna hrvatska jela te u često prekrasnom prirodnom ambijentu, što je nedvojbeno i nezamjenjiva prednost. Zato se s pravom vino ističe kao jedinstven proizvod, jer sjedinjuje tradiciju, prirodna bogatstva i visoku tehnologiju – dovoljno za potpun užitak.

Blagodati maslinova ulja

Zahvaljujući zemljopisnom položaju i blagoj sredozemnoj klimi Hrvatska je bogata nasadima maslina, čiji su plodovi već stoljećima dio tradicionalne prehrane, osobito stanovništva koje živi blizu mora.

Stablo masline može dočekati duboku starost, a ima sposobnost samoobnove čak i na opožarenim prostorima. Maslina na Brinjima jedno je od najstarijih stabala masline na Mediteranu, a pretpostavlja se da je stara čak 1600 godina. Poštovanje i pojačanu brigu zaslužuju lunjske masline, maslina iz Kaštel-Štafilića i masline s Korčule, koje također broje više od tisuću ljeta, a daju plodove prepune *žutog zlata*.

Najrašireniji je i svakako najpoznatiji proizvod masline maslinovo ulje, koje je vrlo specifična okusa i ugodna, gotovo voćnog mirisa, a može se pronaći u raznim nijansama zelene boje, ovisno o sorti, odnosno području iz kojeg dolazi plod. U Hrvatskoj postoji više sorti maslina, od kojih su najčešće: oblica, rošulja, bjelica, lastovka, buža, levantinka, debela. Kvaliteta ulja ocjenjuje se analizom i ocjenom kušača, a na najuglednijim svjetskim natjecanjima brojna maslinova ulja iz Hrvatske osvojila su zlatna odličja.

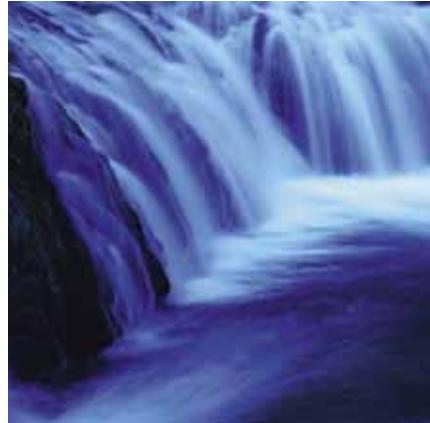
Maslinovo ulje jedna je od najcjenjenijih namirnica, a njegove zdravstvene blagodati priznaje i moderna znanost. Pridaje mu

se zaštitna uloga u preveniranju karcinoma i raznih malignih bolesti, a znatno pridonosi i očuvanju krvožilnoga sustava. Korišti koži, kostima i moždanom tkivu, a zbog visoka sadržaja antioksidansa smatra se da maslinovo ulje usporava starenje. Tajna je ljekovitosti maslinova ulja u njegovu sastavu – ima velik postotak (60–85%) jednostruko nezasićene masne kiseline, odnosno oleinske kiseline, koja je otporna na oksidaciju. Također sadrži karoten i klorofil, koji sprečava oksidaciju ulja, esencijalne vitamine A, D i K te vitamin E.

Maslinovo je ulje savršen spoj brojnih komponenti koje imaju snažan antioksidativni učinak i na taj način, uzimano u prehrani, služi kao potpora koži u sprečavanju loših utjecaja ultraljubičastih zraka. Ulja su redovito lakše probavljiva od masti, a među svim uljima maslinovo je najlakše probavljivo. Smatra se da je ono jednak probavljivo kao i majčino mlijeko.

Osim u očuvanju ljepote i zdravlja, maslinovo je ulje nezaobilazno i u kuhinji, gdje se rabi u pripremi slanih jela, posebno ribljih i jela s povrćem, a tradicionalni je i nezaobilazni sastojak izvornih domaćih kolača. Stoga se vjerojatno tajna dugovječnosti ljudi s mora krije i u redovitoj konzumaciji plodova koje nam daje to dragocjeno stablo.

Voda je život

Voda je najvažnija za opstanak i kvalitetu života ma gdje bili. Naime, ljudski organizam sastoji se čak od 60 do 70 posto od vode, koja je osnovna, nezamjenjiva i svakodnevno potrebna prehrabrena komponenta. Voda je i najvažnija gastronom-ska komponenta, a uz zdravstveno ispravnu vodu iz vodovoda možemo odabrati i neku koja ima karakteristike primjerenе našim potrebama (kisele, lužnate, mineralne).

Srećom, Hrvatska obiluje vodom. Iz javnih vodoopskrbnih sustava opskrbljuje se 75 posto stanovništva, od čega je oko 90 posto vodoopskrbe u Hrvatskoj iz zaliha visokokvalitetnih podzemnih voda. Voda je obnovljiva, a podaci pokazuju kako se u Hrvatskoj troši između 140 i 150 litara po stanovniku dnevno, što odgovara EU-prosjeku. Uz to, 20 proizvođača nudi visokokvalitetnu vodu iz izvora, prirodno mineraliziranu vodu i vodu iz dubokih crpilišta.

Ljudsko tijelo i Hrvatska, barem što se tiče podataka o vodi, čini se, u statističkoj su podudarnosti pa je jasno kako je količina, vrsta i kakvoća voda povlastica koju rado dijelimo sa svojim gostima.

Voda je zbog svoje vrijednosti cijenjena oduvijek i njome se mudro gospodarilo. U prilog tomu idu i podaci o postojanju nekih oblika vodovoda daleko u prošlosti. Primjerice, ostaci vodovodnih cijevi na rijeci Kupi dokazuju postojanje vodovoda u području Siska vjerojatno iz rimskog razdoblja. Bazene i spremnike za organiziranu opskrbu stanovništva vodom iz davnih vremena nalazimo i na Brijunima te iznad Bola na Braču. Pretpostavlja se kako dijelovi staroga pulskog vodovoda potječu iz 2. stoljeća. U to doba voda je velikim dijelom prolazila glinenim cijevima, a na samu kraju pronađeni su ostaci olovnih cijevi.

Sličan prastari vodovod nalazi se i zapadno od Knina, a vodovod u Zadru dao je graditi car Trajan. Iz vremena mletač-

ke vladavine pronađeni su ostaci kamenih cijevi u Stonu i Gradcu, a čatrne u kojima se skupljala voda pronađene su na Rabu, Hvaru i drugim otocima. Novalju na otoku Pagu opskrbljivao je vodovod koji je prolazio kroz rimski rov, a imao je pogon na vjetar.

Dioklecijanov vodovod jedan je od rijetkih koji je od postanka pa do danas dijelom ostao u funkciji pa se tako i nakon gotovo dvije tisuće godina rabi za opskrbu vodom stanovnika Splita. Vodovod polazi od izvora rijeke Jadro, izrazito je bogat visokokvalitetnom vodom maksimalne čistoće, a dug više od devet kilometara. Da su stari majstori itekako znali svoj posao i bez mjernih instrumenata, dokazuje i činjenica da je postignut put vode slobodnim padom. Nagib je savršenih kanala prema Splitu, oslonjenih na stupove besprijeckornih statičkih performansi, stalan (2,43 %), što je osiguravalo dostavu vode putem gravitacije do svih željenih točaka u gradu. Vodovodne cijevi dijelom idu kroz tunele, a dijelom akvaduktom koji je danas spomenik kulture, tzv. Suh i most.

Najsavršeniji vodenii prizor očekuje posjetitelje parkova prirode. Bilo da uživaju u slapovima Krke, Plitvičkim jezerima ili rijekama, svjedočit će čudima prirode koja su besprijeckorno očuvana, a vode čiste. Za one koji pak traže zdravlje iz vode, Hrvatska obiluje i brojnim termalnim i ljekovitim vodama što sadrže spojeve kojih su korisnost za zdravlje potvrđile epidemiološke studije. Jadransko je more najveći vodni resurs u Hrvatskoj.

1.880 km hrvatske obale + 4.398 km što opisuju 1.244 otoka, otočića, grebena i hridi iznosi ukupno 6.278 km.

Vode Jadrana optimalne su temperature kako za uživanje u njoj tako i za brojne životinske vrste koje u moru žive.

Ekološki proizvodi

Idealni uvjeti za proizvodnju

Jeste li znali ?

Ekološki proizvedena hrana zauzima posebno važno mjesto i pljeni pažnju proizvođača jer su prirodni uvjeti gotovo idealni. Udaljenost poljoprivrednih staništa od prometnica, ali i bespriječoran sastav tla, čine Hrvatsku jednim od najpovoljnijih mješta za ekološku poljoprivredu u regiji. Pristupačnost terena i mogućnost primjene opravdanih proizvodno-tehnoloških metoda čine ekološku proizvodnju dostupnom, a prostrani nenaseljeni dijelovi idealni su pašnjaci i prostor za tov otvorenoga tipa. Stoga su ekološka proizvodnja i očuvanje autohtonih proizvoda u Hrvatskoj u velikom zamahu, a statistički podaci mijenjaju se svakih nekoliko mjeseci. Pritom valja istaknuti da se analiza namirnica provodi sustavno i temeljito.

■ **Ekološki proizvodi s markicom** nastali su sustavno i kontrolirano. Takvi su proizvođači u registru i svi proizvodi vidljivo su deklarirani. Tako imamo ekološke jabuke, rajčice, tikve, mrkvu, pšenicu, meso peradi iz ekouzgoja, ali i ribu (riječnu i morsku) te ostale vrste mesa.

Osnovne informacije

DOBRO DOŠLI U HRVATSKU!

Jedinstvena po mnogočemu, Hrvatska korijene vuče od davnina, a veliko bogatstvo kulturnih dobara koja svjedoče o burnoj hrvatskoj prošlosti, od rimskog doba, renesanse, baroka, turskih osvajanja, do moderne, iznimani su mamac za sve koji posjećuju Hrvatsku. Ako se bogatoj kulturnoj baštini pridodaju nevjerojatna ljepota prirode kojom Hrvatska privlači u sva godišnja doba, osam nacionalnih parkova, jedanaest parkova prirode i mnogobrojna baština pod zaštitom UNESCO-a, Hrvatska je zasigurno zemlja nevjerojatne, magnetne privlačnosti.

Da, Hrvatska je sve to, ali i mnogo više. Ona je domovina kravate, padobrana, torpeda, penkale, žarulje s volframovom niti, najbržega električnog automobila na svijetu, psa dalmatinca, Marka Pola, jednog od najstarijih europskih gradova i parlamenata te drugih po dužini obrambenih zidina u Europi, najmanje katedrale, najstarijeg arboretuma i jednog od najstarijih filmskih festivala na svijetu te velikih sportaša.

I na kraju, nikako ne smijemo izostaviti Hrvate! Hrvatski čovjek i njegova ljubaznost magnet su zbog kojeg se turisti znova vraćaju. Katkad će vas gostoljubivost domaćina natjerati da se zapitate jeste li u svojem domu ili jednostavno – na odmoru u Hrvatskoj!

PUTNE ISPRAVE

Osobna iskaznica (državljanin EU-a, EGP-a i Švicarske) ili putovnica. Za državljane nekih država potrebna je i viza. Pregled hrvatskog viznog sustava: www.mvep.hr/hr/konzularne-informacije/. Obavijesti: diplomatske misije i konzularni uredi Republike Hrvatske u inozemstvu ili Ministarstvo vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske (tel.: +385 1 4569 964, mrežna stranica: www.mvep.hr).

CARINSKE ODREDBE

Na teritoriju Republike Hrvatske primjenjuje se carinsko zakonodavstvo Europske unije i nacionalno zakonodavstvo uskladeno s propisima Europske unije.

Unos osobne prtljage oslobođen je plaćanja uvoznih davanja **bez ograničenja njezine vrijednosti**, a odnosi se na svaku osobu – putnika koja ulazi u carinsko područje Unije, bez obzira na to nosi li prtljagu sa sobom ili je prispijela zasebno, **pod uvjetom** da može dokazati da je sva navedena prtljaga prijavljena istodobno u vrijeme polaska osobi koja je odgovorna za njezin prijevoz.

Roba koja se nalazi u osobnoj prtljazi putnika, u vrsti i količinama koje nisu namijenjene preprodaji nego osobnim potrebama putnika i članova njegove obitelji, oslobađa se od plaćanja uvoznih davanja ako njezina ukupna vrijednost ne prelazi kunsku protuvrijednost 2.200,00 kuna, a u zračnom i pomorskom prometu 3.200,00 kuna. To se oslobođenje odnosi na svakoga putnika pojedinačno, a može se primijeniti jedanput na dan.

Predmeti koji prelaze istaknuti iznos ili nemaju značenje osobne prtljage podliježu obračunu i plaćaju carine i poreza na dodanu vrijednost (te eventualno trošarine). Putnici mlađi od 15 godina oslobođenje od plaćanja uvoznih davanja mogu ostvariti do ukupne kunске protuvrijednosti 1.100,00 kuna, neovisno o vrsti prijevoznog sredstva kojim putuju.

Pri ulasku i izlasku s područja Europske unije putnici su obvezni prijaviti carinskoj službi gotovinu koju nose sa sobom, i to u iznosu od 10.000,00 eura ili više, odnosno u protuvrijednosti toga iznosa u drugim valutama ili drugim sredstvima plaćanja, primjerice čekovima.

Strani državljanini te hrvatski državljanini s uobičajenim

boravištem u trećim zemljama mogu uz potpuno oslobođenje od uvoznih davanja privremeno unositi različite predmete radi njihove uporabe za osobne potrebe te za potrebe članova svoje obitelji. Na identičan način i osobe s prebivalištem u EU-u mogu privremeno iznositi predmete koji su im potrebeni za vrijeme boravka u trećim državama.

Osobni predmeti putnika obuhvaćaju sve predmete, nove ili rabljene, koji putnik s razlogom mogu biti potrebni za osobnu uporabu za vrijeme putovanja, isključujući svu robu koja se uvozi u komercijalne svrhe. Osobnim predmetima smatraju se, primjerice, videokamere, prijenosni TV aparati i audiouredaji, fotoaparati, prijenosna džepna računala, prijenosna osobna računala, oprema za kampiranje, jedrenje, ronjenje, skijanje, klizanje, planinarenje, kamp-kućice, plovila za razonodu, prijenosni medicinski uređaji s priborom (ako su putniku nužni), kućni ljubimci i slično. Unos te robe obavlja se bez posebnih carinskih formalnosti usmenim deklariranjem na graničnom prijelazu. Ponovo iznošenje navedenih predmeta obavlja se na isti način.

Kada putnik iznosi ili osobito kada unosi vrijedniju profesionalnu opremu, pri izlasku iz Republike Hrvatske odnosno ulasku u Republiku Hrvatsku na graničnom prijelazu mora popuniti obrazac „Popis robe“ u tri primjerka, kao i po potrebi položiti osiguranja za namirenje mogućega carinskog duga koji bi mogao nastati.

Fizičke osobe koje u Europskoj uniji nemaju ni prebivalište ni uobičajeno boravište imaju pravo na povrat poreza na dodanu vrijednost (PDV) za robu koju su kupile u Hrvatskoj ako je vrijednost robe po jednom računu veća od 740,00 kuna na osnovi popunjene tiskalice PDV-P-a ili tiskalice Tax-free koju ovjerava carinska služba

pri iznošenju kupljene robe izvan Europske unije, a najkasnije u roku od tri mjeseca od datuma navedenoga na računu za isporučena dobra. Zahtjev za povrat poreza strani državljanin mora podnijeti u roku od šest mjeseci od dana izdavanja računa. **Naknadno ovjeravanje** tiskalice PDV-P ili tiskalice Tax-free nakon što se roba iznese izvan Europske unije **nije moguće**.

Dodatne informacije možete naći na stranici Carinske uprave (<https://carina.gov.hr/pristup-informacijama/propisi-i-sporazumi/carinsko-zakonodavstvo/fizicke-osobe-2715/2715>). Informacije o uvjetima unošenja u Republiku Hrvatsku proizvoda životinjskoga podrijetla u osobnoj prtljazi putnika dostupne su na sljedećoj mrežnoj stranici Ministarstva poljoprivrede, Uprave za veterinarstvo i sigurnost hrane: <http://www.veterinarstvo.hr/default.aspx?id=1186>.

NOVAC

Kuna (1 kuna = 100 lipa). Strana valuta mijenja se u bankama, mjenjačnicama, poštanskim uredima i u većini turističkih agencija, hotela i kampova.

POŠTANSKI UREDI

Radna vremena svih poštanskih ureda dostupna su na mrežnim stranicama Hrvatske pošte, kao i putem aplikacija za pametne telefone. Dostupni su i poštanski uredi s produljenim radnim vremenom do 24 sata – na adresi Branimirova 4 u centru Zagreba, kao i na graničnom prijelazu Bajakovo. Infotelefon: 072 303 304 Mrežna stranica: www.posta.hr E-pošta: info@posta.hr

RADNO VRIJEME TRGOVINA I JAVNIH SLUŽBI

Tijekom turističke sezone većina trgovina radnim je danom otvorena od 8 do 20 sati, a mnoge od njih rade i vikendom. Javne službe i poslovni uredi rade od 8 do 16 sati od ponedjeljka do petka.

ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Bolnice i klinike postoje u svim većim gradovima, a ambulante i ljekarne i u manjim mjestima. Strani turisti koji su obvezno zdravstveno osigurani u drugim državama članicama Europske unije i EGP-a (Norveška, Island i Lichtenštajn) te u Švicarskoj za vrijeme privremenog boravka u Hrvatskoj ostvaruju pravo na neodgodivu zdravstvenu zaštitu na temelju Europske

Predstavništva Hrvatske turističke zajednice

kartice zdravstvenog osiguranja (EKZO). Zdravstvenom zaštitom na temelju EKZO-a mogu se koristiti u zdravstvenim ustanovama i kod liječnika koji imaju sklopljen ugovor s Hrvatskim zavodom za zdravstveno osiguranje. Pri tome su obvezni platiti jedino participaciju u slučajevima kada je plaćaju i hrvatski osiguranci.

Turisti koji su obvezno osigurani u državama s kojima Hrvatska ima sklopljen ugovor o socijalnom osiguranju kojim je regulirano pitanje korištenja zdravstvenom zaštitom (Bosna i Hercegovina, Srbija, Crna Gora, Makedonija, Turska) za vrijeme privremenog boravka u Hrvatskoj ostvaruju pravo na hitnu zdravstvenu zaštitu. Uvjet za to jest da su prije odlaska u Hrvatsku od svojeg osiguravatelja pribavili potvrdu o pravu na zdravstvenu zaštitu tijekom privremenog boravka u Hrvatskoj, koju u HZZO-u (u mjestu boravka) mijenjaju za bolesnički list. Zdravstvenom zaštitom na temelju navedenih potvrda koriste se u ugovornim zdravstvenim ustanovama i kod ugovornih liječnika, pri čemu su obvezni platiti participaciju u slučajevima kada je plaćaju i hrvatski osiguranci. Osobe koje dolaze iz trećih država (države koje nisu članice EU-a/EGP-a ni Švicarska i nisu ugovorne države) sve troškove zdravstvene zaštite korištene u Hrvatskoj snose same. Za dodatne informacije obratite se Hrvatskom zavodu za zdravstveno osiguranje – obvezno osiguranje 0800 79 79; dopunsko osiguranje 0800 79 89; Bijeli telefon Ministarstva zdravlja 0800 79 99; mrežna stranica: www.hzzo.hr, te Nacionalna kontaktna točka za prekograničnu zdravstvenu zaštitu; e-pošta: ncp-croatia@hzzo.hr, tel.: + 385 1 644 90 90.

Električni je napon gradske mreže 220 V, a frekvencija 50 Hz. Voda iz slavine pitka je u svim dijelovima Hrvatske.

BLAGDANI I NERADNI DANI
1. siječnja - Nova godina, 6. siječnja - Sveta tri kralja, Uskrs i Uskrsni ponедјeljak, 1. svibnja - Praznik rada, Tijelovo, 22. lipnja - Dan antifašističke borbe, 25. lipnja - Dan državnosti, 5. kolovoza - Dan pobjede i domovinske zahvalnosti i Dan hrvatskih branitelja, 15. kolovoza - Velika Gospa, 8. listopada - Dan neovisnosti, 1. studenoga - Svi sveti, 25. prosinca - Božić, 26. prosinca - Sveti Stjepan.

BENZINSKE CRPKE

Benzinske crpke u većim gradovima i na autocestama otvorene su od 0 do 24 sata.

Benzinske crpke prodaju Eurosuper 95, Super 95, Super 98, Super plus 98, Euro Diesel i Diesel, a one u većim gradovima i na autocestama i plin.

Informacije o cijenama goriva i popis benzinskih i plinskih postaja: www.ina.hr, www.hak.hr, www.tifon.hr, www.croducts-derivati.hr.

VAŽNI TELEFONSKI BROJEVI

Međunarodni pozivni broj za Hrvatsku: +385

Hitna pomoć: 194

Vatrogasci: 193

Policija: 192

Pomoć na cestama: (+385 1) 1987

Nacionalna središnjica za usklajivanje traganja i spašavanja na moru 195

Državna uprava za zaštitu i spašavanje (jedinstveni europski broj za službe): 112

Opće informacije: 18981

Služba davanja obavijesti o informacijama pretplatnika: 11880 i 11888

Služba davanja obavijesti o međunarodnim informacijama pretplatnika: 11802

Dežurni prognostičar DHMZ-a (od 9 do 17 sati): 060616666 (T-com), cijena: **6,99 kn/min** iz fiksnih i **8,41 kn/min** iz mobilnih mreža Hrvatski autoklub (HAK)

Pomoć na cestama: 1987 (iz Hrvatske)

- iz inozemstva (1) +385 1 1987
- iz inozemstva (2) +385 1 4693 700

Stanje na cestama: 072 777 777 (iz Hrvatske)

- iz inozemstva +385 1 464 0800

Informacije za članove: 0800 9987

Mrežna stranica: www.hak.hr

Interaktivna karta s više od 40 000 interesnih točaka: <http://map.hak.hr>

Poštovani,
molimo vas da zbog svoje udobnosti i poštivanja zakona provjerite jeste li prijavljeni cijelo vrijeme svojeg boravka, od dana dolaska do dana odlaska.

Vaša provjera posebice je važna i potrebna ako boravite u privatnome smještaju, i to zbog kvalitete usluge i vaše osobne sigurnosti te onemogućivanja ilegalnoga rada onih domaćina koji nisu registrirani za pružanje usluge smještaja u skladu sa zakonom.

Unaprijed vam zahvaljujemo na suradnji i želimo vam ugordan boravak.

HRVATSKA TURISTIČKA ZAJEDNICA

Iblerov trg 10/IV. 10000 ZAGREB,

Hrvatska

tel.: +385 (0)1 4699 333

faks: +385 (0)1 4557 827

e-pošta: info@htz.hr

mrežna stranica: www.hrvatska.hr,

www.facebook.com/croatia.hr,

www.youtube.com/croatia,

issuu.com/croatia.hr

OFFICE NATIONAL CROATE DE TOURISME

FRANCE

e-pošta: info@croatie-tourisme.fr

mrežna stranica: fr.croatia.hr

CROATIAN NATIONAL TOURIST OFFICE

UNITED KINGDOM

e-pošta: info@croatia-london.co.uk

mrežna stranica: gb.croatia.hr

CROATIAN NATIONAL TOURIST OFFICE

USA

e-pošta: cntony@earthlink.net

mrežna stranica: us.croatia.hr

TURYSTYCZNEJ REPUBLIKI CHORWACJI

POLSKA

e-pošta: info@visitcroatia.pl

mrežna stranica: pl.croatia.hr

KROATISKA TURISTBYRÅN

SVERIGE

e-pošta: croinfo@telia.com

mrežna stranica: se.croatia.hr

KROATISCH NATIONAL BUREAU VOOR TOERISME

NEDERLAND

e-pošta: kroatie-info@planet.nl

mrežna stranica: nl.croatia.hr

KROATISCHE NATIONALE DIENST VOOR TOERISME - OFFICE NATIONAL CROATE DU TOURISME

BELGIË – BELGIQUE

e-pošta: info@visitcroatia.be

mrežna stranica: be.croatia.hr

XOPBATSKOE TURISTICHESKOE SOOŽESTVO

RUSSIA

e-pošta: htzmoskva@mail.ru

mrežna stranica: ru.croatia.hr

HRVAŠKA TURISTIČNA SKUPNOST

SLOVENIJA

e-pošta: info@hts-slovenija.si

mrežna stranica: si.croatia.hr

• im pressum

Izdavač

Hrvatska turistička zajednica

Autor koncepta, umjetnički direktor, urednik fotografije i autor fotografija

Damir Fabijanić

Autor teksta *Hrvatska, gastroenološka princeza Sredozemlja i Europe*

Veljko Barbieri

Autor teksta *Zemlja gastronomskih različitosti* i tekstova o gastronomiji u člancima o regijama
Željko Žutelija

Autorica tekstova *Zašto uživati u Hrvatskoj?*, *Maslinovo ulje, Vode, Ekološki proizvodi* i
teksta *Za zdravlje* u člancima o regijama

Olja Martinić

Autor tekstova *Hrvatska - mala zemlja za velika vina* i *O vinu* u člancima o regijama
Edi Maletić

Grafički dizajn i prijelom

Studio Rašić; Ante Rašić

Obrada fotografija za tisak

FAB d. o. o./Ines Pulić, Petar Strmečki

Lektorica

Saša Vagner

Tisak

Radin print d.o.o., Sveta Nedelja

Zagreb, 2017.

Podaci i opisi u člancima izraz su stavova i profesionalnog kredibiliteta autora koje je Hrvatska turistička zajednica angažirala kao vrsne stručnjake iz svojih područja.
Izdavač ne jamči apsolutnu točnost ovdje objavljenih informacija i ne snosi odgovornost zbog eventualne netočnosti ili promjene tih informacija.

Gratis

